T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİ SAĞIN KURUMSALLAŞMASI VE MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ'NİN EVRİMİ

SEVİNÇ EREN

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. CEMİLE ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

...KAMU...YÖNETİMİ..... ANABİLİM DALI

....KAMU...YÖNETİMİ....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

...Sevinç EREN..... tarafından hazırlanan Türkiye'de Milliyetçi Sağın Kurumsallaşması ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin Evrimi Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca ....12.6.2018..... günü saat .....13⁰⁰..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *....Kabul edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç.Dr. Cemile Arıkoğlu Ündücü	Kabul edilmesine	C. Ündücü
Prof.Dr. Burak Günüç	Kabul edilmesine	
Dr.Öğr.Üyesi Neşrin Kenar	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU

ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10263686
Yazar Adı / Soyadı	SEVİNÇ EREN
T.C.Kimlik No	19187733694
Telefon	5380692170
E-Posta	sevinceren_170@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Türkiye'de Milliyetçi Sağın Kurumsallaşması ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin Evrimi
Tezin Tercümesi	Institutionalization of Nationalist Right-wing in Turkey and Evolution of the Nationalist Movement Party
Konu	Kamu Yönetimi = Public Administration
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	107
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. CEMİLE ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

04.07.2019

İmza:.....

Tezin Adı: Türkiye'de Milliyetçi Sağın Kurumsallaşması ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin Evrimi

Hazırlayan: Sevinç EREN

ÖZET

Milliyetçilik akımı doğuşundan itibaren, dünyada ve Türk toprakları üzerinde birçok alanı etkisi altına almıştır. Osmanlı Devleti döneminde, milliyetçiliğin içselleştirilmesi hemen olmamıştır. Cumhuriyet döneminde ise, aksine devlet milliyetçi bir temel üzerine inşa edilmiştir.

Tezde, milliyetçilik ve Türkiye'deki yansımaları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Tezin merkezine milliyetçilikle beraber milliyetçi sağ alınmıştır. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), milliyetçi sağın güçlü bir partisi olması dolayısıyla çalışma konusu olarak tercih edilmiştir.

Milliyetçilik alanında yapılan çalışmalardan yararlanılarak ortaya çıkan tez, yazarın alana karşı duyduğu merakın ürünüdür. Milliyetçilik, siyasetin sağ yelpazesi ve MHP hakkındaki bilgi yetersizliği yazarı bu konu üzerinde araştırma yapmaya itmiştir.

Çalışma boyunca milliyetçiliğin doğuşu, yayılması ve bugünlere gelene kadar geçirdiği süre içinde etkisini yitirmediği görülmüştür. Türkiye'de milliyetçiliğin çeşitli evrelerden geçtiği, değişime uğradığı olmuştur. Bu değişimde konjonktürün payı büyüktür.

MHP milliyetçiliğinde başta Türkçülük hâkimdir. İlerleyen zamanda Türkçülükle beraber İslamcılık da parti söylemlerinde sıklıkla yer almaya başlamıştır. Günümüzde ikisi de partinin temel politikaları olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, MHP, Türkçülük, Siyaset, Parti.

Name of Thesis: Institutionalization of Nationalist Right-wing in Turkey and Evolution of the Nationalist Movement Party

Prepared by: Sevinç EREN

ABSTRACT

Since its birth, nationalism has influenced many areas in the world and on Turkish lands. The internalization of nationalism in the period of the Ottoman Empire didn't take place immediately. Unlike that, in the Republican period the state was built on a nationalist basis.

In this thesis, nationalism and its impact on Turkey was examined in detail. The focus of this thesis was on nationalism and 'right-wing' nationalist sight. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Nationalist Movement Party, was chosen as the subject of this study because it was a strong right-wing party.

This thesis, which emerged from the studies carried out in the field of nationalism, is the result of curiosity of the author. The lack of sufficient information about the nationalism, right-wing politics and the MHP led the researcher to investigate this issue.

Throughout the study, it was observed that nationalism did not lose its influence during its birth, its spread and its time until its present. Nationalism in Turkey has passed through various stages and has been undergoing changes through the years. The conjuncture has a large share in these changes.

Turkish nationalism is dominant in MHP's national sight. In later times Islamism has also began to take part in party discourses along with Turkism. Both, Islamism and Turkism are now regarded as the basic policies of the party.

Key Words: Nationalism, MHP, Turkism, Politics, Political Party.

ÖN SÖZ

Milliyetçilik, ortaya çıktığından beri gerek dünyada gerekse Türk siyasetinde önemli bir yere sahip olmuştur. Türkiye'de siyasetin sağ yelpazesinde milliyetçilik kavramı hâkimdir. Bu kavrama da siyaset sahnesine Türk milliyetçiliğinin özümsenmesi ve yüceltilmesi ülküsüyle çıkan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) hâkimdir. Türk siyasetinde ve Türk sağında önem arz eden bir konu olan milliyetçilik bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda milliyetçiliğin ortaya çıkışı, dünya üzerindeki ve özellikle Türk siyasetindeki etkisi ele alınmıştır. Türkiye'de milliyetçi sağ ve Türk milliyetçisi bir parti olarak MHP detaylı bir şekilde incelenmiştir. Amaç, milliyetçiliğin ve milliyetçi sağın Türkiye'deki gelişimini ortaya koymaktır.

Çalışma, bütününde milliyetçiliği incelemesi ve detaylı bilgi vermesi açısından önemlidir. Özellikle MHP, her dönemde her yönüyle ele alınmıştır. Uzun bir süreci kapsayan konuya çalışmada yeterince yer verilmeye çalışılmıştır. Kaynakların analiz edilmesiyle ve yazarın kendi cümleleriyle meydana gelen tezde, bilimsel ve ahlaki kurallara uygun bir çalışma yürütülmüştür.

Tezin yazımı aşamasında bazı sıkıntılarla da karşılaşılmıştır. En büyük sıkıntı, MHP'yi konu alarak detaylı bilgi veren kaynakların yetersizliği nedeniyle yaşanmıştır. Çalışma sırasında benden yardımını ve anlayışını esirgemeyen yüksek lisans tez danışmanım Doç. Dr. Cemile Arıkoğlu Ündücü'ye teşekkürü bir borç bilirim. Öte yandan tüm bu süreçte sabırla yanımda olan, maddi ve manevi destekte bulunan aileme ayrıca teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET……I
ABSTRACT……II
ÖN SÖZ……...III
İÇİNDEKİLER……....IV
KISALTMALAR……..……...……...……VII
GİRİŞ…….....1
1. BÖLÜM: TEZİN YAPISI……...…..……3
1.1. Analitik Yapı……...…….……..3
1.2. Yazın……...…….……8
1.3. Yöntem……....9
1.4. Kuramsal Çerçeve……..10
2. BÖLÜM: MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI VE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ…….....12
2.1. Milliyetçilik Kavramı……...…...……...12
2.1.1. Milliyetçiliğin Doğuşu ve Tarihi Gelişimi…….……13
2.1.2. Ulus-Devlet Kavramı…..……15
2.2. Osmanlı Devleti'nde Milliyetçilik..……..…….16
2.2.1. Osmanlı Devletinde Milliyetçilik Anlayışı ve Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri……...…….17
2.2.1.1. İmparatorlukça Benimsenen Fikir Akımları……23
2.2.1.2. Türk Milliyetçiliğinin Somut Görünüşü: Jön Türkler…….25
2.2.1.2.1. Jön Türklerin Ortaya Çıkış Süreci ve Faaliyetleri…...26
2.2.1.3. İdeoloji Olarak Türk Milliyetçiliğinin Kurumsallaşması: İttihat ve Terakki Cemiyeti……...……30
2.2.1.3.1. Örgütlenme Biçimi ve Faaliyetleri...……...32
2.2.2. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Milliyetçi Dernekler ve Yayın Organları…….36

3. BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİ MİLLİYETÇİLİK HAREKETLERİ……..……..38

3.1. Tek Parti Döneminde Milliyetçilik…….……..38

3.1.1. Türk Milliyetçiliği ve Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı…...……43

3.2. Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve 1944 Ülkücülük Davası……46

3.2.1. Çok Partili Hayata Geçiş ve Milliyetçilik……...50

3.2.2. Milliyetçi Hareketin Kurumsallaşması: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Ülkü Ocakları…….……53

4. BÖLÜM: MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ…...……...…….58

4.1. Partinin Doğuşu, Amacı ve İlkeleri……....……..58

4.2. 1970'li Yıllarda MHP ve Milliyetçilik……..60

4.2.1. 12 Mart Muhtırası……62

4.2.2. Milliyetçi Cephe Hükümetleri…….64

4.3. 1980 Darbesi ve Sonrasında Milliyetçi Hareket……...…….65

4.4. 1990'lı Yıllarda Milliyetçi Hareket……..…….....72

4.4.1. Ülkücü Harekette Ayrılma: Büyük Birlik Partisi……73

4.4.2. MÇP'den MHP'ye……..76

4.4.3. Kurucu Liderin Ölümü ve Bahçeli'li Yıllar……78

4.5. 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Milliyetçilik ve MHP……81

SONUÇ……...……...89

KAYNAKÇA……91

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi, AK Parti
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
ATP	Aydınlık Türkiye Partisi
AYM	Anayasa Mahkemesi
BBP	Büyük Birlik Partisi
CGP	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	Demokrat Parti
DSP	Demokratik Sol Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
FP	Fazilet Partisi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
IDP	Islahatçı Demokrasi Partisi

MC	Milliyetçi Cephe
MÇP	Milliyetçi Çalışma Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MKP	Milli Kalkınma Partisi
MP	Muhafazakâr Parti
MSP	Milli Selamet Partisi
MTTB	Milli Türk Talebe Birliği
RP	Refah Partisi
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SP	Saadet Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu
YTP	Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Milliyetçilik, bir milleti kendine özgü değerleri ile diğer milletlerden ayıran akımdır. Osmanlı Devleti çok uluslu yapısından dolayı, 1789 Fransız İhtilalinden sonra Avrupa'da hızla yayılan akımdan etkilenmiştir. Osmanlı Devleti'nin kurucu unsuru olan Türklerin bu akımdan etkilenmesi ise, diğer milletlere nazaran daha geç olmuştur. Türk milliyetçiliği, Jön Türkler ile ciddi anlamda ilk kez toplumsal hayatta kendine yer bulmuştur. Bundan sonra milliyetçilik hareketleri artmıştır. Özellikle Rusya ve Balkanlardan göç eden Müslüman Türkler, milli bilincin oluşmasında etkili olmuşlardır.

Milliyetçilik mücadelesi, çeşitli dernekler ve yayın organları ile desteklenmiş; başta toplum, siyaset ve ekonomi olmak üzere hayatın hemen her alanında kendini göstermiştir. Uzun süren uğraşlar sonucunda milliyetçilik, toplumda kendine yer edinmiş ve devam eden süreçte milli bilinç giderek gelişmiştir.

Türk milliyetçiliğinin siyasi boyutu her zaman var olmuştur. Milliyetçilik kavramı halk tarafından benimsense bile, bir devlet politikası haline gelmesi ve açıkça bir milleti diğerlerine üstün kılması cumhuriyet döneminde hayata geçirilmiştir. Jön Türkler ile başlayan, İttihat ve Terakki ile siyaset sahnesinde yerini alan milliyetçilik, Milliyetçi Hareket Partisi'ne (MHP) kadar doruğa ulaşmıştır.

MHP Türk milliyetçiliğinin temsilcisi ve dahi merkezi konumundadır. Partinin doğuşundaki amaçlar ve izlediği politikalar milliyetçilik üzerine temellendirilmiştir. Zaman içinde değişen ülke ve dünya şartlarına göre parti de değişime uğramıştır. Öyle ki fikir ayrılıkları, anlaşmazlıklar, ayrılmalar yaşanmış ve parti bu gelişmelerden etkilenmiştir. Yine de milliyetçi kesimin tercih ettiği bir parti olarak, Türk siyasal hayatındaki yerini korumaktadır.

Bu tezin amacı, milliyetçiliğin ortaya çıkışından başlayarak Türkiye'yi etkilemesini ve sonrasını ele almaktır. Bu bağlamda milliyetçi bir parti olarak MHP'nin ideolojisi, faaliyetleri ve zaman içinde ne tür yeniliklerle değiştiği incelenmiştir. Birinci bölümde tezin genel yapısı hakkında bilgi verilmiş, ikinci bölümde kavram olarak milliyetçilik ve Osmanlı Devleti'ndeki durumu ele alınmış,

üçüncü bölümde cumhuriyet döneminde milliyetçilik incelenirken dördüncü ve son bölümde ise, MHP kuruluşundan günümüze kadar detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

1. BÖLÜM: TEZİN YAPISI

Milliyetçilik kaynakları, doğuşu, gelişimi ile başlı başına bir inceleme konusudur. Avrupa topraklarında doğup yayılması ve Osmanlı Devleti bünyesindeki halkları etkilemesi uzun bir süreci kapsamamaktadır. Milliyetçiliğin farklı etnik kesimler arasında etkisini göstermesinin ardından, devlet de gereken önlemleri almıştır.

Dengelerin değiştiği Osmanlı topraklarında, hâkim millet ve diğerleri arasında ortaya çıkan kutuplaşma, zaman içinde giderek derinleşmiştir. Devletin yıkılışına kadar birçok milliyetçi hareketle etkin bir şekilde mücadele edilmiş olsa da, Türk milliyetçiliği gerçek anlamda bir devlet politikası olarak hayata geçirilememiştir. Cumhuriyet dönemine kadar etkisini yitirmeden devam eden milliyetçilik, özellikle kurtuluş mücadelesi verilirken son derece etkili olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından, milli bir devlet olma yolunda adımlar atılmıştır. Bu dönemde 'Türk' ismi ön plana çıkmıştır. Daha sonra çok partili hayat döneminde kurumsal bir yapıya bürünen milliyetçilik, MHP'nin kurulması ile siyasete aktif bir şekilde dâhil olmuştur.

Bu tezin konusu, Türkiye'de milliyetçiliğin siyasetin sağ yelpazesi ile nasıl özdeşleştirildiği ve MHP ile nasıl kurumsallaştığıdır. Bu yüzden milliyetçi sağ ve MHP mercek altına alınmıştır. Milliyetçilik ve özellikle sağ kesim hakkındaki merak, bu tezin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1.1. Analitik Yapı

Bu tezin amacı, milliyetçiliğin Türkiye'de nasıl ortaya çıktığını, sağ kesimin akıma yaklaşımını ve MHP'nin nasıl milliyetçiliğin önderi konumuna geldiğini incelemektir. Milliyetçiliğin Türk topraklarına girmesinden, etkin bir Türk milliyetçiliğinin geniş bir faaliyet alanı bulmasına kadar geçen süreç ele alınmıştır.

Bu süreç içerisinde, milliyetçiliğin filizlenmesine ve güçlenmesine etki eden faktörler incelenmiştir. En nihayetinde MHP'nin günümüzde geldiği nokta ele alınmıştır.

Tezin temel hipotezi, "Türk milliyetçiliği ve Türkiye'de milliyetçilik ne anlama gelmektedir?", "Türkiye'de milliyetçilik olgusu sağ veya sol yelpazede konumlandırılabilecek midir? Milliyetçiliğin ve milliyetçilerin evrimi hangi faktörlerden etkilenmiştir ve etkilenmektedir? Bu durumun siyasal ve kurumsal alana yansıması ne biçimdedir?" sorularının cevabını aramaktır. Diğer bir ifadeyle "Türkiye'de milliyetçilik değişip dönüşmekte midir?" sorusuna cevap aranmaktadır.

Bu hipoteze ulaşmak için kullanılabilecek temel araçlar, Türkiye'ye milliyetçilik akımının girişiyle başlayan tarihi süreç ve Türk milliyetçiliğinin siyasal anlamda ifadesini bulduğu MHP'dir.

Milliyetçiliğin etkilendiği ve etkilediği alanlar açıklanarak, Türk siyasal hayatında ve MHP'de nasıl yer edindiği açıklanmıştır. MHP'nin milliyetçi bir parti olarak doğmasının sebep ve sonuçları incelenmiştir. Partinin Türkiye'de milliyetçiliği nasıl temsil ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Temel hipotezimizi kuvvetlendirebilecek diğer sorular ise; "Türkiye'ye milliyetçilik akımı ne zaman ve kimler aracılığıyla girmiştir?", "Türkiye'de milliyetçilik akımı kitleleri nasıl etkilemiştir?", "Milliyetçilik akımı yeni kurulan devletin niteliklerinden biri olarak siyasal alanı nasıl etkilemiştir?", "Türkiye'de ortaya çıkan milliyetçilik ile Avrupa'daki milliyetçilik anlayışı farklı mıdır?", "Türkiye'de milliyetçilik sağ yelpazeye ne zaman dâhil olmuştur?", "Milliyetçilik sağ düşüncenin hangi unsurları ile uyuşur?", "Yeni kurulan devletin tek parti yönetimi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hangi milliyetçilik anlayışını benimsemiştir?", "Türkiye'de farklı milliyetçilikler yapılmış mıdır?", "Atatürk milliyetçiliği ile Türk milliyetçiliği arasındaki farklar nelerdir?", "MHP'nin doğuşuna neden ihtiyaç duyulmuştur?", "Türk milliyetçiliği anlayışını savunan bir parti neden doğmuştur?", "MHP kuruluş ilkelerini her döneme taşıyabilmiş midir?", "Parti içinde etkin ve belirleyici olan dinamikler nelerdir?", "Partinin örgüt yapısı ve disiplin anlayışı hangi esaslar çerçevesinde belirlenir?", "Parti ile seçmen tabanı

arasındaki ilişkiyi belirleyen unsurlar nelerdir?", "Nasıl bir iletişim ve ilişki biçimi vardır?", "MHP ve ülkücü tabanı konjonktürdeki değişme ve gelişmelerden ne derece etkilenmektedir?", "MHP kitle ve eylem partisi olma ikilemini yaşamakta mıdır?", "MHP'yi besleyen ve kökleşmesinde etkin unsurlar nelerdir?", "Köklü bir gençlik yapılanması olan ve asıl işlevi partiye yönetici yetiştirmek olan Ülkü Ocakları'nın partide yeri ve önemi değişmiş midir?", "MHP'nin 21. Yüzyılda geliştirmekte olduğu stratejileri nelerdir?", "Partinin söylemleri ile politikası birbiriyle uyumlu mudur?", "MHP, Türk milliyetçiliğini ne ölçüde temsil etmektedir?".

Yukarıdaki sorulara verilecek cevaplarla milliyetçilik olgusunun Türk topraklarında doğuşu ve gelişimi, Türk siyasal hayatına etkileri, milliyetçilik ve sağ kesim arasındaki ilişki, MHP'nin milliyetçilik akımının temsilcisi olmasını, partinin dünü, bugünü ve yarınıyla ilgili önemli noktalar ve benzeri konular ele alınmıştır.

İzlenecek bir yol haritası oluşturularak, belirtilen amaçlar doğrultusunda çalışmaya şekil verilmiştir. Amacımız, milliyetçiliğin Türk siyasal hayatında ve toplumdaki yerini ortaya koymaktır. Bunun için de MHP'nin ele alınması gerekmektedir. Yukarıda sorulan sorular ışığında çalışmanın hipotezi belirlenmiştir.

Hipotez 1: Osmanlı Devleti'ndeki tüm unsurlar içinde en son Türk milliyetçiliği gelişmiştir. 1821'de Rumlarda başlayan milliyetçilik akımı Sırp, Bulgar, Hırvat, Arnavut, Arap tüm unsurları yüzyılın sonuna kadar etkilemiş, Müslüman kurucu unsur olan Türkler 19. Yüzyıl sonunda Türk milliyetçiliğini benimsemiştir.

Sadece Müslüman kimliğini tanıyan ve yıllarca Osmanlı halkı olarak yaşayan Türklerin, milli kimliklerinin bilincine varmaları zaman almıştır. Yönetici kesimle aynı sınıftan olmanın verdiği avantajla hayatlarına öteki olarak devam etmek zorunda değillerdir. Bütün bu sebeplerden dolayı milliyetçilik, Türkler arasında etkisini sonradan göstermiştir.

Milliyetçiliğin Türkler tarafından benimsenmesinin ardından, birçok milliyetçi hareket ortaya çıkmıştır. Rejime baş kaldıran Jön Türkler, milliyetçilik

hareketinin öncüleri kabul edilmektedirler. Daha sonra İttihat ve Terakki iktidarı boyunca alınan kararlarla milli bir devletin temelleri atılmıştır. Tam anlamıyla milli bir devletin ortaya çıkması ise, Cumhuriyet yıllarında mümkün olmuştur.

Hipotez 2: 1923 yılında kurulan yeni devlet, milliyetçilik akımının etkisiyle ulus anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Türk ulusu üzerine yeni ulus-devlet kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile halkın Türk olan kesimi ön plana çıkmıştır. Devletin kurucu ilkeleri doğrultusunda yapılan reformlarla Türk milliyetçiliği resmi bir boyut kazanmıştır. Böylece yeni kurulan devletin prensipleri uygulanmaya başlanmış ve Türkler hâkim millet olarak kabul edilmiştir.

Hipotez 3: Ulus-devlet milliyetçilik akımının etkisinde kurulmasına ve devletin bir niteliği olarak anayasa maddesi olmasına rağmen, çok partili hayata geçişten sonra milliyetçilik anlayışı değişmiştir. Türk-İslam sentezine dayalı bir milliyetçilik anlayışı gelişmiştir. Bu anlayış, ilk kez Jön Türkler döneminde kurulan Türk Ocakları'na yerleştirilmiştir.

Cumhuriyetin ilanı ile toplumsal alanda yapılan yeniliklerin çoğu uzun yıllar geniş kitleler tarafından içselleştirilememiştir. Sadece Müslüman kimliği ile yaşayan bir toplumun, ayrı bir millet olarak varlık gösterme fikrine alışması zaman almıştır. Bu yüzden, Türk milliyetçiliğine dayanan bir anlayışın zamanla zayıflaması ve yanına din unsurunun eklenmesiyle yeni bir boyut kazanması üzerinde muhafazakâr çevrelerin etkisi büyüktür. Özellikle Demokrat Parti (DP) iktidarı ve sonrasında yükselen bu tutum milliyetçiliğin çehresini değiştirmiştir. Muhafazakâr yapısını koruyan bir toplumun milliyetçilik tanımı içine dini dâhil etmesi ise, beklenmedik bir sonuç değildir.

Hipotez 4: Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'sinde hem sağ hem sol eğilimin temel itici kuvveti milliyetçilik olmuştur. Ülkenin kurtuluşu ve geleceği solcular için milli demokratik devrimde, İslamcılar için Milli Görüşte, milliyetçiler için de güçlü bir milli devlette görülmüştür. Birçok konu üzerinde çatışan üç cephede tek bir ortak noktanın olması konjonktürün bir gereğidir. Dönemin ağır şartları her bir görüşün farklı yollardan çözüm arayışı içine girmesine neden olmuştur. Fakat yine de, milliyetçiliğin farklı görüşler üzerinde birleştirici etkisi olmamıştır.

Hipotez 5: Yeni sağın yükselişe geçtiği dönemde neo-liberalizmin etkisiyle ekonomik milliyetçilik etkisini kaybederken, siyasal anlamda hem dünyada özellikle çatışmalı bölgelerde hem de Türkiye'de etnik ve mikro milliyetçilikler güç kazanmaya başlamıştır. Karşıtlıklar bu milliyetçilikleri beslemiştir.

Hipotez 6: Soğuk Savaş Döneminin sona erip, sosyalist sistemin çözülmesiyle milliyetçilik yeniden güç kazanmış, bu durum Türkiye'nin iç dinamiklerini de etkilemiştir. Örneğin bağımsızlığını kazanan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Türkiye'de Türk dünyasının uyanışı olarak değerlendirilmiş, yükselişe geçen Türk milliyetçiliği MHP'nin iktidara ortak parti olmasını sağlamıştır.

Hipotez 7: 21. Yüzyılda bir yandan etnik ve dini milliyetçilikler yükselişe geçerken, bir yandan ulus ve ulus-devlet sorgulamalarına başlanmıştır. Bu çelişkiden etkilenen Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP, AK Parti) iktidar süreciyle dini kimlikler ön plana çıkmıştır. Böyle bir ortamda MHP parlamentoda kalabilmek için Türk milliyetçiliğinde aşırıya kaçmamak ve İslami rengini koyulaştırmamak gibi bir kıskacın içine sıkışmıştır. MHP kendini yeniden üretebilecek mekanizmaları geliştirmek veya var olanı kullanmak noktasında sıkıntı yaşamaktadır.

MHP parti tabanının ve etkinliğinin zayıfladığının farkına varmıştır. İçinde bulunduğu bunalımdan kurtulmak için ya kuruluş ilkelerine sarılıp tabanını yeniden kazanmanın yollarını arayacak ya da mevcut söylemini değiştirmek zorunda kalacaktır. Bugün sergilediği tavırla, partinin seçmene ve dahi kendi varlığına zarar verdiği açıktır.

Bu tez ile milliyetçiliğin Türk siyasetindeki yeri ve önemi açıklanmış, MHP'nin Türk milliyetçiliği konusunda üstlendiği görev ele alınmıştır. Yukarıdaki sorular, hipotezler ve tespitler ışığında Türkiye'de milliyetçi sağın kurumsallaşması ve MHP'nin kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği evrim incelenmiştir.

İkinci bölümde milliyetçiliğin doğuşu, gelişimi ve Osmanlı Devleti'ne olumlu ve olumsuz etkileri ile birlikte Osmanlı'daki milliyetçilik hareketleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde cumhuriyet döneminde Türkiye'deki milliyetçilik

anlayışı ele alınmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise, milliyetçiliğin Türk siyasetindeki temsilcisi konumunda bulunan MHP'nin doğuşu ve günümüze kadar geçen süreçteki milliyetçilik faaliyetleri hakkında bilgi verilmiş, ayrıca günümüzdeki söylemleri ve faaliyetleri dikkate alınarak partinin geleceği ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1.2. Yazın

Türkiye'de MHP ve Türk milliyetçiliğine dair pek çok kitap, tez ve makale incelemesi bulunmaktadır. Kuruluşundan itibaren parti, birçok çalışmaya konu olmuştur. Partinin kuruluşu, ideolojisi, faaliyetleri, üyeleri, milliyetçilik alanındaki yeri ve önemi yıllardır araştırma konusu olmaktadır.

MHP ve milliyetçilik konusunda temel kaynak niteliğinde olabilecek önemli birkaç eseri buradan belirtmek gerekmektedir. Örneğin, Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı eseri konunun önemli kaynaklarının başında gelmektedir. Uriel Heyd'in "Türk Ulusçuluğunun Temelleri" adlı kitabı da Türk milliyetçiliği konusundaki bir başka temel kaynaktır. Tanıl Bora'nın ayrıntılı ve aydınlatıcı kitap ve makaleleri bulunmaktadır. Özellikle Kemal Can ile ortak eserleri olan "Devlet, Ocak, Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket" ile "Devlet ve Kuzgun 1990'lardan 2000'lere MHP" adlı kitaplar MHP'nin tarihine ışık tutan ve derinlemesine analiz eden başarılı çalışmalardır. Her iki kitap da ele aldıkları zaman aralığında MHP'yi her yönüyle incelemiş, bu konudaki başucu kaynaklarındandır.

Alişan Satılmış ve Metin Turhan'ın "Ülkücü Hareketin ABC'si" adlı üç ciltten oluşan eserleri konu hakkında başvurulması gereken eserlerdendir. Günay Göksu Özdoğan'ın "Turan''dan "Bozkurt''a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)" eserinde Türk milliyetçiliğinin tek parti döneminde içinden geçtiği süreç olayları ve önderleri ile ele alınmıştır. Jacob M. Landau'nun "Pantürkizm" adlı kitabı, Türk tarihi alanındaki ciddi çalışmalar arasında bulunmaktadır.

Literatürde Türk milliyetçiliği ve MHP ile ilgili pek çok kaynak bulunmaktadır. Alanda çok sayıda kıymetli eser bulunmaktadır. Fakat bunların sadece bir kısmı tezin şekillenmesine yardımcı olmuştur. Yukarıda verilen örnekler bu kaynaklar arasında, çalışmada yararlanılanlardan sadece birkaçıdır.

1.3. Yöntem

Bu tez hazırlanırken birçok kaynaktan yararlanılmıştır. Tezin oluşmasında büyük ölçüde kitaplardan elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır. Pek çok yazarın kaleme aldığı eserler ışığında çalışmaya yön verilmiştir. Diğer bir ifadeyle, bu tezin birincil kaynakları kitaplardır.

Makaleler de kitaplar gibi bu teze şekil veren kaynaklardandır. Tezin ortaya çıkmasında yayımlanmamış bir teze de başvurulmuştur. Bu kaynaklar da tezin ikincil kaynaklarıdır. Tezde herhangi bir mülakat, anket, röportaj ya da alan araştırması bulunmamaktadır. Bu yüzden anket sonuçları, araştırmanın değerlendirilmesi, sayısal veriler gibi bilgiler de yer almamaktadır.

Tezin konusu belirlenmiş, literatür taraması yapılarak konu ile ilgili kaynaklar araştırılmıştır. Daha sonra birçok kaynaktan yararlanılarak çalışmaya başlanmıştır. Tezin tamamında, konunun bir bütünlük içinde ele alınmasına dikkat edilmiştir.

Tezde kullanılan kaynakların çoğu kütüphanelerden, kitap satış noktalarından veya yazarın kendi kütüphanesinden elde edilmiştir. Tezin yazımında yararlanılan tüm kaynaklar, kurallara uyularak ve eksiksiz bir şekilde, alıntı yapıldığı eserden kaynak gösterilerek teze alınmıştır. Kitaplar, makaleler, yayımlanmamış tezlerden alınan bilgilerin tamamı, basılı veya görsel her şekilde yazarın kendi araştırması, okuması ve kaleme alması ile teze aktarılmıştır. Objektif bir bakış açısıyla hazırlanmaya gayret gösterilen tezde, yazar bilimsel ve ahlaki kurallara titizlikle uymuştur. Verilen bilgilerin doğruluğu, defalarca kontrol edilip onaylandıktan sonra teze alınmıştır.

1.4. Kuramsal Çerçeve

Milliyetçilik ve MHP hakkında birçok tez, proje ve çalışma bulunmaktadır. Bu tezde diğer çalışmalardan farklı olarak, MHP'yi doğrudan milliyetçiliğin temsilcisi olarak kabul edip bu yönde bir çalışma yapılmamış, temsil edebilme gücü sorgulanmıştır. Partiye neden ihtiyaç duyulduğu, kuruluş ilkeleri ile faaliyetlerinin ne ölçüde uyuştuğu, bugünkü MHP'nin milliyetçilik konusuna yaklaşımı ele alınmıştır.

Bu tezin üzerinde durduğu kavramlar milliyetçilik, Türk milliyetçiliği ve MHP'dir. Yukarıda oluşturulan hipotezler ışığında tezin kuramsal çerçevesini net bir şekilde belirlemek gerekirse, tez bu kavramlar etrafında yapılmış bir çalışmadır. "Türkiye'de milliyetçi sağın kurumsallaşması ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin evrimi" başlıklı bu tezde millet inşası, devletin millet üzerinde temellenmesi ve devletle milletin bütünleşmesi konu alınmıştır.

Türk milletinde milli kimliğin oluşması, tarihsel olarak çok eskilere dayanmamaktadır. Avrupa'ya yayılan milliyetçilik akımından çok uluslu yapısı dolayısıyla etkilenen Osmanlı Devleti'nde, zamanla Türk unsurlar da etkilenmiş ve milli bir kimliğin bilincine varmışlardır. Bu noktadan sonra çeşitli milliyetçilik hareketleri ile toplumun kimlik konusundaki 'Osmanlı milleti olma' fikrinin dışına çıkılmıştır.

Cumhuriyet ile ülke yeniden inşa edilirken, milli bir devlet inşası üzerinde titizlikle durulmuş ve bu yönde adımlar atılmıştır. Adından anlaşılacağı üzere Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren milli bir devlet niteliği taşımaktadır. Cumhuriyet öncesinde milliyetçilik adına verilmiş mücadele, devletin kimliği belirlenerek zaferle sonuçlanmıştır.

Yeni devletin oluşumunda ve öncesinde inşacı bir yaklaşım görülmektedir. Buna göre, ülkenin ve milletin içinde bulunduğu durumda radikal bir değişiklik yapma fikri bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışındaki Osmanlı milleti kavramı, yerini Türk milliyetçiliğine bırakmıştır.

Tezin ele aldığı millileşme konusu, toplumu bir bütün olarak değerlendirmek değil, "Türk"ün hâkim millet konumuna getirilerek devlet ile özdeşleşmesidir. Bu inşa sürecinde, başta ortak dil ve tarih olmak üzere çeşitli toplumsal araçlar kullanılmıştır. Yeni Türk devletinin kurulmasının ardından izlenen politika da bu amacı destekler niteliktedir.

Türk milliyetçiliği post-modernist bir anlayışla, yani yerleşik genel kabullerin çoğuna ters düşerek doğmuştur. Kimlik arayışının beraberinde getirdiği etniklik ve farklılık kavramları, toplumun yeniden yapılanmasında etkili olmuştur. Türk kimliğinin kabulü ve yeni devletin bu kimlik üzerine inşası da işte bu baş kaldıran politikayla mümkün olmuştur. Tezin ele aldığı milliyetçilik, milli kimlik ve bunların oluşum ve gelişim süreci yenilikçi, inşacı yaklaşımla meydana gelmiştir.

2. BÖLÜM: MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI VE OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

Milliyetçilik, 1789 Fransız İhtilali ile yayılan, her bir milleti diğerlerinden ayıran bir akımdır. Bu akıma göre her milletin kendi tarihi, dili, kendine özgü değerleri vardır. Kısa sürede tüm Avrupa'da hızlı bir şekilde yayılmıştır. Bünyesinde çeşitli unsurları barındıran çok uluslu devletler için adeta bir yıkım anlamına gelmektedir.

Osmanlı Devleti, bir imparatorluk olduğundan dolayı topraklarında birden fazla millet bulunmaktadır. Bu nedenle tek bir millete üstünlük atfetmenin sakıncaları mevcuttur. Kuruluşundan 1789'dan sonraki milliyetçilik hareketlerine kadar hiçbir milleti daha üstün ya da ayrıcalıklı kılmamıştır. Milletten ziyade dinin ön planda olduğu bir düzende milliyetçilik akımı kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Fakat Avrupa'da geniş bir coğrafyada etkisini göstermeye başlayan akım, Osmanlı İmparatorluğu içinde bazı unsurları harekete geçirmiştir. Elbette bu hareketlilik sadece gayrimüslim kesimde değil Müslümanlar arasında da kendini göstermiştir. Bir süre sonra dinin de bütünleştirici gücü yetmemeye başladığında her millet kendi değerlerine sarılmıştır.

2.1. Milliyetçilik Kavramı

Milliyet kavramı dilde, dinde ve etnik kökende bir gruba dâhil olmaya işaret etmektedir. Milliyetçilik ise, bir ulusun taşıdığı özelliklerle diğer uluslardan ayrıldığını belirtmektedir. Buna göre, sahip olunan değerlerin yüceliliği ve üstünlüğü söz konusudur. (Leca, 1998: 12-15)

Millet; geçmiş, yaşam tarzı, coğrafya gibi ortak değerlere sahip bir topluluktur. Bu topluluk zaman içinde duygu birliği de sağlayan bir yapılanma şeklini almaktadır. Milletler bir toprağa bağlı olmakla birlikte, kendi devletlerini kurma eğilimindedir. (Koçdemir, 2004: 48-50)

Millet dünü, bugünü ve yarınıyla ayrılmaz bir bütündür. Bundan dolayı değerler nesilden nesile taşınmaktadır. Her yeni nesil öncekilerin duygularını paylaşıp, gelecek nesillere aktarmaktadır. Yani, ortak değerler duygu birliğini; birlik, millet olma bilincini; bilinç ise, o milleti bir arada tutacak devleti meydana getirmektedir. Artık dil, din, geçmiş gibi kavramların yanı sıra devlet adı verilen bir kuruma da sahip olan millet, kendini tamamlamış ve tanımlamıştır.

Kimlik ise; bireyin içinde bulunduğu çevre ve şartlar arasında bir bağ kurması ve aralarındaki ilişkiyi mantıksal bir zemine oturtmasıdır. Kimlik, kim olunduğuna dair sorulan sorudan alınacak cevaptır. (Koçdemir, 2004: 52)

Farklılıklarla beraber öteki olma durumunu gözlemleyen toplumlar bunun bir zenginlik olduğunu keşfetmişlerdir. Bu zenginlik aynı zamanda bir arada olmanın veya bir bütün olmanın güzelliğini beraberinde getirmiştir. Bu durum, millet olma bilincinin en temelde birlik olma fikrine dayandığını kanıtlamaktadır. Belki de millet olma durumunu içselleştiren topluluklar, kimliği de beraberinde getirmiştir. Sonuçta ortaya çıkan kimlik, geniş bir arka plana sahiptir.

Eldeki veriler toplandığında başka bir milliyetçilik tanımı ortaya çıkmaktadır. Milliyetçilik, ortak bir tarih, dil, din, coğrafyaya sahip insanların milli duygu birliği içinde hareket etmesi ve diğerlerinden farklı olduğunun ayırtına varmasıdır.

2.1.1. Milliyetçiliğin Doğuşu ve Tarihi Gelişimi

Milliyetçilik ve millet kavramlarının hangisinin daha önce oluştuğu ve diğerini oluşturduğu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Konu hakkında çeşitli görüşler ileri sürüldüğü için, bunlar arasında karşılaştırma yaparak ve eldeki verileri analiz ederek milliyetçiliğin arka planı hakkında bilgi elde edilebilir.

Hasting'in bu konu hakkındaki görüşüne göre, milliyetçilik 10. Yüzyılda İngilizlerin ortaya çıkışına kadar gidebilmektedir. İlerleyen zamanda milli duygular daha da gelişmiş ve yüzyıllarca devam etmiştir. Geary ise, Hasting'in görüşlerine

katılmamaktadır. Ona göre Avrupa milletlerinin kökeni 18. yüzyıla dayanmaktadır. Dunn, Goodman, Anderson gibi düşünürler de milliyetçiliğin çok eski bir tarihe sahip olmadığı konusunda Geary ile aynı fikirdedirler. Connor'a göre ise milliyetçilik, kitlenin milli bilinciyle alakalıdır. (Özkırımlı, 2010: 37-40)

Milliyetçilik birleştirici bir kimlik meydana getirme ve bir davranış biçimidir. Milliyetçi söylem, devletin oluşumunu şekillendirmiştir. Milliyetçilik sadece bireyler değil, devletler üzerinde dahi etkilidir. (Calhoun, 2007: 14-16)

Üzerinde çeşitli yorumların yapıldığı milliyetçilik kavramının tam anlamıyla açıklığa kavuşturulmasına çalışılsa, kavramın doğuşu meselesi kadar fikir beyan edilebilmektedir. Üzerinde durulması gereken aslında ne zaman, nerede, ne şekilde doğduğu değil farkına varılması olmalıdır. Doğuşu ve kökenleri ile ilgili ortak bir payda bulunamasa da, milliyetçiliğin Avrupa genelinde bir akım haline gelmesinin Fransız İhtilali ile gerçekleştiği üzerinde fikir birliği vardır.

Milliyetçilik üç temel amaç üzerinde kurgulanmıştır: ulusal bir ekonomiye sahip olmak, ulusal ve özerk bir yapılanmaya sahip ulus olmak, ortak değerlere dayalı bir ulusal kimlik inşa etmektir. (Aydın, 2000: 61) Ulusu diğerlerinden ayıran özelliklerin ön plana çıkarılması, ortak kültürün getirdiği bağlılık duygusu gibi etkenlerin zamanla devlete ulusal bir kimlik kazandırma ihtimali yüksektir. Ayrıca amaçlanan ideolojik yapıya ulaşma yolunda da katkı sağlamaktadırlar.

Modern anlamda ulus kavramı farklı dönemlerde karşımıza çıkmaktadır. Modern anlamda uluslar arası ilişkiler tarihi ise üç farklı dönemdir. İlk dönem, Orta Çağdan başlayarak ve Fransız İhtilaline kadar devam etmektedir. Hem kilise hem de devlet ulusal bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. İkinci dönem olarak adlandırılan süreç, Napolyon Savaşlarından 1914'e kadar olan süredir. Milliyetçilikle enternasyonalizmin dengede olduğu bir dönemdir. Üçüncü dönem ise, Birinci Dünya Savaşı ve takip eden yıllardır. Bu dönemde milliyetçilik ivme kazanmıştır. (Carr, 1993: 11-31)

Günümüzü de kapsayan bu süreç içinde savaşlar, göçler, katliamlar yaşanmıştır. Tüm bunlar milliyetçiliği tetikleyen etkenlerdir. Millet, devlet, vatan

kavramları bireyden üstün bir konuma getirilmiştir. Böylece milliyetçilik, tarih boyunca hiç olmadığı kadar güçlenmiştir. Günümüzde yaşanan olaylara bakıldığında ise, milliyetçiliğin hala önemini koruduğu söylenebilmektedir.

2.1.2. Ulus-Devlet Kavramı

Ulus-devlet kavramı, milliyetçiliğin yükselmesinin ardından ülkelerin tek bir millet ile özdeşleşmesinden doğmuştur. Edinilen kötü tecrübelerin milletleri birbirine kenetlediği dönemlerde, milliyetçilik devletler için de önem kazanmaya başlamıştır. İşte bu noktadan sonra, devletin tek bir millet için var olduğu bir sistem ortaya çıkmıştır. Adından da anlaşılacağı üzere ulus-devlet, devleti bir milletle bütünleştirmek ve o milleti üstün kılmak amacıyla ortaya çıkan bir oluşumdur. Başka bir ifadeyle, milliyetçilik ulus-devlet ile kurumsal bir boyut kazanmıştır.

Temelinde, devletin birliği anlayışı vardır. Ulusal türdeşlik kavramını esas alan ulus-devlet, toplumun içinde barındırdığı çeşitliliği de bir bakıma göz ardı etmiştir. Siyaset ise, devletin bütünlüğüne zarar vermeyecek, aynı zamanda koruyacaktır. Demokratik bir siyasette olduğu gibi toplumsal rıza değil, ulus-devletin varlığı ve devamı ön planda tutulmaktadır. (Köker, 1997: 43)

Aslında günlük hayatın içinde yer alan basit uygulamalardan, ülkenin tabanından tavanına her alanını etkileyecek kararlara kadar her şeyin nihai amacı, ulus-devletin bütünlüğü olmalıdır. Bu devlet yapısına göre siyaset, kültür, sanat, ekonomi ve diğer tüm faaliyetler ulus-devletin sınırları çerçevesinde icra edilmelidir. Ulus-devlet kuralları belirleyen ve devamlılığı için çalışılandır.

Ulus-devlet, Ortaçağ'da başlayarak Avrupa'da gelişmekte olan burjuvazi ile birlikte meydana gelmiştir. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa'da kendini göstermiştir. (Aydın, 2000: 78) Avrupa'da sanayileşme hareketinden sonra ortaya çıkan ortak değerler ulus-devlete zemin hazırlamıştır. Bir burjuva hareketi olarak nitelendirilen Fransız İhtilali sonrasında ulus kavramı ve milliyetçi duygular yayılmıştır.

18.yüzyıldan itibaren denizaşırı hareketler ile küreselleşmenin ivme kazandığı görülmektedir. Küreselleşme modern bir devlet inşasını da beraberinde getirmiştir. 19. yüzyıl sonlarında ise, kapitalizm (burjuvazinin zenginliği, ticaretin artması…) ülkelere, ulus-devletlere sığamayınca uluslar arası pazarlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu da beraberinde emperyalizmi, yani yayılmacılığı getirmiştir. Emperyalizmin doğal bir sonucu olarak sömürgecilik yayılmıştır.

Günümüz dünyasının içinde bulunduğu küreselleşme süreci etkisini artırarak devam etmektedir. Ulus-devletlerin üzerinde olumlu olduğu kadar olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki en olumsuz etkisi ise, milliyetçilik kavramının sorgulanmasına neden olmasıdır.

Küreselleşme başta siyaset, ekonomi, kültür olmak üzere hayatın çeşitli alanlarında ilişkilerin gelişmesine neden olmuştur. Farklı kültürlerden birçok insanın birbirleriyle çeşitli şekillerde bağlantı kurması, ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişmesi, çeşitliliğin bir tür zenginlik olarak değerlendirilmesi toplumlar arasında bir bağ ortaya çıkarmıştır. Etkileşimin artmasıyla kültürlerin tam anlamıyla olmasa da iç içe geçmesi, ulus-devletleri tek bir ulusun kültürünü değil, ortak değerleri dikkate almak zorunda bırakacaktır.

Bu noktada sorulması gereken, ‘ulus-devletin sonu mu geldi?’ sorusudur. Bu soruya da verilebilecek iki farklı cevap bulunmaktadır. Birinci cevap, evettir. Çünkü Avrupa Birliği (AB) gibi ulus üzeri kurumlar bulunmakta ve dünya vatandaşlığı, çok kültürlülük gibi tanımlamalar yapılmaktadır. İkinci cevap ise, hayırdır. Çünkü Avrupa’daki milliyetçilik hareketleri, münferit saldırılar, milliyetçi partilerin oy oranlarında görülen artış, göçmen algısı ve politikalar milliyetçiliğin etkisinin devam ettiğini kanıtlamaktadır. Bunun yanında, sermayenin hala ulus-devlet gibi bir örgütlenmeye ihtiyacı vardır. Örneğin, 2008 mali krizi korumacı, devletçi politika ile aşılmaya çalışılmıştır. (Arıkoğlu Ündücü, 2010:108-110).

2.2. Osmanlı Devleti’nde Milliyetçilik

Fransız İhtilalinin etkisiyle milletlerin farklı bir topluluk olarak diğerlerinden ayrılması tüm Avrupa'yı olduğu kadar Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Fakat bu topraklarda milliyetçilik bir ülkü olarak kendini göstermiştir. Türklerin yüce bir millet olarak tanımlanması, diğerlerine üstün kılınması gibi bir sonuç doğurmuştur. Türklük vurgusu, yeniden doğuş ve devletin kurtuluşu olarak görülmüştür.

Osmanlı Devleti'nde 'Osmanlı milleti olma' fikri mevcuttur. Bu fikir uygulamaya geçirilirken bütün milletler eşit sayılıp, müdahale etmeksizin yaşamalarına izin verilerek, bir bütünlük sağlamak amaçlanmıştır. Türk milliyetçiliği konusunda ise, Rusya ve Kafkasya'daki Türkler arasında bu fikrin olması mümkündür. (Akçura, 2011: 8-18)

2.2.1. Osmanlı Devletinde Milliyetçilik Anlayışı ve Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri

Türk milliyetçiliği; bir ülkü etrafında toplanan bireylerin milletini geliştirmesi, tarihine ve kültürüne sahip çıkması, Türkçülüğü bir yaşam tarzı olarak benimsemesidir. Osmanlı Devletinde de kendini gösterecek olan milliyetçilik, milletlerin milli kimliklerini tanımasına neden olacaktır. Türk milliyetçiliği de giderek ivme kazanacaktır.

Toplumlar kendi tarihlerini araştırmakta ve anlamaktadır. Burada önemli olan geçmişe hâkim olmaktır. Medeniyet seviyesi yüksek toplumlarda bu eğilim sıkça görülmektedir. Türk tarihi açısından böyle bir durum maalesef söz konusu değildir. Çünkü Türk tarihinin başlangıcı hakkında net bir bilgi olmadığı gibi, eldeki veriler üzerinde de fikir birliği mevcut değildir. (Atsız, 2013: 17)

Türk dünyasının araştırma konusu olmasında ve Batılı aydınların Türk kültürü üzerine çalışmalar yapmasında bir Türk hayranlığı söz konusudur. Bunun yanında Alman, Fransız, Rus, Macar ve başka milletlerden birçok bilim adamı Türk tarihini dikkatle incelemiştir. Yabancı eserlerin Türkçeye çevrilmesi, Türkçe isimleri

anlatan kitaplar yazılması, Türkçülüğü konu alan şiirler yazılması Türkçülüğe ve Türkleşmeye olan ilginin kanıtlarıdır. Etkisi sıkça görülen Türkçülük, artık sadece Batı'nın ilgi alanı olmaktan çıkmıştır. (Gökalp, 2014: 9-13)

19. yüzyılda Avrupalı Türkologlar, Türk tarihinin çok eski dönemlerine kadar birçok çalışma yapmışlardır. Süleyman Paşa ve Ahmet Vefik Paşa gibi isimler de Türk tarihini araştırmış ve Türk dilinin Osmanlı topraklarıyla sınırlı olmayıp, geniş bir coğrafyaya yayıldığını dile getirmişlerdir. Bu çalışmalar neticesinde, gerek yazarların gerekse diğer aydınların Türk tarihine olan ilgisi artmıştır. Bu da milliyetçi çalışmaları ve milliyetçilik duygusunu güçlendirmiştir. Türkçülük literatüre Batılı aydınlar tarafından kazandırılmıştır. Fakat onu bir akıma çeviren, geliştiren Rusya'daki Türk aydınlardır. (Heyd, 2002: 104-106)

1789 Fransız İhtilalinin getirdiği özgürlük düşüncesi ile Avrupa halkları kendi kaderlerini tayin etmeye başlamışlardır. Bu durum milliyetçiliği beslemiştir. Bazı uluslar millet olma fikriyle mücadele etmiş ve bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

18. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin Batı ile arasındaki ticaret gelişmiştir. Fakat bu olumlu gelişme bir olumsuzluk doğurmuştur. Avrupalı devletler, Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin içinde bulundukları durumdan şikâyetçi oldukları gerekçesiyle haklarını savunmak istemişlerdir. Bu durum devlet üzerinde dış baskıların artmasına neden olmuştur. Devlette hâkim konumda olan millet Müslümanlardır. İlerleyen zaman içinde de Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. (Eryılmaz, 2006: 91-92)

Tanzimat, devletin yüzünü Batı'ya çevirmesinin yanında, yerli bir aydın sınıfının doğmasına da neden olmuştur. Bir uyanış anlamına gelen aydın sınıfı, halkın siyaset yapmasının ve ülke sorunları üzerine söz söylemesinin önünü açmıştır. Uzun süren hürriyet çalışmaları neticesinde Kanunu Esasi ilan edilmiş ve Meclis-i Mebusan kurulmuştur. Fakat kısa bir süre sonra Abdülhamid tarafından meclis kapatılmış, Kanunu Esasi de askıya alınmıştır. Ülkenin somut bir demokratikleşme hareketi sonlandırılmıştır. (Aybars, 1997: 161)

Dönemin şartları göz önüne alındığında bu hareket son derece başarılıdır. Modernleşme, ülkede dayanacağı sağlam bir temelden yoksundur. Fakat ortaya çıkan aydın kesim ileride oluşacak milliyetçilik hareketlerine öncülük etmiş ve milli burjuvaziye katkı sağlamıştır.

Tanzimat ve Islahat Fermanları devletin, idaresinde ve yapısında değişikliğe neden olmuştur. Din, siyasi kimliğin belirlenmesi konusunda temel unsur haline gelmiştir. Toplum Müslümanlar ve gayrimüslimler olarak ikiye ayrılmıştır. Devlet halkı bütünleştirme amacına ulaşamamıştır. Bir taraftan gayrimüslimlere haklar tanınırken, diğer taraftan Müslümanlar devlet içinde daha güçlü bir konuma gelmişlerdir. Halk geri dönüşü olmayan bir ayrışma içine girmiştir. (Karpat, 2015: 37-38)

Devlet nüfusunun önemli bir kısmı Müslümanlardan oluşmakta fakat bünyesinde farklı dinlerden topluluklar da bulunmaktadır. Devletin, merkezin zayıflaması da bunda önemli bir etkendir. Devlet, bunu belki isteyerek yapmamıştır ama sonuçları halkın tamamını etkilemiştir. Böyle bir durumda gayrimüslim tebaanın milliyetçilik akımından etkilenmesi de kaçınılmazdır. Elbette ilk önce devletin Avrupa topraklarında bulunan ulusları etkilenmiştir.

Osmanlı Devleti, ekonomiyi denetimi altında tutmaktadır. Bu tutum, devletin siyasi gücünün devamı için atılan bir adımdır. Devlet içinde başka bir büyük mali güce sıcak bakılmamaktadır. Ancak 19. yüzyıl konjonktürü, devleti bazı ekonomik önlemler almak zorunda bırakmıştır. (Karpat, 2015: 67)

Ticaret, sanayi, para sermayesinin neredeyse tamamı gayrimüslimlere aittir. Mali gücü elinde bulunduranlar ortak bir burjuva sınıfında toplanmışlardır. Yeni oluşan bu sınıfın mensupları da gayrimüslimlerdir. Böyle bir sınıf o dönem Müslümanlar arasında henüz oluşmamıştır. (Keyder, 2015: 63)

Devlette çokseslilığin benimsenmediği dönemlerde, Batı'dan gelen baskılarla adeta gücün paylaşılmış olması, yüzlerce yıllık devlet geleneğinde köklü değişikliklere gidildiğinin göstergesidir. Halkın milliyetçilikten etkilenmesi de

devleti zora sokmuştur. Çünkü artık sadece siyasette değil, mali konularda da milliyetçilik kendini göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nde millileşme hareketleri 17. ve 18. yüzyıllarda kendini göstermiştir, fakat yeterli ilgiyi görememiştir. Bunun sonucu olarak da yıllarca içselleştirilemeyen bir teori olarak varlığını sürdürmüştür. 19. yüzyıla gelindiğinde artık sadece bir teori değil, içten ve dıştan devletin bütünlüğüne karşı sistemli bir tehdit haline dönüşmüştür. Fakat yine de devletin başlıca sorunu olarak ele alınmamıştır. (Timur, 2010: 14)

Milliyetçilik 19. yüzyılda Ortadoğu ve Balkanları da etkisi altına almıştır. Bu durumun çeşitli nedenleri vardır. Batı'nın Doğu'yu ve Balkanları araştırma girişimi o coğrafyalardaki aydınların dikkatini çekmiştir. Milliyetçiliğin etkin olmasındaki en önemli sebeplerden birisi de modernleşmenin etkisiyle oluşan aydın sınıfıdır. (Aydın, 2000: 80) Oryantalizm ile Doğu, Slavizm ile Rus, Bulgar, Leh gibi halklar Batı tarafından araştırılmaya başlanmış ve üzerinde yoğun çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar neticesinde faklılıklar ortaya çıkmış, milliyetçilik halk üzerinde etkisini göstermeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti Balkanlarda geniş topraklara sahiptir. 20. yüzyıla kadar Bazı Balkan halkları kendilerini Osmanlı olarak kabul etmişlerdir. Türk ve Osmanlı kavramları ayrı ayrı değerlendirilmemiştir. (Somel, 1997: 71)

Osmanlı Devleti'nde insanlar İslam kimliği altında yaşamaktadırlar. Türklük ayrı bir kimlik olarak kullanılmamaktadır. Bu durumda milliyetçilik fikri, Müslüman olmayan Osmanlı halkı arasında daha hızlı yayılmıştır. Müslüman kesimde ise, kimlik bilinci gayrimüslimlere nazaran daha geç oluşmuştur. (Timur, 2010: 164)

Osmanlı Devletinin kimlik inşasında 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinin ve Balkanlardan ve Kafkaslardan Anadolu'ya göç eden toplulukların etkisi büyüktür. Kültürüne, devletin bütünlüğüne bağlı; kendilerine kapılarını açan devlete sadık olan toplulukların Anadolu'ya yerleşmesi devlete bağlı nüfusun artmasına neden

olmuştur. Yurtlarını terk etmek zorunda kalan insanlar Osmanlı Devleti'ne yakın olmuşlardır. (Somel, 1997: 77)

19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan Pantürkizm akımı, Rusya'daki Türkler arasında doğmuş ve gelişmiştir. O yıllarda, Rus topraklarındaki Ruslaştırma ve Hıristiyanlaştırma politikası Türkler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu tutum Türkler arasında milliyetçiliğin artmasına neden olmuştur. Aydın kesimden de destek alan milliyetçilik, özelikle İsmail Gaspıralı'nın girişimleriyle yayılmıştır. Alınan önlemlerle engellenmeye çalışılsa da, Türk milliyetçiliği Rus topraklarında kendine yer edinebilmiştir. (Landau, 1999: 17-25) Buradan yola çıkarak varılacak en kesin sonuç, Türk milliyetçiliğinin Osmanlı toprakları dışında ortaya çıktığıdır. Daha sonra gerek göçler gerekse yayın organları aracılığıyla, Osmanlı Devleti'ndeki Türkleri de etkisi altına almıştır.

Anadolu'ya göç edenlerin bir kısmı kültür seviyesi yüksek insanlardır. Bu insanlar, kendi kimliğinin farkındadırlar ve Anadolu insanının da farkına varmasında büyük katkı sağlamışlardır. Osmanlı halkının içinde bulunduğu kimlik değişiminin ivme kazanmasına neden olmuşlardır. Bu değişim, toplumun milli bir kimliğe bürünmesini hızlandırmıştır. (Karpat, 2015: 39) Göçmenlerin çıktıkları zorlu yolculuk başlangıçta olumsuz olsa da, daha sonra Anadolu'nun millileşmesi ve özgürleşmesi üzerinde olumlu yansımaları olmuştur. Nitekim bilinçli bir kesimin göçüyle, Anadolu'nun milli çehresi değişmiştir.

Milli burjuvazinin oluşmasını destekleyen Müslüman kesimin çoğu göçmendir. 19. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelen göçmenler arasında köylü de tüccar da vardır. Eğitim ve kültür seviyesi yüksek bu insanlar, devletin sağlam bir milliyetçilik temeli kazanmasına destek olmuşlardır. Fakat devlete rakip bir sınıf meydana gelmemiştir. (Keyder, 2015: 104-105)

Aydınlar, kültürlü göçmenler ve onların iyi eğitim almış çocukları Anadolu'nun Müslüman burjuvazisini yükseltmişlerdir. Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan Osmanlı burjuvazisini büyük oranda gayrimüslimler oluşturmaktadır. Müslüman kesimin hızlı bir şekilde millileşmesi, ülkede öteden beri var olan

gayrimüslim burjuvaziye karşı güçlü bir milli orta sınıfın meydana gelmesine yardımcı olmuş, fakat devlete rakip bir konumda olmamıştır.

Milliyetçiliğin üzerindeki Balkan etkisinde, asker de önemli bir rol oynamıştır. 20. yüzyılın başlarında Selanik güçleri ile Makedonya'daki Fransız, İtalyan, İngiliz ve Rus güçleri arasında gelişen diyaloglar askerlerin fikirlerinde değişmelere neden olmuştur. Milliyetçilik biraz daha gelişmiş ve yabancı unsurlara karşı olma durumunu ortaya çıkarmıştır. (Aydın, 2000: 159)

Balkanlar milliyetçiliği ve özellikle Avrupa'da milliyetçilik öyle bir hal almıştır ki, Müslümanlar adeta yok sayılmaktadır. Savaşlar, anlaşmalar ve devletin toprak kaybetmesiyle birlikte göç etmek zorunda kalan Müslüman nüfus, yerleştiği Anadolu topraklarında yeni bir Osmanlı kimliği oluşturduğunun bilincinde değildir. Hem göçmenler hem de Batı'da yükselen milliyetçilik akımının devlete etkilerinin daha net görülmesiyle kenetlenme ihtiyacı duyan Anadolu halkı, ülkenin demografik yapısının yeniden inşa edilmesinde önemli rol oynamıştır. Devlet resmi olarak bir Türkçülük faaliyeti yürütmemiştir, fakat yaklaşan tehlike Türklük bilincini halk arasında harekete geçirmiştir. Yani bir politika olarak ortaya çıkmayan milliyetçilik, halk arasında kendine uygulama alanı bulmuştur.

Devletin içinde bulunduğu durum karşısında aydınların da söyleyecekleri vardır. Aydınlar devletin 17. yüzyılda toprak kaybetmesinden başlayarak, 19. yüzyıla kadar gelinen süreçte yapılan hataların düzeltilmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Bunun yolu da yenileşmeden geçmektedir. Bazı aydınlar da daha adil ve özgürlükçü bir düzenden yana tavır koymaktadır. (Aydın, 2000: 126) Aydınlar duruma çeşitli yollarla tepkilerini göstermişlerdir. Bu tepkiler başlangıçta yazın dünyasında, daha sonraları dernek ya da örgütlenmeler şeklinde ortaya çıkmıştır.

Türkleşmek, İslamlaşmak ve muasırlaşmak (çağdaşlaşmak) fikirleri incelenmeli ve anlaşılmalıdır. Çağdaşlaşmak, Avrupa'nın biliminden yararlanmak açısından önemlidir, onlara benzemek anlamına gelmemektedir. Türkleşmek ve İslamlaşmak ise, birbirinin karşısında durmayacak kavramlardır. (Gökalp, 2013: 15-16) Ziya Gökalp'in formülize ettiği fikirler hem birleştirici hem de gelenekseldir.

Milletine sahip çıkıp geliştirmek için Türkleşmek, Müslüman olarak İslamlaşmak ve bilim için muasırlaşmak olguları bir araya geldiğinde ilerleme kaydedilecektir.

Türk ülküsü, Türk milletinin üstün millet olması ve gelişmesi için bireyin duyduğu manevi istektir. (Atsız, 2015: 16) Türkçülük, Türk milletinin ilerlemesi doğrultusunda hareket etmektir. (Gökalp, 2014: 17) Bu tanımlardan yola çıkarak, Türk milliyetçiliğinin oluşmaya başladığı sonucu çıkarılabilmektedir. Cumhuriyet dönemine kadar gelinen nokta, millet olma bilincine varılmasıdır.

Sonuç olarak milliyetçilik akımı diğer çokuluslu devletleri olduğu gibi Osmanlı Devleti'ni de olumsuz etkilemiştir. Bağımsızlığını kazanan uluslar ve toprak kayıpları imparatorluğu zayıflatmıştır. Devlet, soruna bir çözüm bulmak zorundadır. Çeşitli fikir akımları ortaya atmış, yeni yönetim stratejileri denemiştir. Fakat milliyetçilik akımının önüne geçememiş ve parçalanmaya başlamıştır.

2.2.1.1. İmparatorlukça Benimsenen Fikir Akımları

Milliyetçilik dalga dalga yayılırken, üstelik içimizde yaşarken Osmanlı İmparatorluğu için bununla baş etmenin zamanı gelmiştir. Gerek yabancı unsurlar gerekse Osmanlı halkı arasında kendini milletine ait nitelikleri ile diğerinden ayırma, kendini bulma merakı ortaya çıkmıştır. İmparatorluk için büyük bir tehlike arz eden bu durum karşısında harekete geçmek gerekmektedir.

Osmanlı Devleti bir imparatorluk olarak parçalanmamak için milliyetçiliğe karşı çeşitli formüller üzerinden bu sorundan kurtulmanın yollarını aramıştır. Bu amaçla geliştirilen bazı fikir akımları hayata geçirilmiş veya denenmiştir. Fakat birçok kez başarısız olunmuştur.

İmparatorluğu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak için yapılan hamlelerden birisi Osmanlıcılıktır. Bu akım milliyetçilik akımının etkileri karşısında ortaya çıkmıştır. İmparatorluk içindeki farklı milletlerin Osmanlı milleti olmasına yönelik bir harekettir. (Atabay, 2015: 40)

Osmanlıcılık halkın eşit kabul edilmesi anlamını taşımaktadır. Fakat akım milliyetçiliğin azınlıkları etkilemesine engel olamamıştır. 1876 Kanun-i Esasi'de kabul edilip ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar teorik anlamda ayakta duran fikir, uygulamada milliyetçilik akımı karşısında ciddi bir varlık gösterememiştir. (Karpat, 2015: 98)

Milliyetçilik akımı Hıristiyanlar, Müslümanlar, Ermeniler ve Rumlar gibi birçok farklı grup üzerinde etkili olmuştur. Osmanlı bu duruma karşı birleştirici bir formül olarak Osmanlıcılığı geliştirmiştir. Türk olmayan birçok grup imparatorluğa karşı ayaklanmışken bile Osmanlı Devleti Türkçülük siyaseti izlememektedir. Osmanlı halkı olabilme fikri etkili olmayınca, bir diğer birleştirici formül olan İslamcılık devreye girmiştir. (Bahadır, t.y: 69-71)

İkinci Meşrutiyet yıllarında, Batı emperyalizmi dünya üzerinde hızla yayılmaktadır. İslamcılık fikri, bu duruma karşı çıkan bir tepki hareketidir. Akım soruna Müslümanların ortak hisleriyle ve kendi dinleriyle çözüm aramaktır. (Akşin, 2014: 83)

Müslüman halklar arasında da milliyetçilik yayılmaktadır. Artık dinin bağlayıcılığı etkisini yitirmiştir. Halifelik makamını elinde bulunduran Osmanlı Devleti, bu gücü kullanarak Müslüman halkları birleştirmeye çalışması olumlu sonuç vermeyince, İslamcılık fikrinden de vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Farklı milletleri aynı çatı altında toplamaya çalışan Osmanlıcılık akımı ve Müslümanların birliğini öngören İslamcılık akımı başarılı olamamıştır. Milliyetçiliğin artık geri dönülmez bir yola girdiğinin farkına varanlar, çareyi millet olarak birleşmekte görmüşlerdir. Bu da ortaya Turancılık akımını çıkarmıştır.

Turancılık diğer akımlardan farklı olarak, ülkenin sınırlarını aşmaktadır. Buna göre, başka topraklarda yaşayan Türklerin durumlarına dikkat çekilmiştir. Osmanlı Devleti'nin sınırları dışındaki Türklerin de düşünülmesi, topraklarımız dışında kalanların önemsendiğini göstermektedir. (Karpat, 2015: 342)

Turan, Turlar yani Türkler anlamına gelmektedir. Kavram sadece Türk kökenli olanları içine almaktadır. (Gökalp, 2014: 25) Bundan dolayıdır ki, dünyanın

her yerindeki Türkleri bir bayrak altında toplama fikri ortaya çıkmış; aynı soydan gelen, aynı kanı taşıyan bir milletin bütünlüğü amaçlanmıştır. Fakat Turancılık da diğer fikir akımları gibi başarısız olmuştur.

Türkçülük, kendisinden önceki fikirler beklenen sonucu vermeyince alternatif bir çözüm önerisi ve gerçekte son çare olarak ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik, millet olma düşüncesi Türklerin de ayrı bir millet olarak varlığını açıkça ortaya koymasına neden olmuştur. Türkçülük, milliyetçiliğin etkisini göstermesinden çok sonra ortaya çıkmıştır.

Türkçülük akımı, Türk milliyetçiliğinin en somut halidir. Sadakat ve aidiyetin kendini göstermesidir. Yani Türkçülük Türk'ü sevmek, korumak ve yüceltmeye çalışmaktır. (Atsız, 2015: 32)

Türkçülük devletin son döneminde Jön Türk Hareketi ile ortaya çıkmıştır. İmparatorluğu parçalayan milliyetçilik akımının, millet kavramına dayalı olduğunun uzun süre farkına varmayan Osmanlı Devleti'nin dağılma dönemi kimlik arayışına sahne olmuştur. Sonunda, eskiden olduğu gibi Müslümanlığın bir kimlik olarak bütünleştiriciliği kalmadığından etnik bir ayrıma gitmenin yolları görünmüştür. İslami bir kimliğin etnik bir kimlik yapısına evrilmesi ise milliyetçiliği güçlendirmiştir.

2.2.1.2. Türk Milliyetçiliğinin Somut Görünüşü: Jön Türkler

Milliyetçiliğin yükseliş gösterdiği yıllarda Osmanlı topraklarında parçalanma olmuştur. Buna gerek devlet görevlileri, gerekse aydınlar çeşitli yollarla müdahale etmeye çalışmışlardır. Özellikle gençler, tüm dünyada yayılan milliyetçiliğin Osmanlı topraklarındaki ilerleyişi karşısında sessiz kalmak istememişlerdir. Bu duruma karşılık olarak Türk milliyetçiliğinin şartları olgunlaşmıştır.

II. Abdülhamid dönemi baskılara ve yasaklara sahne olmuş, aynı zamanda milliyetçilik de bu dönemde filizlenmiştir. Batıda milliyetçilik yükselirken, Osmanlı

Devleti gibi kozmopolit bir yapının milliyetçilik yapma lüksü yoktur. Bunun yerine, bütün etnik unsurları Osmanlı çatısı altında toplama fikri hâkimdir. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrası Rumeli'de toprak kaybı yaşandığında, Müslüman kesim ön plana çıkmıştır. Bir süre milliyetçilik etkili olmamıştır. Türk kelimesi bir millet için kullanılmamıştır. (Mardin, 2007: 94-95) Türk kelimesi genellikle Türkmenlere ve köylülere verilmektedir. Ayrıca bir kimlik olarak değil, daha çok pejoratif anlamda kullanılmaktadır. Millet de dini bir cemaat anlamında kullanılmaktadır. (Timur, 2010: 219-220)

Halk arasında alaycı bir anlam ifade eden Türk kelimesinin bir milletin tamamı için kullanılması uzun zaman almıştır. Kendilerini Osmanlı halkının Müslümanları olarak kabul eden insanların, dini bir tabir yerine millete dayalı bir kavrama sahip çıkması kolay olmamıştır. Belki bu durum, Müslüman kimliğinin yerine başka bir kimliğin gelecek olması düşüncesiyle dindar halkı rahatsız etmiştir.

Sırasıyla Osmanlıcılık, İslamcılık, Turancılık gibi birleştirici çözüm yolları denenmiş fakat hiçbirinde başarılı olunamamıştır. Jön Türkler, Osmanlı Devleti'nin özgürlükçüleridir. 'Türk' adını gerçek anlamda literatüre kazandıran Jön Türk hareketidir. Bu hareket hem II. Abdülhamid'in baskıcı rejimine bir tepki niteliğinde, hem de dünyayı saran milliyetçilik akımından etkilenerek Türk milletini yükseltmek niyetindedir.

2.2.1.2.1. Jön Türklerin Ortaya Çıkış Süreci ve Faaliyetleri

1876'da Birinci Meşrutiyet ilan edilmiş fakat II. Abdülhamid 1878'de meclisi tatil etmiştir. 1876'ya kadar ülkede mutlak monarşi hâkimdir, bu tarihten sonra yerini meşruti monarşiye bırakmıştır. Uzun ömürlü olamayan meşrutiyeti ise, istibdat dönemi takip etmiştir.

1880'lerde Osmanlı Devleti Batı'ya ve Batılılaşmaya sıcak bakmamaktadır. Bu görüş üzerinde Batı'nın yayılmacı politikasının etkisi vardır. Fakat Batıya devlet yönetimi kadar uzak olmayan gruplar da vardır. Arka planda kalan bir grup olarak da

nitelendirilebilecek olan Jön Türkler, bu dönemde ortaya çıkmıştır. (Keyder, 2015: 71)

Muhalif duruşları, Batılı görüşleri, aydın kimlikleriyle yeni bir grup doğmuştur. Kendilerine Genç Osmanlılar Cemiyeti diyen grup, 1865 yılında kurulmuştur. Başta gizli bir grup olarak meydana gelmiş, sonraları geniş bir taraftar kitlesine sahip olmuştur. (Aksoy, 2013: 12) İlerleyen yıllarda Jön Türkler olarak adlandırılacak grup, Osmanlı topraklarında Türk milliyetçiliğini savunanlar ve gerçek anlamda hayata geçirenler olarak Türk tarihinde yerini alacaktır.

19. yüzyılın sonlarında Osmanlı edebi hayatında yeni bir döneme girilmektedir. Bu durum üzerinde Jön Türklerin etkisi görülmektedir. Gençler, Batıda olup biteni takip etmekte ve gazeteler bunların etkisi altında kalmaktadır. (Mardin, 2007: 96-97)

Milliyetçilik yazın dünyasına bazı yayın organlarıyla girmiştir. Muhalif ve milliyetçi Jön Türk hareketi ile hayata geçirilmiştir. Namık Kemal, Mithat Paşa, Ali Suavi, Şinasi ve Ziya Paşa gibi isimler önemli muhalif temsilcilerdir. (Bahadır, t.y: 77)

Dönemin muhalifleri düzeni, gidişatı ve faaliyetleri eleştirmekte ve çözüm önerileri sunmaktadır. Fakat yapılan eleştirilerin doğrudan padişaha karşı olmadığının, muhaliflerin padişaha değil düzene karşı olduklarının altını çizmek gerekmektedir. İlk kez sanatta, edebiyatta görülen özgürlük hareketi, Jön Türkler'in önünü açmıştır. Çeşitli yayınlarla halka sesini ulaştırmıştır. Gizlice kurulan bir cemiyetin fikirlerini açıkça dile getirmesinin yanında, bunu yazıya dökmesi ve yayması sesini daha da yükselttiği anlamına gelmektedir. Jön Türkler artık mücadeleye kalemlerini de dâhil etmişlerdir.

Bu özgürlükçü gençlerin başında Namık Kemal gelmektedir. Yayımladığı Hürriyet gazetesinde fikirlerini dile getirmektedir. Eşitlik, adalet, özgürlük gibi kavramları dile getiren Namık Kemal, dönemin şartlarının iyileşmesi gerektiğini düşünmektedir. (Arai, 2011: 15) Başka bir ifadeyle, açıkça yönetim şekline karşıdır

ve bunu savunduğu özgürlük kavramı çerçevesinde dile getirmektedir. Jön Türkler, sanatsal olduğu kadar aynı zamanda siyasal bir harekettir.

Jön Türklerin en temel amaçlarından birisi, devleti içinde bulunduğu bunalımdan kurtarmaktır. Milliyetçilik akımının etkisiyle sarsılan Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü korumak da amaçları arasındadır. Fakat padişah gibi İslami bir çerçevede hareket etmek yerine, meşrutiyete dayalı faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Sonuçta her iki taraf da bir çıkış yolu aramaktadır. (Tanör, 1998: 170)

Hem devlet yönetimi hem de Jön Türkler kendi yöntemleriyle devletin sorunlarına çözüm aramıştır. Fakat II. Abdülhamid kendisine rakip kabul etmediği için elindeki gücü kullanmıştır. Jön Türk faaliyetleri tamamen olmasa da ciddi şekilde sekteye uğramıştır. Meşrutiyetin sona ermesiyle hürriyetler askıya alınmış; buna rağmen devletin karşısına güçlü bir muhalefet çıkmıştır.

Jön Türk hareketi II. Abdülhamid dönemindeki kültürel yasaklardan etkilenmiştir. Başlarda fikirlerini dile getirdikleri yayınlarında profesyonel olmadıkları görülmektedir. Zaten uzun bir süre ortak bir fikir üzerinde uzlaşamamışlardır. (Mardin, 1992: 143)

Ortak amaçlarla yola çıkan gençler, sorunların çözümü noktasında bazı görüş ayrılıkları yaşamışlardır. Bunlar ileride derinleşerek bazı yol ayrımlarına neden olmuştur. Yine de mevcut baskı düzeni içinde bir karşı sesin yükselmesi, dönemin şartları göz önüne alındığında çok cesur bir hareket olarak değerlendirilebilmektedir.

Jön Türkler, Paris'te bir kongre toplamak için harekete geçmişlerdir. II. Abdülhamid toplanmamaları için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Fakat kongre 4-9 Şubat 1902 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Başkanlığını Prens Sabahattin'in yaptığı kongreye birçok isim katılmıştır. (Aksoy, 2013: 299)

Her şeye rağmen toplanabilen Jön Türkler, kuşkusuz ortak amaç doğrultusunda yapılması gerekenleri gözden geçirmek istemişlerdir. Yurtdışında bulunmaları bunu kolaylaştırmaktadır. Çünkü II. Abdülhamid rejiminden uzakta

daha rahat faaliyet göstermektedirler. Zaten toplanma sebeplerinden birisi de rejimin katı uygulamalarına karşı olmalarıdır. Zira devlet için köklü bir değişim şarttır.

Kongrede bazı fikirler gündeme getirilmiştir. Birisi ordudan destek alınması, diğeri ise dış yardımdır. Prens Sabahattin ve etrafında toplanan bir grup, yabancıların ve ordunun yardımının gerekli olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Ahmet Rıza Bey ve diğerleri ise buna karşı çıkmıştır. Sonrasında Prens Sabahattin ve destekçileri cemiyetten ayrılmıştır. (Karpat, 2015: 100)

Fikir ayrılığı iyice derinleşmiş ve ciddi bir cepheleşmeye neden olmuştur. Prens Sabahattin 'Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni kurmuştur. Ahmet Rıza ve yanındakiler, cemiyetin adını Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti olarak değiştirmiştir. Bu bölünme ileride oluşacak siyasi partilerin karşıtlıklarına zemindir. İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf, CHP ile muhalifleri gibi örnekler verilebilmektedir. (Tanör, 1998: 172) CHP'nin muhalifleri meselesi Cumhuriyet tarihinde sahneye çıkacak diğer partileri de içine almaktadır. Uzun dönem, Türk siyasetinin içinde bulunduğu ayrılıkların temeli aslında bu kongrede atılmıştır denilebilir.

Prens Sabahattin ve taraftarları adem-i merkeziyetçiliği savunmaktadırlar. Liberal bir kimliğe sahip olan Prens Sabahattin'in fikirleri, Ahmet Rıza Bey ve etrafında toplanan gruptan destek görmemiştir. Kongre her ne kadar ortak amaçlarla başladıysa da, tarafların birbirine kesin bir şekilde cephe almasıyla son bulmuştur. Bu durum mücadelenin seyrine etki etmiştir. Her şeyden önce cemiyet bölünmüştür. İlk aşamada görülen tablo, fikir ayrılığından dolayı parçalanmış bir muhalefettir.

Gruplar 1907'ye kadar ayrı ayrı faaliyet göstermişlerdir. Tekrar görüşmeler yaparak, Paris'te 2. Jön Türk Kongresi'ni toplamaya karar vermişlerdir. 27 Aralık'ta başlayan kongre 29 Aralık'a kadar devam etmiştir. İlk kongrede yapılan tartışmaların yerine, istibdat döneminin sona ermesi ve Meşrutiyet gibi konular üzerinde durulmuştur. (Aksoy, 2013: 301-302)

Kongreden sonra Abdülhamid'e karşı geniş bir muhalefet oluşmuştur. Özellikle Rumeli'de giderek büyümektedir. Hatta dağa bile çıkanlar olmuştur. En

sonunda 23 Temmuz 1908'de İttihat ve Terakki Manastır'da hürriyeti ilan edince, Abdülhamid de 2. Meşrutiyeti ilan etmiştir. (Tanör, 1998: 176)

2. Meşrutiyetle birlikte ilk kez bireysel hak ve özgürlükler kabul edilmiştir. Anayasa tekrar hayata geçirilmiş, meclis açılmış ve 33 yıllık Abdülhamid istibdadının ardından demokratik yönetime geçişin en önemli adımı atılmıştır. Böylece, siyasetin kapıları halka açılmış, gerçek anlamda parlamenter demokrasiye geçiş sağlanmıştır.

Abdülhamid döneminin yasaklarının ortadan kalkmasıyla Türk siyasetinde yeni bir döneme girilmiştir. Yeni düzen hem aydınlar hem de halkın önemli bir kısmı için büyük bir fırsattır. Kapalı kapılar halka açılmış, çeşitli basın-yayın organları ortaya çıkmıştır. Jön Türkler, ülkeyi yeniden şekillendirmeye başlamıştır. Spordan sanata birçok faaliyet hayata geçirilmiştir. (Ahmad, 1995: 51-52) Bir dönem resmen kapanmıştır. Modern bir ülkenin inşası için çaba sarf edilmektedir. Birçok alanda gelişme kaydetmek adına ülkeye ve topluma dokunulmaktadır.

2. Meşrutiyetin mimarları genellikle orta sınıf mensubudurlar ve aydın kimlikleriyle tanınmaktadırlar. Başlangıçta anayasal düzenin yeniden tesisi için mücadele veren bu aydınlar, zaman içinde güçlenerek iktidarı ele alacak duruma gelmişlerdir. (Karpat, 2015: 102) Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesi kelimenin tam anlamıyla bir ihtilaldir. Mutlak iktidarın son bulması, gücün paylaşılması, anayasal düzenin hayata geçmesi gibi gelişmeler büyük kazanımlardır.

Jön Türk hareketi Türk milliyetçiliğine önderlik yapmıştır. Baskıcı bir dönemde yaptıkları muhalefetle, karşı duruşa örnek teşkil etmiştir. Özgürlük, adalet gibi amaçların yanında devlet bütünlüğünü de gözeten Jön Türkler, kendinden sonraki muhalefet hareketlerine de yol göstermiştir.

2.2.1.3. İdeoloji Olarak Türk Milliyetçiliğinin Kurumsallaşması: İttihat ve Terakki Cemiyeti

Jön Türkler, Osmanlı topraklarında milliyetçilik akımının baş göstermesine ve ivme kazanmasına neden olmuşlardır. Topluluğun açtığı yolda ilerleyen başka milliyetçi topluluklar da ortaya çıkmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti bu topluluklardan biridir. Cemiyet, milliyetçilik akımının siyaset alanındaki temsilcisidir denilebilir.

Cemiyet, 1889'da ortaya çıkmıştır. O tarihte İttihad-ı Osmanî adıyla gizli faaliyet gösteren bir yapılanmadır. Abdülhamid'in istibdadına karşı çıkanlar tarafından oluşturulmuştur. Paris'teki İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşmiştir. Abdülhamid bir süre sonra ülke içindeki ittihatçıları sürgün etmiştir. Böylece, cemiyet Paris'ten faaliyet göstermeye devam etmiştir. (Tunaya, 2000: 27)

Cemiyet, birkaç tıbbiyeli öğrencinin ülkenin yenilenmesinin bir örgütlenmeyle mümkün olduğuna inanmasıyla ortaya çıkmıştır. Örgütün yapısı, yapılan gizli toplantılarla belirlenmiştir. Kurucular, İtalya'daki Carbonari (Kömürcüler) topluluğundan ilham almıştır. (Aksoy, 2013: 15)

Kurucuları arasında İbrahim Temo, Kafkasyalı Mehmet Reşit, Diyarbakırlı İshak Sükuti Bey gibi isimler bulunmaktadır. Cemiyet vatan, millet, özgürlük söylemleriyle yola çıkmıştır. Başlangıçta gizli bir örgüttür, fakat kuruluşunun üzerinden çok geçmeden hem yurtiçinde hem de yurtdışında yayılma alanı bulmuş ve adını hızlı bir şekilde duyurmuştur. (Atabay, 2015: 31)

1889'da kurulan İttihad-ı Osmanî, 1895'ten sonra adını Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirmiştir. Halkın çeşitli kesimlerinden destek bulmuştur. Basın aracılığıyla propaganda yapmış, istibdat karşıtı tavır takınmıştır. (Tanör, 1998: 168)

Milliyetçilik artık Osmanlı toplumunu içine almıştır. Milli bilinç tam anlamıyla oluşmasa da, bütün Osmanlı halkının bir arada olmasının artık mümkün olmadığının, her halkın kendi değerlerine tutunması gerekliliğinin farkına varılmıştır.

Millet olma bilinci, milliyetçiliğin temsilcileri ya da öncüleri tarafından çeşitli yollarla halka aktarılmıştır. Asker, memur, öğrenci gibi birçok kesimden insanın desteğini alan milliyetçilik akımı, sağlam bir örgütlenmeyle faaliyet

göstermelidir. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile bu eksik giderilmiş, milliyetçilik sistemli bir hale getirilmiştir.

2.2.1.3.1. Örgütlenme Biçimi ve Faaliyetleri

İttihat ve Terakki 19. Yüzyıl sonlarında ortaya çıkmış bir Türkçülük hareketidir. Diğerlerinden farklı olarak harekete bir siyasal boyut katıp, sistematik hale getirmişlerdir. Bunda elbette cemiyetin genç ve dinamik bir yapıya sahip olması en büyük etkendir. Kuruluşunun ardından çok geçmeden farklı kesimlerden birçok insanı etkilemiştir. Gücünü artırarak ciddi bir muhalefet olarak iktidarın karşısına çıkmıştır.

1905'ten sonra cemiyetin faaliyetleri askerleri de etkisi altına almıştır. Askerlerin meslek hayatında uğradıkları haksızlıklar da bu oluşuma sıcak bakmalarına neden olmuştur. Mektepli askerler ise, eğitimli olmaları dolayısıyla yeni oluşumlara ve fikirlere açıktır. Yani artık asker de siyasete dâhil olmuştur denilebilmektedir. (Tanör, 1998: 173)

Cemiyet, bir siyasal parti görünümünde ortaya çıkmamıştır. Ancak 1908'de seçimleri ciddi bir farkla kazanmıştır. Bu sonuçlar, cemiyetin bir örgüt mü yoksa bir fırka mı olduğu üzerine yapılan tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda bir cemiyet-fırka ikilemi söz konusudur. Bu durum cemiyete sıkıntı vermektedir. (Tunaya, 2000: 252)

İttihat ve Terakki ülkenin kurtuluşu ve özgürlük için çaba sarf etmiştir. Jön Türk kongreleri, genişleyen muhalefet ve sonunda 1908 yılında 2. Meşrutiyetin ilan edilmesiyle yılların mücadelesi zaferle sonuçlanmıştır. Böylece muhalefet kısmen de olsa istediğini almıştır.

1908'de meşrutiyet yeniden ilan edilmiş, meclis açılmış, çalışmalar başlamıştır. Meşrutiyet gelene dek baskılardan yakınan cemiyet üyeleri, bu defa kendi elleriyle baskıcı bir rejim yaratmıştır. Eleştiriye tahammül edemeyen cemiyet, muhalefeti sindirmeye çalışmıştır. (Aksoy, 2013: 303)

1908'de artık gizlilik içinde faaliyet yürüten bir yapılanma olmadığını ilan etmiştir. 1909'a gelindiğinde, cemiyetle fırkanın ayrıldığı duyurulmuştur. 1910'da başka bir kongre toplanmış ve fırka ile cemiyet arasındaki bağı açıklamıştır. Buna göre, cemiyetin programı fırka tarafından hayata geçirilmektedir. (Tunaya, 2000: 253-254) Uzun süredir devam eden cemiyet-fırka bağı açıklığa kavuşturulmuştur. Başından beri, ikisinin birbirinden farklı olmadığı ve birbirinin tamamlayıcısı görevi gördüğü kabul edilmiştir. Böylece 2. Meşrutiyetten sonra ortaya çıkan 'iktidar kim?' sorusu cevabını bulmuştur.

İhtilalin ardından çok geçmeden İttihat ve Terakki karşıtları 13 Nisan 1909'da ayaklanmıştır. Tarihe 31 Mart Vakası olarak geçen bu gerici ayaklanma, cemiyete daha sert bir yönetim için ortam hazırlamıştır. II. Abdülhamid tahttan indirilmiş, V. Mehmet Reşad dönemi başlamıştır. İktidar, varlığına karşı yapılmış bu sistemli hareketi cevapsız bırakmamıştır. Her türlü muhalefete karşı önlem alınmış, fakat bu tutum ortaya daha güçlü bir muhalefet çıkarmıştır. Böylece 21 Kasım 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurulmuştur. (Karpat, 2015: 103)

1911'de düzenlenen kongrede, fırkada bazı değişikliklere gidilmiştir. Buna göre, Merkez-i Umumi'nin üyelerinde ve Umumi Kongredeki mebus sayısında artış yapılmıştır. Fırka ve cemiyet arasındaki bağ sağlamlaştırılmak istenmiştir. Yani artık doğrudan bir birleştirme amaçlanmıştır. 1912'de cemiyetin muhalefette olduğu dönemde toplanan kongrede ise, fırkanın gizli bir yapılanma değil, siyasal bir parti olduğu açıklanmıştır. (Tunaya, 2000: 255)

İkinci meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti siyasi bir parti kimliği olmadığından iktidara gelmese de, yönetimin kontrolünü elinde tutmaktadır. Yönetimdeki etkin rolü nedeniyle cemiyete iktidar gözüyle bakılmaktadır. Fakat sonra 1911 ara seçiminde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın İstanbul zaferi, cemiyeti zora sokmuştur. Basını susturmayı çare olarak görmüştür. 18 Ocak 1912'de meclis kapatılmış ve yeniden yapılan seçimlerle 18 Nisan'a kadar açılmamıştır. Bu tutum halkta rahatsızlığa neden olmuştur. Ayrıca Trablusgarb Savaşı da iktidarın imajını sarsmıştır. Sonunda Halaskar Zabitan denilen bir grup

askerin baskısıyla, 16 Temmuz 1912'de görevden ayrılmak zorunda kalmıştır. (Tanör, 1998: 198-201)

İktidarın ellerinden kaydığını fark eden İttihat ve Terakki çeşitli yöntemlerle iktidarda kalmanın yollarını aramıştır. Giderek artan baskılar ve yasaklar ülkeye istibdat dönemini yeniden yaşatmıştır. Totaliter bir rejim kuran cemiyet, ülkenin tek hâkimi olduğunu ve yönetimin başkasına devredilemeyeceğini düşünmektedir. İktidarı devretmek zorunda kalmış, fakat mücadele etmekten vazgeçmemiştir.

Durumu kabullenmeyen İttihat ve Terakki, 23 Ocak 1913 tarihinde Babıâli Baskını ile yönetimi zorla ele geçirmiştir. Artık İttihatçılar için kesin iktidar dönemi başlamıştır. Çünkü artık siyasete doğrudan dâhil olmuşlardır ve 1913'te yapılan bir kongre ile parti halini almışlardır. (Aksoy, 2013: 31)

Balkan Savaşlarının etkisiyle oluşan siyasal boşluktan yararlanıp iktidar olan İttihat ve Terakki, ülkeyi tek elden yönetmeye başlamıştır. Türkçü ve laik söylemlerini artırmış ve Arapların ilerleyen yıllarda baş kaldırmalarına sebebiyet vermiştir. (Tanör, 1998: 202) Savaşın ardından Ermeni ve Rumlarla yaşanılan anlaşmazlıklar, İttihatçıların ulusalcılığa daha fazla önem vermesine neden olmuştur. Yani savaş, milliyetçiliğin bir devlet politikası haline gelmesine yardımcı olmuştur. (Keyder, 2015: 81)

İttihat ve Terakki, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar ülkeyi yönetmiştir. Savaşın kaybedilmesi üzerine yöneticiler ülkeyi terk etmişlerdir. Son kongre toplanmış ve cemiyeti farklı bir isimle yaşatmaya karar vermişlerdir. 5 Kasım 1918'de İttihat ve Terakki ismini kullanmaktan vazgeçmişlerdir. Kongreden sonra hâkim karşısına çıkmış ve ağır cezalara çarptırılmışlardır. (Aksoy, 2013: 32-33)

1913'ten 1918'e kadar baskı rejimini devam ettiren İttihat ve Terakki, iktidara darbeyle gelmesi ve baskılara ek olarak, savaşlarda alınan yenilgiler, toprak kayıpları gibi olumsuzluklarla kendi sonunu hazırlamıştır. Ayrıca ekonomide Duyun-u Umumiye'nin varlığı da hükümetin elini zayıflatmıştır. Fakat cemiyetin sona ermesinin öncesinde ve sonrasında ülkeye yaptığı katkıları da göz ardı etmemek gerekmektedir.

İttihat ve Terakki, yabancıların üstünlüğü anlamına gelen kapitülasyonlara karşı çıkmış ve uygulamayı sonlandırmıştır. Müslümanların kazanç sağlamasını amaçlamıştır. 1915'te dil alanında yapılan yeniliklerle bazı resmi belgelerde Türkçe kullanma şartı getirmiştir. Yerli ve milli kuruluşları teşvik etmiştir. (Keyder, 2015: 82-84)

İttihat ve Terakki siyaseti sokağa indirerek, demokrasi alanında önemli bir adım atmıştır. Daima milliyetçi bir duruş sergilemiştir. V. Mehmet Reşad Osmanlı Tarihi Tetkik Cemiyeti'ni kurmuştur. Ülke giderek daha milli bir kimliğe bürünmüştür. (Karpat, 2015: 45-47)

Demokratikleşme, Türkleşme, millileşme konusunda ciddi adımlar atan İttihat ve Terakki, milli bir devletin kapılarını aralamıştır. Cemiyet, çıkış noktası olan kurtuluş amacına milliyetçiliğini de ekleyerek sistemli bir çalışma içine girmiştir. Türk milliyetçiliğinin en etkin mücadele sahası, cemiyetle ortaya çıkmıştır.

Sivil mahkemelerin önem kazanması, tek eşliliğin bu dönemde yaygınlaşması gibi gelişmeler ülkedeki büyük değişime işarettir. Bazı fakültelerde kadınlara eğitim hakkı tanınması, kadın hak ve özgürlüklerini kaleme alan yayınların ortaya çıkması da göz önünde bulundurulursa, cemiyetin ülkede radikal değişiklikler yaptığı sonucuna rahatlıkla ulaşılabilmektedir. (Karpat, 2015: 116)

Kurtuluş mücadelesi verilirken eski İttihatçıların önemli katkıları olmuştur. Gerek cephede gerekse cephe gerisinde ciddi çalışmalar yapmışlardır. Mustafa Kemal'in İttihat ve Terakki ile bağına gelince; 1907'de üye olmuş fakat kısa bir süre sonra, fikir ayrılığından dolayı 1909'da cemiyetle yollarını ayırmıştır. (Aksoy, 2013: 34)

Osmanlı topraklarında milliyetçilik alanında Jön Türk hareketi ile ilk ciddi adımlar atılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti ise, bu girişimi kurumsal bir boyuta taşımıştır. Türkçülük, bütün bu Türkçü adımlara rağmen bir devlet politikası haline gelememiştir. Bununla birlikte milliyetçiliğin de içselleştirilmesi geç olmuştur. Devletin farklı unsurlarını bir arada tutma fikri çeşitli girişimlere rağmen başarılı olamamış ve milliyetçilik akımı farklı etnik grupların devletten ayrılmasıyla devleti

parçalara ayırmıştır. En sonunda da, alınan tüm önlemler yetersiz kalmış ve devletin çöküşü engellenememiştir.

2.2.2. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Milliyetçi Dernekler ve Yayın Organları

Milliyetçilik hareketleri Osmanlı Devleti'nde kendini göstermeye başladığından beri, Osmanlı olma fikri yerini her bir milletin kendine has özelliklerine bırakmıştır. Çeşitli formülerle çıkış yolları aranmıştır.

Fikirleri yaymanın bugün olduğu gibi dün de en etkili yolu, geniş bir kitleyle paylaşmaktır. Bu da milliyetçi kesimin çabaları doğrultusunda, çeşitli yayın organları ve dernekler aracılığıyla sağlanmaya çalışılmıştır.

1889'da İttihad-ı Osmanî adında bir cemiyet kurulmuştur. Tıbbiyelilerin kurduğu cemiyet gizli bir yapılanmadır. Cemiyet üyeleri özgürlük yanlısı isimlerin eserlerini okuyup tartışmaktadırlar. (Akşin, 2014: 47) Daha sonra İttihat ve Terakki adını alacak bu cemiyetin bir de gazetesi vardır. 1895'te Meşveret adıyla yayımlanan gazete, Osmanlı topraklarında yaşayanlara ulaşabilme gayesiyle çıkarılmıştır. (Aksoy, 2013: 18)

Zaman içinde büyüyen cemiyet tek bir yayın organıyla değil çeşitli yayınlarla insanlara ulaşmaya başlamıştır. İntikam, Osmanlı ve Kanun-ı Esasi bunlara verilebilecek örnekler arasındadır. (Tanör, 1998: 168) Cemiyetin ve arkasındaki desteğin büyümesiyle faaliyetler hızlanmış ve ülke geneli yayılmak istenmiştir. Dönemin şartlarında daha geniş bir kitleye ulaşmak için en uygun yöntem, gazete ve dergilerdir.

En bilinen örneklerden biri olan Türk Derneği, 1908'de Yusuf Akçura tarafından kurulmuştur. Kuruluş amacını Türklüğü araştırmak ve değerlendirmek; elde edilen çıktıları da Türk'ü anlatabilmek için paylaşmak olarak açıklamaktadırlar. (Arai, 2011: 23-25)

Bir başka yayın örneği de Genç Kalemlerdir. Türkçeleşmeye önem verildiği bir dönemde yayın hayatında olan dergide, Ömer Seyfettin ve diğer bazı isimler yazılarında Türkçeyi tercih etmişlerdir. (Karpat, 2015: 117) İttihat ve Terakki milliyetçiliği, Türkçenin kullanılmasını da öngörmektedir. Türkçülüğün en önemli temsilcilerinden olan cemiyet, her anlamda milli bir devlet olmayı amaçlamaktadır.

Bir de fazla etki alanı olmayan oluşumlar mevcuttur. 1904'te Osmanlı İttihat ve İnkılâp Cemiyeti, 1906'da Selamet-i Umumiye Kulübü ve aynı yıl Osmanlı Hürriyet Cemiyeti kurulmuştur. Fakat bu gibi oluşumlar, diğerleri kadar etkin bir rol oynamamıştır. (Atabay, 2015: 33)

Görüldüğü üzere kurtuluş yolu sadece siyasi mekanizmaların girişimleriyle değil yayınlar, sivil toplum hareketleri, kurtuluş örgütleri gibi çeşitli oluşumlarla da aranmıştır. Bütün olumsuzluklara rağmen mücadele vermenin tek bir nedeni ve nihai amacı vardır, o da vatanı içinde bulunduğu bunalım halinden kurtarmak arzusudur. Mücadelenin amacı, yeni bir devlet inşası değildir. Bu yönüyle cumhuriyet modernleşmesinden ayrılmaktadır.

3. BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİ MİLLİYETÇİLİK HAREKETLERİ

Cumhuriyet dönemine kadar Osmanlı toprakları, milliyetçilik alanında çeşitli girişimlere ve faaliyetlere sahne olmuştur. Devletin son yıllarında ortaya çıkan I. Dünya Savaşında ve arkasından milli mücadele yıllarında, vatanın müdafaası ve düşman işgalinden kurtulması amacıyla bir araya gelen millet, milliyetçiliği yükseltmiştir.

Milliyetçilik, cumhuriyeti meydana getiren temel yapı taşlarından birisidir. Cumhuriyet, kendinden önceki dönemlerde olduğu gibi, dünya üzerindeki bütün Türkleri tek bir bayrak altında toplamak fikrinin ürünü değildir. Türk milliyetçiliği, ülkenin sosyo-kültürel yapısına ve konjonktüre paralel bir çizgide seyretmiştir. (Karpat, 2015: 329-332) Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçilikten kastı, içte ve dışta barışçıl ve rasyonel davranışlar çerçevesinde hareket etmektir. Harcında milliyetçilik olan devlet ile milliyetçilik kavramı, atılan her adımla daha da iç içe geçmiştir.

3.1. Tek Parti Döneminde Milliyetçilik

1918'de Batılı devletler, aralarındaki anlaşma ile Türkiye'yi paylaşmaya başlamıştı. İşgalin üzerinden çok zaman geçmeden, Anadolu'da dağınık halde de olsa direnişler başlamıştı. Hem halk hem de askerler kurtuluş mücadelesi vermekteydiler. Üstelik planlı değil kendiliğinden gelişmiştir. Milliyetçilik, kurtuluş mücadelesi verildiği yıllarda Anadolu topraklarında artmış, hatta halk arasında benimsenin başlıca ideolojiler arasında yerini almıştır. (Timur, 1997: 15-24)

Kurtuluş Savaşı yıllarında, hatta çok daha önce, devletin azalan gücü, teslimiyetçi politikası ve merkezin zayıflaması halkı milli mücadeleye itmiştir. Düşmanla mücadele etmek yerine devletin sonunun geldiğini kabullenmeyi tercih eden yöneticilerin varlığı, halkı alternatif çözümler üretmeye mecbur etmiştir.

Anadolu topyekûn bir savaşa girmiş, ülkenin geleceği yoksul halkın ellerinde şekillenmeye başlamıştır.

Topraklarının işgalini kabul etmeyen halk, dağınık halde ve kendiliğinden bir ulusal kurtuluş mücadelesi başlatmıştır. Cemiyetler kurulmuş, kongreler düzenlenmiş ve vatan savunması için ne gerekiyorsa yapılmıştır. Anadolu aynı anda birçok farklı devletle savaş halindedir. 1922'de müttefiklerin çekilmesi ve 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanması ile kurtuluş mücadelesi başarıyla sonuçlanmıştır. (Ahmad, 1995: 74-76) Bu onurlu kurtuluş mücadelesi, imkânlar dâhilinde değil, imkânsızlıklarla verilmiş ve vatan düşmandan arındırılmıştır. Devlet adamlarının teslimiyetçi politikasının aksine halk, emperyalizme karşı direnmiş ve galip gelmiştir.

Osmanlı Devleti tekrar ayağa kalkamayacağı için yeni bir oluşum gerekmektedir. Mustafa Kemal, milletin iradesine dayanan bir sistemin gerekliliğini vurgulamıştır. Destekleyicisi olan bu fikrin hayata geçirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır. Bu yolda atılan en büyük adım, saltanatın kaldırılmasıdır. Bundan sonra milletin iradesini temsil eden sistemin çalışmaları yoğunlaşmış ve en nihayetinde 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edilmiştir. (Ateş, 1995: 71-77)

Yeryüzünün en demokratik, en insan odaklı, özgürlük mücadelesi veren kahraman bir millete en uygun yönetim sistemi cumhuriyettir. Temelinde milletin iradesi, eşitlik, özgürlük, demokrasi gibi kavramlar bulunan bu sistem, uzun yılların yorgunluğu ardından Türk milletine verilebilecek en büyük armağandır. Cumhuriyet, milletin kendi elleriyle dirilttiği ülkesinin kaderinde söz sahibi olması anlamına gelmektedir. Eylül 1923'te kurulan Halk Fırkası, daha sonra Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) adını almış, bu sistemin kurucu unsuru görevini üstlenmiştir.

Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra 3 Mart 1924 tarihinde halifelik kaldırılmıştır. Bundan sonra ülkede laikleşme ivme kazanmış ve toplumsal hayatı etkileyecek birçok değişiklik yapılmıştır. Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması ile Medeni Kanun'un kabulü bunlara verilebilecek örnekler arasındadır. Bunun yanında gidişattan memnun olmayan kesimler, kendilerine verilen haklar doğrultusunda muhalefete başlamışlardı. Kısa sürede yapılan devrimleri fazla bulanlar, 17 Kasım

1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası çatısı altında toplanmışlardır. Çok geçmeden Şeyh Sait ayaklanması baş göstermiş, kısa sürede bastırılmıştır. Devrimler 1925'teki Şapka Kanunu ve 1927'deki harf devrimi ile devam etmiştir. (Akşin, 2014: 186- 201)

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti milliyetçi, laik bir toplum düzeni fikri üzerine inşa edilmiştir. Devletin gerçekleştirmeye başladığı devrimlerden elbette milletin her kesimi hoşnut olmamaktadır. Bastırılan ayaklanmalar, bertaraf edilen muhalifler ve yeni devrimler ile ilerleyen cumhuriyet, yerleşik düzende köklü değişiklikler yapmıştır. Bunlar arasında milliyetçilik alanında atılan adımlar olarak değerlendirilen harf devrimi ile Türkçe ön plana çıkmış, dil ve tarih alanında yapılan çalışmalar ile Türklük bilincine katkı sağlanmıştır.

Cumhuriyet ile birlikte ekonomi alanında da bir dizi yenilik yapılmıştır. 1923'te İzmir İktisat Kongresi toplanmış ve liberal ekonomi düzeni kabul edilmiştir. Bu tarihten sonra özel teşebbüs öne çıkmış, devletin ekonomi üzerindeki etkisi azalmıştır. 1929'da bütün dünyayı etkisi altına alan küresel krizin ardından alınan kararla, ekonomide devletçilik ilkesi kabul edilmiştir. Bu karar üzerinde liberal ekonomi denemesinin olumlu sonuç vermemesinin etkisi büyüktür. Artık önceki dönemin aksine devlet, ekonominin en büyük ve en önemli aktörü konumuna gelmiştir. (Tanilli, 2002: 91)

Devletin, milliyetçi faaliyetlerine ekonomi de dâhildir. Kalkınma planları hazırlanmış, birçok işletme ve şirket kamulaştırılmış, böylece ülke ekonomisine milli bir kimlik kazandırılmıştır. Ulusal kalkınma için öngörülen ve uygulanan devletçilik politikasının Türkiye'nin ekonomisine ve tarihine en büyük katkısı, ekonomik anlamda bağımsız olarak eldeki imkânlarla yapılabileceklerin ispat edilmesidir. 1945 yılına kadar süren bu dönem, Türkiye'nin en bağımsız olduğu dönemler arasındadır.

Türk milliyetçiliği konusunda çalışmalar yürüten oluşumlar arasında Türk Ocakları da yer almaktadır. Askeri Tıbbiye Mektebindeki bazı öğrencilerin fikri ile meydana gelen Türk Ocakları'nın kuruluş aşamasında Yusuf Akçura, Mehmet Emin Yurdakul gibi isimler yer almıştır. Türk Ocakları adı altında yeni bir oluşum fikri ile yapılan çalışmalar doğrultusunda, birkaç ay içerisinde sivil okullarda da taraftarlar

toplanmış; 2000'in üzerinde üyeye ulaşılmıştır. Türk Ocakları 1912'de resmen kurulmuştur. (Üstel, 2010: 51-55)

Milliyetçilik adına cumhuriyet öncesinde mücadele veren, hatta Pantürkizm'i savunan Türk Ocağı, kurulduğu 1912 yılından 1920 yılına kadar Arap yarımadası ve Kafkasya dâhil olmak üzere geniş bir coğrafyada, Türk milliyetçiliği adına çalışmalar yapmıştır. 1920'lerin başlarında çalışmalarına bir süre ara veren örgüt, 1924 yılında tekrar açılmıştır. Bu tarihten itibaren kuruluş amaçları olan Pantürkizm fikrini savunmaya devam eden örgüt, aynı zamanda Kemalizm'e bağlıdır ve inkılâpların destekleyicisidir. Cumhuriyet döneminde Türk Ocakları adını alan örgüt, 1927'ye gelindiğinde Türkiye dışında milliyetçi hareketlerde bulunulmaması gerektiğine vurgu yapan değişiklikler yapmıştır. Örgütün kurucu ilkeleriyle bağdaşmayan bu durum, üyelerin bazıları tarafından kabul görmemiştir. En nihayetinde, 1931 yılında da kapatılmıştır. (Landau, 1999: 114-116)

Cumhuriyetin ilk yıllarında milliyetçi toplum düzeni adına büyük adımlar atılmıştır. Mustafa Kemal'in üzerinde titizlikle durduğu Türk tarihi alanında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, bugünkü adı ile Türk Tarih Kurumu, kurulmuştur. Ayrıca 1932'de başlamak üzere Türk Tarih Kongreleri de düzenlenmiştir. Aynı yıl Türk Dili Tetkik Cemiyeti adı altında bir kurum kurularak, Türkçenin sadeleşmesi ve korunması amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bu kurum daha sonra Türk Dil Kurumu adını almıştır. (Akşin, 2014: 206-208) Bütün bu gelişmeler başta Mustafa Kemal olmak üzere, cumhuriyetin mimarlarının milliyetçi devlete ve Türk milliyetçiliğine verdiği önemin kanıtlarıdır. Temelinde milliyetçilik olan yeni devlet, bu amaçla birçok girişimde bulunmuştur.

Dönemin milliyetçi gelişmeleri arasında başka çalışmalar da bulunmaktadır. 1932'de I. Tarih Kongresi düzenlenmiştir. Kongrede medeniyetin Orta Asya'da Türkler tarafından inşası anlamındaki Türk Tarih Tezi hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun dışında, dünyadaki dillerin kökeninin Orta Asya'ya ve Türklere dayandığını, Türklerin bulduğu ilk dilin diğer dilleri oluşturduğunu belirten Güneş Dil Teorisi de çalışmalar arasındadır. (Bayram, 2013: 116-120)

Cumhuriyet döneminde, ülkede Batılı yöntemler uygulanmaya başlanmıştır. Harf devrimi gibi köklü değişikliklerin yanı sıra, çalışma yöntemlerinde gidilen değişiklikler de modernleşme amacıyla Batıdan alınanlar arasındadır. Ayrıca cumhuriyetin yenilikçi yapısı, dönemin sanat eserleri üzerinde de etkili olmuştur. (Karpat, 2015: 404-407) Bu değişim ve örnek alınan Batı, cumhuriyetin milliyetçi kimliğine zarar vermemiştir. Zira sistemin Batıdan aldıkları ilerleme yolunda ülkeye fayda sağlayacak etkenlerdir. Bu hiçbir zaman Türklükten, Müslümanlıktan veya yerleşik değerlerimizden vazgeçmek anlamına gelmemiştir.

Tek parti döneminde Cumhuriyet Halk Fırkası ülkeye egemendi. Sisteme ikinci bir parti tam anlamıyla dâhil olamamıştır. 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 1925'te kapatılmıştır. Mustafa Kemal'in isteği üzerine 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası, kısa bir süre sonra kendini feshetmiştir. 1935 yılından sonra ise, CHF devletle bütünleşmiş durumdadır. (Tanör, 1998: 314-316) Tek parti döneminin milliyetçi devlet inşası dışında belki de en dikkat çeken tarafı budur. 1946'ya kadar devlet tek bir partinin idaresinde tek seslilikle yönetilmiştir. Tek partinin idaresi, hedeflenen devrimlerin gerçekleştirilmesinde etkili olmuştur.

Cumhuriyet ile birlikte devletin yeniden şekillenmesine başlanılması, milli kimlik kavramı üzerinde de etkili olmuştur. Kimlik tanımında devletin bir bireyi, unsuru olmak ve kan bağına dayanmak vardır. Türk milliyetçiliği ise, bu tanımın çok ilerisindedir. (Bora, 1997: 53) Her devlet, hatta her hükümet kendi değerleri ve ilkeleri doğrultusunda bir kimlik tanımı yapmaktadır. Tanımlanan kimlik, konjonktürün uygun gördüğü şekilde belirlenmektedir. Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan kimlik de, yeni devletin kurucu unsurlarına göre şekillenmiştir.

İdeoloji, siyasal kültürü etkisi altına alabilen ve kendi sahasını genişletebilen bir kavramdır. Siyasal kültür de siyasal kurumları etkileyebilmektedir. Tek partili sistem gibi dönemler de bunun için uygun ortamlardır. (Parla, 2008: 11)

Cumhuriyetin ilk yıllarında tam olarak olmasa da, ilerleyen yıllarda yerleşen ideoloji Türklük kavramını yüceltmiş, Türk olma bilincini artırmıştır. Bu ortamda hâkim millet kavramının oluşması ise kaçınılmazdır.

Milliyetçilik, cumhuriyetin temellerinde ve ilkeleri arasında yer almaktadır. Cumhuriyet dönemine kadar Türk milliyetçiliği, Osmanlı Devletinde kendini bulma ve tanımlama ile vatanın kurtuluşu için savaş yıllarında verilen toplu mücadelenin milli bilinci yükseltmesi şeklinde olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise, devletin temel niteliklerinden biri haline gelmiş ve 1937'de anayasaya dâhil edilmiştir. (Keskin, 1999: 8-10)

Cumhuriyetin ilk yıllarında milliyetçilik ile birlikte, modernleşme konusu halledilmek istenmiştir. Türkiye'de milli kimlik bilinci yaygın olmadığı için bunu yapabilecek bir ortam mevcut değildir. Bu eksiklik, cumhuriyet döneminde gerek yeniliklerle, gerekse dayatmalarla gerçekleştirilmiş. Halkın hoşnut olmadığı bu durumun akabinde muhalefet de geç kalmadan ortaya çıkmıştır. 1945'ten itibaren de daha sistemli ve örgütlü biçimde devam etmiştir. (Keyder, 2004: 136)

Milletin mücadelesi ile kurulan milliyetçi devlet, kuruluş ilkelerine paralel olarak faaliyet göstermiş ve millete dayalı bir yapılanma meydana getirmiştir. Türklerin ve Türklüğün yüceltildiği sistemde, vatan toprakları içindeki bütün etnik gruplar Türk sayılmış; Türklük yalnız bir millete değil, devletin bütün unsurlarına atfedilmiştir. Birlik ve beraberliğin yanı sıra, bir bütün olarak ülkeyi Türk kabul etmek, yeni kurulan devletin hedeflerini gerçekleştirmesi açısından fayda sağlayacak, reformların önünü açacaktır. Fakat halkın milli kimlik tanımını henüz özümsememiş olması, milli devletin gerçek anlamda ortaya çıkmasını geciktirmiştir.

3.1.1. Türk Milliyetçiliği ve Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı

Türk milliyetçiliği, cumhuriyet öncesi dönemde kimlik tanımlaması ve kabullenme çerçevesinde bir mücadele vermiştir. Halkın önemli bir kısmının milli bir kimliğe sahip olma konusunda tecrübesiz olması, milliyetçiliğin yerleşmesini başlangıçta zora sokmuştur. Ancak Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve en önemlisi Kurtuluş Savaşı yıllarında milliyetçilik artmış ve artık Anadolu topraklarına yerleşmiştir.

Osmanlı Devletinden ayrılan ülkelerden ve özellikle Rumeli'den Türklerin Anadolu'ya göç etmesiyle Türkiye Cumhuriyeti içindeki Türk nüfusu artmıştır. Bu da Türk milliyetçiliğinin yerleşebilmesi açısından olumlu bir etkendir. Cumhuriyetin ilanı ile kurulan yeni devlet adından da anlaşılacağı üzere, milli bir kimlik taşımaktadır. Milli kurumlar, kavramlar ve tam anlamıyla milli bir devlet oluşturmak, yeni devletin başlıca amaçları arasında yer almaktadır.

Kurtuluş Savaşı yıllarında tek bir milleti işaret eden herhangi bir eylemden kaçınılmıştır. Milliyetçi söylem cumhuriyetin ilanından sonra ortaya çıkmış, ilerleyen yıllarda CHP'nin programlarında yer almıştır. Fakat bu söylem, katı bir ırkçılığa işaret etmemektedir. (Özbudun, 1997: 66-67)

Atatürk yeni Türk devleti kurulurken, milliyetçiliğin büyük bir önem arz ettiğinin bilincindedir. Atatürk milliyetçiliği, vatan toprakları içindeki Türk milletini kapsamakta ve ortak değerlere dayanmaktadır. Bu yüzden onun milliyetçilik anlayışı, ayrıştırıcı değil birleştirici bir nitelik taşımaktadır. (Ülger, 2015: 96-100)

Atatürk'ün yaptığı Türklük tanımında, halkın her kesimine yer verilmektedir. Yani Türk derken tek bir gruptan değil, devletin bünyesindeki bütün etnik unsurlardan bahsedilmektedir. (Kışlalı, 1998: 38) Buradan da anlaşılacağı üzere Atatürk, birlik ve beraberlik taraftarıdır. Türklük ise, toplumun her kesiminin bir çatı altında toplanmasıdır.

Atatürk milliyetçiliği içinde bulunduğu dönemin şartlarından etkilenmiş ve bu şartlardan yararlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan diğer milliyetçi hareketlerden en büyük farkı, yayılmacı bir politika izlememesidir. Aksine emperyalizme karşı bir mücadele söz konusudur. (Oran, 1999: 41-48) Değişen güç dengeleri, çıkar çatışmaları ve savaşlar Atatürk'ü yeni milli devletin kuruluş aşamasında dış güçlerin olumsuz etkisinden büyük ölçüde kurtarmıştır. Fikirlerini ve reformlarını sağlam bir zemine oturtmak için uygun bir ortam sağlamıştır.

Bir toplumda hâkim bir ideoloji çeşitli nedenlerle oluşmakta ve varlığını sürdürmektedir. Cumhuriyetin, özellikle tek parti döneminin, hâkim ideolojisi ise Kemalizm'dir. İdeolojide 6 Ok olarak adlandırılan 6 ilke (Cumhuriyetçilik,

Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, İnkılâpçılık, Devletçilik) yeni Türk devletinin belirleyici unsurları olmuşlardır. Türkiye'de siyasal hayatın yanı sıra, birçok toplumsal alan bu ideoloji ve gereklerine göre şekillenmiştir. 1935'te CHP programında kendine yer bulan ideolojinin varlığı kesin olarak kabul edilmiş ve ilerleyen yıllarda da gücünü korumuştur. (Parla, 2008: 12-17)

Savaş yıllarında öncelik düşman işgalinin sona erdirilmesi ve bağımsızlığın sağlanmasıdır. Aynı zamanda konjonktürün gerekleri doğrultusunda yapılan çalışmalarla, modern bir devlet inşası fikri benimsenmiştir. Net bir biçimde bir ideoloji belirlenmemiştir. Bu yüzden çeşitli alanlarda bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Buradan hareketle denilebilir ki, Kemalizm'in en önemli yapı taşı bilimdir. (Çeçen, 1998: 21-23)

Atatürk'ün bilime verdiği önem devletin kuruluşunda, ideolojisinde, kurumlarında ve daha birçok alanda kendini göstermiştir. Atılan her adımın bilime, akla dayanması devletin sağlam bir temel üzerine inşa edildiğinin kanıtıdır. Yani devlet ideolojisi olarak benimsenecek olgu, milliyetçi ve bilimsel bir yapıya sahiptir.

Kemalizm, korunup özümsenmesinin yanında ciddi eleştirilere de maruz kalmıştır. Ayrıca çeşitli tanımlamalarla bazı kalıplara sokulmuştur. Kemalizm dinamik bir yapıya sahip olup, rasyonel bir şekilde gelişmeyi, ilerlemeyi öngören bir ideolojidir. Bu bağlamda Kemalizm'in herhangi bir kalıba sokulamayacağı açıktır. (Kışlalı, 2007: 20)

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışında, birlik ve beraberlik kavramlarının önemli bir yeri vardır. Atatürk dünya üzerindeki bütün Türklere karşı duyarlıdır, fakat yalnızca ülke sınırları içindeki Türklere yönelik bir milliyetçilik anlayışına sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti içerisindeki insanların huzur ve güvenliğini kendisine amaç edinmiştir. Ayrıca milli egemenliğin de önemini vurgulamaktadır. (Keskin, 1999: 100-103) Milli egemenlik noktasında değinilmesi gereken konu, milliyetçi bir temel üzerine inşa edilen bir devletin millet merkezli kararlar almasının yerinde olduğudur. Türkiye Cumhuriyeti milliyetçi bir devlettir ve bunun gereği olarak millet esaslı politikalar izlemek durumundadır.

Tüm bunların yanı sıra Kemalizm de her devrim gibi, kısıtlamaları beraberinde getirmiştir. Mesela, Kemalist devrimin karşıtları kontrol altına alınmıştır. Yine de hem Türkiye'de hem de dünyada saygın bir kişilik olarak kabul görmüş, verdiği mücadele takdir edilmiştir. (Timur, 1997: 293)

Radikal bir eylem, hele ki yeni bir devlet, ilk aşamada ve takip eden yıllarda sıkı bir denetim gerektirmektedir. Köklü değişikliklere gidilen her coğrafya direnişlere sahne olmakta, halk ya ikna yoluyla ya da tepeden inme yöntemlerle yeni sisteme entegre edilmeye çalışılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti bir ulus-devlet şeklinde meydana gelmiş ve bu anlamda birçok yenilik yapılmıştır. Devletin hemen her adımı, devlete milli bir kimlik kazandırmak ve bu şekilde yaşatmak amacıyla atılmıştır.

3.2. Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve 1944 Ülkücülük Davası

Tek partili dönemin baskıcı uygulamaları, demokrasiden yoksunluk ve halkın huzursuzluğu gibi nedenler Türkiye'de siyasal hayatta yapılması gereken köklü değişikliklerin mecburiyetini ortaya koymaktadır. Hem sol hem de sağ kesimden eleştiriler alan iktidarın, kendi içinde de ayrışmalar söz konusudur. Parti içi bütünlüğün giderek bozulması sonucunda, Türk siyaseti geri dönülmez bir yola girmiştir.

10 Kasım 1938'de Atatürk'ün vefatı üzerine, 1 gün sonra cumhurbaşkanlığı görevine İsmet İnönü gelmiştir. Göreve gelmesinin ardından çok geçmeden II. Dünya Savaşı çıkmış, fakat Türkiye savaşın dışında kalmıştır. İnönü döneminde bazı ekonomik ve toplumsal yenilikler yapılmıştır. 1940'da ekonomik bir önlem olarak Milli Korunma Kanunu getirilmiş, sonucunda gelir dağılımında uçurumlar meydana gelmiştir. 1942'de Varlık Vergisi Kanunu ile savaş nedeniyle elde edilen aşırı kazancın denetimi amaçlanmış, bazı olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bunların yanı sıra 1940'da kurulan Köy Enstitüleri ile ülkenin gelişmesi ve ilerlemesi hedeflenmiştir. (Akşin, 2014: 231-237) İnönü (1938'de 'Milli Şef' ilan edildi) görevde bulunduğu süre içinde Türkiye'yi maddi ve manevi kaldıramayacağı bir

yükün altına, bir büyük savaşa daha sokmamıştır. Uyguladığı baskıcı politikaların yanı sıra, vatanın menfaati için yaptıkları göz ardı edilmemelidir.

Savaş sırasında devlet tarafsız bir politika izlemiştir, fakat savaşa hazır bir vaziyette beklemiştir. Savaşın etkilerini en fazla hissettirdiği alanlardan olan ekonomide devletin hâkimiyeti artmıştır. Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisinin yanında Toprak Mahsulleri Vergisi ile haksız kazancı vergilemek amaçlanmıştır. 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılmış; topraksız çiftçiye toprak verilirken, toprak ağalarının elini zayıflatmıştır. (Timur, 1997: 175-197)

1920'lerde Sovyet Rusya ile ikili ilişkiler ortak düşmanın varlığı nedeniyle gelişmeye başlamıştır. Yapılan anlaşmalar gereği iki ülke dostane ilişkiler kurmuş; Sovyetler, Türkiye'ye para ve silah yardımı yapmıştır. II. Dünya Savaşı öncesinde ve devam eden yıllarında ilişkiler kötüye gitmeye başlamış ve bir süre sonra bozulmuştur. İki ülke arasında ilişkilerin iyi olduğu dönemlerde Türkiye'de başlayan sosyalist fikirler, giderek gelişmeye başlamıştır. 1920'de Yeşil Ordu adında, sosyalist bir topluluk ortaya çıkmıştır. Daha sonra, benzer görüşlere sahip partiler kurulmuş, gazeteler çıkarılmış; fakat hükümet komünizme karşı önlem almak amacıyla bunları kapatmıştır. İlerleyen yıllarda da komünizm propagandası gerekçesiyle birçok yayın organı kapatılmış, birçok insan cezalandırılmıştır. (Karpat, 2015: 429-437)

Türkiye'deki sosyalist hareketin doğuşu ve yükselişinde Sovyetlerle olan yakın ilişkilerin payı büyüktür. Rusya'daki düzenin aynısının, hatta benzerinin dahi Türkiye'de mümkün olmayacağı açıktır. Her dönem büyük tepkilerle karşılaşan sosyalizm, milliyetçi bir toplumda varlığını korumayı, hatta geliştirmeyi başarmıştır. Aynı dönemlerde Türk milliyetçiliği de yükselişe geçmiştir. Buna paralel olarak, iki görüşün liderleri ve taraftarları arasında çekişmeler başlamıştır.

Dönemin Türkçülerinden Nihal Atsız, 1944'te yazdığı açık mektuplarla görüşlerini dile getirmiş; sol görüşten Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav, Behice Boran gibi isimleri komünizm propagandası yapanlar arasında göstermiştir. Sağ kesime göre, solun gazete ve dergilerinden Yurt ve Dünya, Adımlar ve Tan komünizmin araçlarıdır. Bu görüşe, bahsi geçen yayın organlarından derhal cevap

gelmiştir. Buna göre, Ergenekon ve Çınaraltı dergileri de faşist propaganda yapmaktadır. Mektuplar sol ve sağ kesim arasında var olan gerilimi tırmandırmıştır. Dönemin sağ görüşlüleri arasında Atsız'ın yanı sıra Reha Oğuz Türkkan, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç gibi isimler varken; Bozkurt ve Gökbörü gibi yayın organları da mevcuttur. (Özdoğan, 2015: 94-98)

Atsız, Orhun Dergisinin 1944 yılının Mart ve Nisan sayılarındaki yazılarında, ülkedeki komünist hareketlerden ve bundan duyduğu rahatsızlıktan bahsetmiştir. Açık mektup niteliğindeki bu yazıların etkisiyle, ülke genelinde komünizm karşıtı birçok gösteri düzenlenmiştir. Sabahattin Ali, Atsız'a hakaret davası açmış, duruşmalar 26 Nisan'da Ankara'da başlamıştır. İkinci duruşmanın görüleceği 3 Mayıs günü ve öncesi hareketli geçmiştir. Atsız'ı duruşma öncesi kalabalık bir grup ziyaret etmiş, duruşmayı da çok sayıda Türkçü izlemiştir. Duruşma salonundaki kalabalık Ankara sokaklarına taşmış, çok sayıda insan gözaltına alınmıştır. 'Türkçülük-Turancılık Davası' adı verilen davada Atsız, Alparslan Türkeş, Zeki Velidi Togan, Reha Oğuz Türkkan ve diğer sanıkların yargılanmasına 7 Eylül'de başlanmıştır. Dava uzun bir zaman diliminde görülmüş ve sanıkların tümüne çeşitli cezalar verilmiştir. Üç yılın ardından en nihayetinde herkes beraat etmiştir. Olayların başladığı 3 Mayıs günü, Türkçüler için artık büyük bir öneme sahiptir ve 'Türkçüler Günü' olarak belirlenmiştir. (Bahadır, t.y: 245-250)

Başta Sabahattin Ali ve Atsız arasında başlayan gerilim, kısa bir süre sonra yargıya intikal etmiştir. İlk duruşmadan itibaren Atsız'ı destekleyen ve komünizm karşıtı gösterilerde bulunan Türkçülerin gözaltına alınmasıyla, 'Ülkücülük Davasına' dönüşmüştür. Toplumun birçok kesiminden hem destek almış, hem de farklı kesimlerden insanlar bu davada yargılanmıştır.

Dava başladıktan sonra çeşitli yazılar yazılmış, gazetelerde haberler yapılmış ve dava üzerine görüşler bildirilmiştir. İsmet İnönü ve bazı siyasiler dava hakkında çeşitli platformlarda konuşmalar yapmıştır. Dava sürecinde tüm bunlar bir araya getirilerek, 'Irkçılık-Turancılık' adlı bir kitap yayımlanmıştır. (Demirel, 2014: 306)

Tek parti döneminde Türkiye'de, ekonomi politikaları nedeniyle artan gelir eşitsizliği, savaş yıllarında ortaya çıkan yolsuzluklar, yetkililerin baskısı ve zaten inkılâpları başından beri desteklemeyenlerin varlığı ülkede huzursuzluğu artırmıştır. Fakat bu dönemde iktidarın karşısında, bütün bu rahatsızlıkları dile getirecek, ihtiyaçlara cevap verebilecek bir muhalefet bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra, Rusya ile ilişkilerin bozulması nedeniyle yüzünü Batıya dönen Türkiye, onların uyguladığı demokrasiye de yüzünü dönmüştür. (Tanör, 1998: 335-337) Gerek iç gerekse dış dinamiklerin etkisiyle ülkede radikal bir değişikliğe gidilmesinin yolu açılmıştır. Toplumda çeşitli nedenlerle ortaya çıkan huzursuzluğun giderilmesi ve Batı dünyasının gereklerine uygun bir model olarak demokrasiye geçişin temelleri atılmaya başlanmıştır.

Atatürk'ün vefatının ardından CHF içinde öteden beri var olan muhalefet derinleşmeye başlamıştır. İsmet İnönü ve Celal Bayar taraftarları açıkça saf tutmuşlardır. Ülkenin durumu göz önüne alındığında, halkta da bir memnuniyetsizlik söz konusudur. Aynı dönemde dünyada yükselen demokrasi söylemleri, Türkiye'de yapılması gereken bazı değişikliklere işaret etmiştir. Bu gelişmelerin de etkisiyle Bayar ve taraftarlarının, artık ayrı bir parti çatısı altında birleşmesinin önü açılmıştır. (Goloğlu, 2013: 20) Tek partili sistemde muhalefet partisi kurabilmenin önünde bazı engeller bulunmaktadır. Zaman içinde engeller aşılmaya başlanmış, çok partili hayata geçiş sürecine girilmiştir.

1938'de çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile parti kurulması izne tabi olduğundan, 1940'ların ortalarına kadar bu mümkün olmamıştır. İlerleyen yıllarda ise iktidar söylemini değiştirmiştir, birden fazla partinin var olabilmesi konusunda açıklamalarda bulunmuştur. 1945'e kadar ciddi bir muhalefet yaşanmamıştır. Fakat bu tarihte 'Dörtlü Takrir' adı verilen bir önergeyle CHP içindeki dört muhalif milletvekili (Adnan Menderes, Refik Koraltan, Celal Bayar, Fuat Köprülü) demokrasiyle bağdaşmayan maddelerin tüzükten ve yasalardan çıkarılması, parti içi demokrasi gibi talepler dile getirilmiş, fakat reddedilmiştir. Öte yandan, 1943'teki seçimlerde gerekli sayının üstünde aday gösteren, 1945 seçimlerinde hiç aday göstermeyen CHP, muhaliflere bir şans tanımıştır. En nihayetinde 18 Temmuz

1945'te Milli Kalkınma Partisi (MKP), 7 Ocak 1946'da ise Demokrat Parti (DP) resmen kurulmuştur. (Tanör, 1998: 339-340)

Tek partili sistemin çok partili sisteme evrilmesine kadar geçen süreçte yaşananları özetlemek gerekirse; yasaklar, fikir çatışmaları ve parti içi muhalefetin mücadelesi söz konusudur. Bunun yanı sıra, iktidarın artık muhaliflere ve çok partili hayata izin vermesi de süreci hızlandırmıştır. Neticede çok partili hayata geçilmesiyle birlikte, Türkiye'de siyaset daha demokratik bir ortamda yapılabilme imkânı bulmuştur.

3.2.1. Çok Partili Hayata Geçiş ve Milliyetçilik

Cumhuriyetin ilanından sonra ortaya çıkan rasyonel milliyetçilik anlayışı Türk milliyetçileri arasında, özellikle 1946'dan sonra eleştiri almıştır. Milliyetçiler, milliyetçiliğin tanımını yeniden yapmaya başlamıştır. CHP de 1947'de tarih ve kültür gibi ortak değerler üzerinden yeni bir milliyetçilik tanımı yapmıştır. Bu konuda resmi bir açıklama yapılmasıyla birlikte yıllardır var olan bazı milliyetçi uygulamalar ve yasaklar kaldırılmıştır. (Karpat, 2015: 332-337)

1940'lı yıllar solcular ve sağ milliyetçiler arasındaki çekişmelere sahne olmuştur. Mitingler düzenlemek, yayın organlarını tahrip etmek, bildiriler dağıtarak komünizm karşıtlığını anlatmak gibi faaliyetler gerçekleşmiştir. Bu dönemde bazı sol görüşlü öğretim üyeleri fikirlerinden dolayı görevden alınmıştır. (Goloğlu, 2013: 279-283) Bu dönemde hem soldan hem de sağdan, karşıt görüşlülere yönelik sözlü ve fiziksel saldırılar gerçekleşmiştir. Fikir ayrılığı tırmanarak sokaklara taşmıştır.

Aynı şekilde bu yıllarda Türkiye'deki sosyalist partiler kapatılmış, ifade özgürlüğü dar bir alana sıkışmış, ayrıca laiklik karşıtı oluşumların meydana gelmesi yasaklanmıştır. Sendikaların milli bir kimlik taşıdığı, buna paralel olarak faaliyet göstermeleri gerektiği belirtilmiştir. Dönemin politikaları ve bunların uygulanması solun aleyhine sonuçlar doğurmuştur. (Tanör, 1998: 347-349) Gerek tek partili dönemde gerekse çok partili döneme geçişte düşünce, suç olarak kabul edilmiştir. II.

Dünya Savaşı nedeniyle ilan edilen sıkıyönetimin de etkisiyle ifade özgürlüğü neredeyse yok sayılmıştır.

İnönü'nün iktidarı sırasında bazı hataları olmuştur. Tan Gazetesine yapılan saldırı, Varlık Vergisinin ırkçı niteliği, solun ülke siyasetinden giderek uzaklaştırılması ve dahi solcuların cezalandırılması en bariz hataları arasındadır. (Akşin, 2014: 248) Olayların bu raddeye gelmesinin baş sorumlusu kendisi olmasa da, iktidarında meydana gelmiş olması halkın nezdinde büyük hatalardır. Bu hataların bedeli ise, ciddi bir muhalif kesimin ortaya çıkması ve en nihayetinde iktidarını kaybetmesi olmuştur.

Türkiye'de II. Dünya Savaşı yıllarında ve sonrasında Pantürkçü fikirler çeşitli kitap, makale ve yayın organlarıyla savunulmaya devam edilmiştir. Bu konuda özellikle Sovyetlerde ve başka yerlerde bulunan dış Türkler de ciddi çalışmalar yapmışlardır. Bir taraftan fikirlerini yaymaya çalışırken, diğer taraftan da komünizmi eleştirmeye devam etmektedirler. Savaş sonrasında, daha önceden komünizme karşı kullandıkları sert üslubu daha da sertleştirmişlerdir. İlerleyen yıllarda ne DP'den ne de daha sonraki hükümetlerden, CHP iktidarında olduğu kadar tepki görmemişlerdir. (Landau, 1999: 177-183)

Uzun zamandır var olan Pantürkizm fikri, en başından itibaren kendine taraftar bulmuştur. Fakat Türkiye, savaşta Türkî grupların yaşadıkları toprakları kazanmak veya Pantürkizm'i gerçek anlamda hayata geçirebilmek arzusu ile savaşa katılmamış, bir idealin peşinden zorlu bir mücadeleye girişmemiştir. Cumhuriyet rejimi ile birlikte ne Atatürk ne de arkadaşları Pantürkizm'i savunmamış, Türk milliyetçiliğini ülke sınırları dâhilinde yapmışlardır. Bu nedenle, Pantürkizm'i savunanların, hükümetle de arasında husumet bulunmaktadır.

1930'lu ve 1940'lı yıllarda etkisi devam eden Türkçülük akımı, çok partili hayata geçiş ve kanunlarda yapılan değişikliklerle birlikte, daha etkin çalışma imkânı bulmuştur. Kızılelma, Çınaraltı, Yeni Bozkurt, Altınışık gibi yayın organları ve Türk Kültür Ocağı, Türk Gençlik Teşkilatı gibi Türkçü dernekler çoğalmıştır. Ayrıca Türk Ocakları 1949'da yeniden açılmıştır. (Özdoğan, 2015: 267-271)

Bu gelişmeler doğrultusunda, Türkçüler örgütlenmiş ve sistemli bir şekilde mücadele vermiştir. Tek partili döneme nazaran daha demokratik bir ortamda örgütlenme ve faaliyet yürütme avantajıyla, fikirlerin yayılması için büyük bir fırsat doğmuştur. Geniş bir kitlenin desteğini alan Türkçülük akımı, örgütlü bir mücadelenin neticesinde kendine Türkiye'de sağlam bir yer edinmiştir.

DP döneminde, Türk siyasetinde ve toplumsal hayatta önemli değişiklikler hayata geçirilmiştir. 14 Mayıs 1950'de iktidara geldikten kısa bir süre sonra, ezanın Arapça okunması hakkında kanun çıkarılmıştır. Atatürk'ün heykellerine yönelik saldırılar düzenlenmiş, buna karşılık protestolar da başlamıştır. 1951'de halkevleri, 1954'te ise Köy Enstitüleri kapatılmıştır. Öz Türkçe sözcüklerle yazılan anayasa 1952'de kaldırılarak, 1924'teki haline geri getirilmiştir. DP döneminde, Kore Savaşı'na asker gönderilmiş ve onlarca şehit verilmiştir. (Atabay, 2015: 152-156)

Ezan hakkındaki düzenleme muhafazakâr ve milliyetçi kesimden destek görmüştür. Fakat Kore'ye asker gönderilmesi, başta sol kesim olmak üzere geniş bir kitlenin tepkisini çekmiştir. 1955'te Atatürk'ün Selanik'teki evine yönelik bir saldırı düzenlendiği haberi üzerine, gayrimüslimlere yönelik saldırılar başlamıştır. DP iktidarındaki yıllar, milliyetçilik kavramının milletten ziyade dine evrildiği bir dönemin başlangıcıdır.

Din konusundaki yenilikler arasında din derslerinin ortaokullara ve liselere konulması, Yüksek İslam Enstitüsünün hayata geçmesi gibi uygulamalar yer almaktadır. CHP'nin son dönemlerinde, türbelerin bazılarının açılmasına izin verilmiştir. DP de iktidara gelince ilk önce Eyüp Sultan Türbesi'ni açmıştır. (Bayram, 2013: 250-251) Bunların hepsi ülkenin çehresinin ciddi anlamda değişeceğine işaret eden gelişmelerdir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra boyut değiştiren milliyetçilik, bu gelişmelerle birlikte dini bir nitelik kazanmaya başlamıştır.

DP'nin on yıllık iktidarında Amerika'ya yakınlığı, solculara yönelik tepkisi ve yaptırımları, muhalefete karşı tahammülsüzlüğü, baskıcı tutumu söz konusudur. Dernek kurulmasının neredeyse imkânsız olduğu bu dönemde, sadece Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) ve Türkiye Talebe Federasyonuna dokunulmamıştır. Bunlara

ek olarak ekonomi kötüye gitmiş, işsizlik artmıştır. Ayrıca ülke birçok açıdan dışa bağımlı bir konuma gelmiştir. (Çavdar, 2008: 80-83)

DP dönemi sağ milliyetçilerin solculara nazaran daha rahat hareket edebildiği, fakat muhalefette bulundukları süre içinde engellendiği bir dönemdir. DP iktidarı Türkiye'de demokratik anlamda gerilemeye neden olmuş, en nihayetinde meydana gelen askeri müdahaleyle demokrasiye büyük bir darbe vurulmuştur. Aynı zamanda solcu ve sağcı gruplar arasındaki anlaşmazlık devam etmiş, milliyetçilik tırmanmıştır.

3.2.2. Milliyetçi Hareketin Kurumsallaşması: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Ülkü Ocakları

Milliyetçilik Türk topraklarında ortaya çıktığı günden itibaren çeşitli şekillere bürünmüştür. Milli bilinç, komünizm korkusu, Pantürkizm fikri veya muhafazakârlığın geliştirdiği milliyetçilik, Türk siyasal hayatında önemli bir yere sahiptir. Çok partili hayata geçiş ve sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte örgütlenme imkânı bulan milliyetçi hareket, sistemli bir şekilde ilerlemiş, büyüyerek günümüze kadar gelmiş ve kendisine daima var olacak bir yer edinmiştir. Nitekim milliyetçi kurumlar, dernekler ve partiler kurulmaya başlanmıştır.

1950'de birkaç milliyetçi dernek tarafından oluşturulan Milliyetçiler Federasyonu, 1951'de bünyesindeki derneklerin birleşmesine karar vermiştir. Federasyonu kuran Türk Kültür Derneği, Türk Gençlik Teşkilatı, Türk Kültür Ocağı, Türk Kültür Çalışmaları Derneği ve Genç Türkler Derneği birleşerek, tek bir kurum olarak varlık göstermişlerdir. (Satılmış-Turhan, 2002: 726)

Böylece derneklerin her biri için ayrı birer kurum olma niteliği sona ermiştir. Bu durum milliyetçi kurumlar arasında karar alma ve harekete geçme noktasında pratik bir niteliğe sahiptir. Fakat beş farklı yapının bir yapıya kadar düşmesi hem milliyetçi kurumların sayısını azaltmış, hem de olası bir kapatılma durumunda hepsinin varlığını tamamen ortadan kaldırmayı kolaylaştırmıştır.

Dernekler, 1 Nisan 1951 tarihinde kurulan Türk Milliyetçiler Derneği adında bir kuruluşun çatısı altında toplanmışlardır. Kısa sürede şubelerinin sayısı yetmiş altıya ulaşmıştır. Fakat derneğin varlığından rahatsız olanların girişimleriyle, dernek aleyhinde faaliyetlerde bulunulmuş ve 4 Nisan 1953'te kapatılmıştır. (Sefercioğlu, 2012: 65)

Milliyetçi dernekleri bir araya getirmek amacıyla kurulan Türk Milliyetçiler Derneği, birleşerek mücadeleyi büyütmek isteyen milliyetçilerle meydana gelmiştir. Türk milliyetçiliğini geliştirmek, geleneklere bağlılık, komünizmle mücadele gibi amaçlar taşıyan derneğin feshedilmesiyle birlikte, daha önce bağımsız olan birçok derneğin de varlığı son bulmuştur. Bu durum milliyetçi kesim tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmış, varlıklarına yönelik bir saldırı olarak değerlendirilmiştir. Bu arada milliyetçiler çalışmalarını sonlandırmamıştır. Aksine, daha güçlü örgütlerle iktidarın ve komünizmin karşısına çıkmaya hazırlanmışlardır.

1948'de DP'den ayrılanlar Millet Partisi'ni kurmuşlardır. Kısa bir süre sonra laiklik karşıtı oldukları gerekçesiyle eleştiriler de almış, daha sonra kapatılmıştır. 1954'te Osman Bölükbaşı ve taraftarları, Cumhuriyetçi Millet Partisi adıyla partiyi yeniden kurmuştur. 1958'de ise Köylü Partisi ile birleşince, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ortaya çıkmıştır. (Karpat, 2015: 507-510) CKMP'nin kuruluşu ile Türk siyasal hayatının en sistemli milliyetçi oluşumlarından birisi faaliyete geçmiştir. Parti, Türk siyasal hayatında ve Türk milliyetçiliği alanında önemli bir yere sahiptir.

1961 seçimlerinde TBMM'de elli dört üye kazanan CKMP, cumhuriyet senatosunda da tam on altı üyeye sahiptir. Bundan sonra parti, insan haklarının temini ve mahkemelerin güvenliği gibi konuları kendisine amaç edinmiştir. (Satılmış- Turhan, 2002: 182) Güçlenen bir CKMP, güçlenen milliyetçi kesim anlamına gelmektedir. Zira Türk milliyetçiliği ve Türklüğün korunması adına atılacak her adımın legal temsilcisi görevi görmektedir.

1950'li yılların sonunda kötüye giden ekonomi, muhalefete karşı uygulanan baskılar artmıştır. Bu gelişmeler, muhalif kesimin genişlemesine neden olmuştur. 27 Mayıs 1960'da, DP'nin on yıllık iktidarı askeri bir darbeyle son bulmuştur. (Tanilli,

2002: 97) DP dönemi yalnız sol kesim için değil, sağ kesim için de ciddi sıkıntıların yaşandığı bir dönemdir. İktidarın baskıcı tutumu her türlü muhalif eylemi bastırmıştır. Fakat yine de hem sol hem de sağ kesimin örgütlendiği, giderek güçlendiği dönemlerin başlangıcı da bu yıllara rastlamaktadır.

1960'da gerçekleşen askeri darbeyle, Türkçü yapılanmalar da dâhil olmak üzere, partiler ve dernekler kapatılmıştır. Türkçü Alparslan Türkeş'in de aralarında bulunduğu on dört kişilik bir grup, yurtdışı görevleri verilerek uzaklaştırılmıştır. İlerleyen yıllarda yeniden kurulmaya başlanan dernekler ve yayın hayatına başlayan dergiler ile birlikte, Türkçü faaliyetler canlanmıştır. Türkiye Milliyetçiler Birliği, Aydınlar Ocağı, Atsız'ın dergisi Ötüken dönemin Türkçü oluşumlarından bazılarıdır. (Özdoğan, 2015: 277-279)

CKMP liderliğine, Bölükbaşı istifa edince, 1964'teki kongrede Ahmet Oğuz, 1965'teki kongrede ise Türkeş seçilmiştir. Aynı yıl yapılan seçimde milletvekili olmuştur. Türkeş, kendisiyle beraber tasfiye edilen on dört kişiden dokuzunu da partiye katılma konusunda ikna etmiştir. Birlikte yürüttükleri çalışmalar, hem partililerle tanışmalarını hem de Türkeş'in başkan olmasını sağlamıştır. (Tekin, 2011: 207-208) Bölükbaşı 1954'te kapatılan Millet Partisi'ni tekrar kurarak başına geçmiştir. Bu gelişme, partinin geleceği ve Türkeş'in parti içindeki etkinliği üzerinde büyük bir rol oynamaktadır. Bundan sonra milliyetçi hareket Türkeş önderliğinde yürütülecektir.

1960'lı yıllar, Türkçü örgütlerin ve bunların faaliyetleri doğrultusunda Türk milliyetçiliğinin yükseldiği dönemdir. Türkçülük faaliyetleri, diğer dönemlerde olduğu gibi, DP iktidarında fazla hareket alanı bulamamış ve etkinliği azalmıştır. Darbeyi takip eden yıllarda meydana gelen milliyetçi oluşumlarla, Türk milliyetçiliği alanında daha sağlam adımlar atılmıştır. Ayrıca bu oluşumlar, daha geniş bir kitleyi etkisi altına almıştır.

1965'teki kongrede partiden kopmalar yaşanmıştır. 1968'e gelindiğinde fikir ayrılıkları yeniden baş göstermiştir. Numan Esin, partinin katı milliyetçi politikalara sahip olduğunu ve Atatürkçü yoldan saptığını belirtmiştir. Esin, partiden

istifa etmiş ve ardından birkaç Atatürkçü de istifalarını vermiştir. Bu gelişmeler, partide bazı değişikliklere gidilmeyi gerektirmiştir. (Akpınar, 2016: 65-67)

Tırmanan milliyetçiliğin yanı sıra, milliyetçiliğin temsilcisi konumundaki partide iç çatışmalar yaşanmaktadır. Bu durum, partide fikir birliği olmadığının ve kararların bazı üyeleri memnun etmediğinin belirtisidir. Nitekim eleştiriler ve istifalar memnuniyetsizliğin son raddeye eriştiğini göstermiştir.

1960'larda ve 1970'lerde Türkiye'de milliyetçiliğin etkisi artarak devam etmiştir. Aynı zamanda milliyetçi kesim Pantürkizm'i savunmaya devam etmektedir. Özellikle 1970'li yıllarda, Pantürkizm taraftarları çeşitli kurumlarda örgütlenmişlerdir. Adında 'ülkü' kelimesi geçen birçok dernek kurulmuştur. Ülkü Ocakları Derneği, Türk Ülkücüler Teşkilatı, Genç Ülkücüler Teşkilatı bunlardan bazılarıdır. (Landau, 1999: 222)

Pantürkizm, yirminci yüzyılın ortalarında dahi kendine taraftar bulabilmiştir. Üstelik sayıları azımsanmayacak bu grup, milliyetçiliği en yüksek seviyede tutmuşlardır. Cumhuriyetin, ülke sınırları dâhilinde savunduğu ve hayata geçirdiği milliyetçilik anlayışı, bu grup için yeterli değil, dış Türklerin adeta yok sayılması anlamındadır. Farklı örgütler ve yapılanmalarla milliyetçi faaliyetlere devam edilmiş, bu faaliyetlerde en önemli rolü ise, gençler oynamıştır.

Ülkücü adıyla ilk yapılanma 29 Şubat 1968'de kurulan Genç Ülkücüler Teşkilatı'dır. Bunun yanında Ankara Üniversitesindeki milliyetçi öğrenciler, Ülkü Ocağı adında bir fikir kulübü meydana getirmiş ve 1966 yılında halka ilan etmiştir. 1968 ve takip eden yıllarda diğer üniversitelerde şubeler açılmış, böylece etkinlik alanı genişlemiştir. Mayıs 1969'da ise ocaklar, Ülkü Ocakları Birliği halini almıştır. 12 Mart 1971'de kapatılan Ülkü Ocakları Birliği, 15 Eylül 1973'te açılmıştır. 23 Aralık 1973'te ise Ülkü Ocakları Derneği olmuştur. (Bahadır, t.y: 268-270)

Ülkücü hareketin en önemli örgütü olan Ülkü Ocakları, kuruluşundan itibaren milliyetçi çevrelerin içinde yer aldığı en büyük teşkilattır. Özellikle ülkücü gençler, örgütlenme ve sokak eylemlerinde teşkilatın en önemli unsurlarıdır. Ocağın

kuruluşu, ülkücü hareketin daha sağlam bir zemine kavuştuğunu ve milliyetçi sağın örgütlü bir mücadele konusundaki tavrını göstermektedir.

Ülkü Ocakları halkın çeşitli kesimlerinden destek almakla birlikte, sayıları gün geçtikçe artmaktadır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra geniş bir alana yayılmıştır. Bu gelişmelerle birlikte ülkücü hareket de çeşitli alanlarda yürütülme imkânı bulmuştur. (Hacıeminoğlu, 1993: 125)

1968'den itibaren öğrenci hareketleri artmaya başlamıştır. Eylemler, karşılıklı gerginlikler, sokak çatışmaları meydana gelmektedir. Artık karşıt görüşlüler arasında diyalog daha da zorlaşmıştır.

1960'lı yılların sonlarında, sol ve sağ kesim arasında çatışmalar şiddetlenmiştir. Sağ kesimde, komünizme karşı mücadele etmek amacı taşıyan dernekler harekete geçmiştir. Ayrıca MHP, mücadele konusunda ülkücü gençleri eğitmiştir. Milliyetçi sağdan gençler, artık sokaklarda önceki dönemlerden daha aktiftir. (Çavdar, 2008: 187) Her iki kesimin de taraftarı çoktur ve çatışmalar adeta bir savaşa dönüşmüştür. Öyle ki çatışmalara artık taş ve sopanın yanı sıra silah da dâhil olmuş, ölümler yaşanmaya başlamıştır. Bu yıllarda ülkücüler, kamplarda bir komando gibi eğitim almışlardır.

DP iktidarı ile yükselen muhafazakârlık ve çok partili hayata geçişle ivme kazanan milliyetçi hareket, milliyetçi sağın yeni bir boyuta girmesine neden olmuştur. DP iktidarı ve sonrasındaki dönem, din ve milliyetçiliğin iç içe geçtiği dönemdir. İlerleyen yıllarda Türk-İslam sentezi olarak nitelendirilecek milliyetçilik anlayışının temelleri bu dönemde atılmıştır.

4. BÖLÜM: MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ

Milliyetçilik, Türkiye'de 1960'lı yıllarda doruğa ulaşmıştır. Özellikle gençler arasında hızla yayılan milliyetçilik, CKMP çatısı altında örgütlü bir şekilde artarak devam etmektedir. Bu dönemde komünizme karşı mücadele fikri de milliyetçiler üzerinde birleştirici bir rol oynamıştır. CKMP, 1969 yılında isim değiştirerek Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olarak varlığını devam ettirmiştir.

4.1. Partinin Doğuşu, Amacı ve İlkeleri

MHP, 1960'lı yıllarda Türkiye'de milliyetçiliğin örgütlü temsilcisi CKMP'nin devamıdır. Komünizme karşı mücadele, Türk milliyetçiliğinin yükselmesi ve Müslümanlığa yapılan vurgu ile birlikte CKMP siyaset arenasında etkin bir konuma gelmiştir.

1960 darbesi sonrası '14'ler olarak adlandırılan on dört kişilik bir grup yurtdışında görevlendirilmiştir. Aralarında Türkeş'in de olduğu bu gruptan bazıları Türkiye'ye dönmüştür. Ülkeye dönenler siyasete girmiş ve CKMP içinde yer almıştır. (Satılmış-Turhan, 2002: 438)

CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı 1962'de partiden istifa etmiştir. Türkeş ise, 1964'te partiye katılmıştır. Partinin genel müfettişi olan Türkeş, 1965'teki kongrede başkan adayı olmuş ve seçimi kazanmıştır. (Akpınar, 2016: 40) Türkeş'in başkan seçilmesiyle birlikte Türkiye'de ülkücüler siyasal alanda daha aktif bir konuma gelmişlerdir. İlerleyen yıllarda ülkücülerin sokaklarda da etkin hale gelmesiyle, Türk milliyetçiliği ivme kazanmıştır.

Dönemin ülkücü isimlerinden Alparslan Türkeş, CKMP'nin 1967'deki kongresinde 'başbuğ' olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Türkeş'in 'Dokuz Işık' olarak adlandırdığı dokuz temel ilke de yine bu kongrede kabul edilmiştir. (Bora-Can, 2015: 43) Bu iki önemli karar Türkeş'i milliyetçi kesimin önderi ve en büyük söz sahibi

haline getirmiştir. Attığı adımlar, aldığı kararlar her bir milliyetçi fert için emir niteliği taşımaktadır.

Türkeş Marksizm'den ve kapitalizmden azade yeni bir 'üçüncü yol'dan bahsetmektedir. Buna göre, Türk milletinin yüceltilmesi, ilerlemesi en temel amaçlardan olmalıdır. Türkiye'nin ilerlemesi için öngörülen Dokuz Işık isimli dokuz prensip ise milliyetçilik, ülkücülük, ilimcilik, ahlakçılık, köycülük, toplumculuk, hürriyetçilik ve şahsiyetçilik, gelişmecilik, teknikçilik olarak belirlenmiştir. (Kuzu, 2015: 309-310) Ülkenin kalkınması amacıyla ortaya konulmuş olan bu prensipler, yalnızca partinin kabul ettiği maddeler olarak kalmamış, aynı zamanda milliyetçi kesimin yaşam tarzına da yön vermiştir. Günümüzde dahi MHP siyaseti, bu temel prensiplere paralel bir çizgide seyretmektedir.

Komünizmle mücadelede, sol gruplara karşı yapılan eylemlerde ve buna benzer faaliyetlerde artık devletten sonra en güçlü kesim milliyetçi gençlerdir. Ülkü Ocaklarının ve CKMP'nin üyeleri, adeta devletin yardımcı kuruluşları gibi faaliyet göstermektedir. Aralarında organik bir bağ olmamasına rağmen ocak ve parti, her alanda, özellikle komünizme karşı yapılacak herhangi bir eylemde, koordineli bir şekilde hareket etmektedir.

Zamanla CKMP saflarında bölünmeler ve istifalar yaşanmaya başlamıştır. Partide İslami vurguyu savunan Türkeş ve taraftarları ile Türklüğün ön plana çıkarılmasını savunan Atsız ve taraftarları arasında büyük bir anlaşmazlık söz konusudur. Tartışmalar neticesinde partinin 8-9 Şubat 1969 tarihli kurultayında, ismi Milliyetçi Hareket Partisi ve amblemi ise üç hilal olarak kabul edilmiştir. Bu durumda Türkeş ve taraftarlarının önerdiği amblem partiye, Atsız ve taraftarlarının önerdiği bozkurt amblemi ise Ülkü Ocaklarına verilmiştir. (Bahadır, t.y: 256-258)

Parti içinde yaşanan bu anlaşmazlık, amblem üzerinde uzlaşmaya varamamak gibi görünse de, tabanda daha büyük bir çatlağa işaret etmektedir. Parti içi gerilim ilerleyen dönemde tırmanarak kutuplaşmalara neden olmuştur. Bu durumda kutuplardan birinin etkinliği artarken, diğeri parti içinde zayıflamaya başlamıştır. Kurultaydaki sonuçlardan anlaşılacağı üzere, partide Türkeş'in ağırlığı

hissedilmektedir. Nitekim günümüze kadar gelen MHP geleneği de Türkeş'in desteklediği Türk-İslam sentezi üzerine yeniden inşa edilmiştir.

MHP, 1969'dan günümüze kadar Türk milliyetçiliğinin en önemli temsilcisi olarak varlığını sürdürmektedir. Aynı dönemlerde kurulan Ülkü Ocakları ile aynı amaçlar ve ilkeler doğrultusunda hareket eden MHP, ülkücü hareketin örgütlü yapılanmalarından birisidir. Partinin ve Ülkü Ocaklarının en büyük ortak amaçları ise, Türklüğün ve Türk devletinin korunması ve yüceltilmesidir. Hatta ortak amaçları, bu iki yapılanmanın meydana gelmelerindeki temel saiklerdir.

Türkiye'de milliyetçilik ve din konusu geniş bir kitle tarafından kabul görmektedir. Bu iki önemli konunun bir arada işlenmesi fikri, MHP taraftarlarının sayısına büyük bir katkıda bulunmuştur. Partinin ilkeleri arasında yer alan bu Türk-İslam sentezi girişimi başarılı olmuş, partinin vazgeçilmez fikirleri arasında yerini almıştır. Türk milliyetçiliğiyle birlikte Müslümanlığa yapılan vurgu aynı zamanda, partinin yalnızca Türk milliyetçisi görünümünü de değiştirmiştir.

MHP ve Ülkü Ocakları arasında resmi bir bağ olmamakla birlikte, birbirlerinden bağımsız hareket etmemektedirler. Aynı amaçlara hizmet ediyor olmaları, aralarında kuvvetli bir bağ oluşturmuştur. Her ikisi de günümüz Türkiye'sinde hala Türk milliyetçiliği konusunda etkin kurumlardır.

4.2. 1970'li Yıllarda MHP ve Milliyetçilik

Türkiye 1970'li yıllara girerken sokak çatışmalarının arttığı, özellikle karşıt görüşlü öğrenciler arasında daha da şiddetlendiği bir döneme de girmiştir. Partiler, örgütler ve çeşitli yapılanmalar arasında giderek derinleşen bir karşıtlık baş göstermiştir. Hem sol görüşten hem de sağ görüşten birçok insan yaralanmış, maddi kayıplar vermiş ve sokaklar güvenliğini yitirmiştir.

Milliyetçi kesimde öteden beri var olan komünizm karşıtlığı artarak devam etmektedir. Kutuplaşmalar artmış, sol ve sağ gruplar arasında çatışmalar

yaşanmaktadır. Aynı dönemde MHP'nin gücü ve etkinliği artmıştır. (Özdoğan, 2015: 284)

1968'den itibaren Türkiye'de gençlik hareketleri ivme kazanmıştır. Özellikle sol kesimde geniş bir yer bulmuştur. Onların karşısında da ülkücü gençler yer almaktadır. Bu dönemde, solun etkisiz hale getirilmesi amaçlanmaktadır. (Akşin, 2014: 267-269)

Toplumun geniş bir kesiminde baş gösteren komünizm karşıtlığı, milliyetçi kesimin lehinedir. Çünkü amaçların halka açıklanması noktasında sıkıntılar yaşanmamaktadır. Ortak duygular ve ortak amaçlar çerçevesinde hareket eden milliyetçi kesim, komünizme karşı geniş bir cephe meydana getirmiştir.

1968'de, gençleri eğitmek için kamplar kurulmuştur. Komünizm karşıtı bu gençler, milliyetçi kesimin sokak gücü görevi görmektedir. 1968 ve sonrasında sokaklarda hem sağ hem de sol kesimden birçok gencin silahlı çatışmalarda öldüğü veya yaralandığı göz önüne alınırsa, şiddetin boyutlarının giderek arttığı görülmektedir. Komünizm karşıtlığı, katı milliyetçi görüş, devleti sağ kesimle özdeşleştirme veya sola bırakmak istememek gibi düşüncelerin neticesinde 1970'li yıllar sokaklarda milliyetçi gençlerin en aktif olduğu dönem olmuştur.

MHP 1974'e kadar seçimlerde başarılı bir grafiğe sahip değildir. Kıbrıs harekâtının etkisiyle Türk milliyetçiliği yeniden ivme kazanmış, MHP için hareket alanı açmıştır. İzledikleri politika ise, sokak hareketlerine yoğunlaştıklarını göstermektedir. (Bora-Can, 2015: 47)

MHP, 1970'li yılların karmaşık Türkiye'sinde yükselen milliyetçiliğin ve bunun saflarını genişletmek için bir fırsat olduğunun bilincindedir. Burada kullanılan en etkili veri ise, komünizm karşıtlığıdır.

1970'li yıllar MHP'de bazı değişimlere de sahne olmuş; İslam, MHP ideolojisi içinde kendine bir yer bulmuştur. Bu bağlamda parti, tamamıyla olmasa da, değişime uğramıştır. Duruma tepki gösteren bazı partililerin ise, parti ile bağları koparılmıştır. (Arıkan, 2008: 49)

Bu gelişmelerden çıkarılacak sonuçlardan birisi, partideki Alparslan Türkeş hâkimiyetidir. MHP, 1970'lerden itibaren Türk-İslam sentezi adı verilen bir yapıya sahiptir denilebilir. Partideki bu değişim, hem Türkçü hem de İslamcı kesimleri kapsayacak şekilde geniş bir kitleye hitap etme fırsatını da beraberinde getirmiştir.

Türk-İslam ülkücüsü olmak, devlete ve millete sadakatle bağlılığı, onların korunması ve geliştirilmesi için çalışmayı gerektirmektedir. Aynı zamanda İslam'ın güzelliklerinin bilincinde olmak ve onları içselleştirebilmektir. Bir Türk-İslam ülkücüsü, hem dininin ve hem de milletinin yüksek değerlerine sahiptir. (Arvasi, 1982: 237)

Türk-İslam ülküsü kavramında İslam'ın ve Türklüğün yüceliğini bilmek, onlar için çalışmak esastır. Her ikisini de karakterinde taşımak, özümsemek gerekmektedir. Bu ülkü, bireyde ve toplumda din ve millet sentezinin yerleşmesine neden olmaktadır.

Türkçülüğün yaşatılması ve komünizm karşıtlığı MHP gibi bir milliyetçi parti için varlık amacı niteliği taşımaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda, katı bir milliyetçi görüş ve sert bir üslup ortaya çıkmıştır. Özellikle 1970'li yılların sonlarında tırmanan siyasal gerginlikte bu tutumun da payı vardır.

4.2.1. 12 Mart Muhtırası

1970'li yılların başlarında sokaklarda gerilim artmıştır. Bu durum bazı kesimler tarafından cumhuriyet rejiminin tehlikede olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Dönemin askeri unsurları da olaylar karşısında tepkilerini göstermiş ve hükümeti etkin bir politika yapmaya davet etmiştir.

Soygunlar, sokak çatışmaları, sağ ve sol gruplar arasında bir gerilim mevcuttur. Süleyman Demirel önderliğindeki AP, ülke genelindeki olayların önüne geçememektedir. Bu durum karşısında ordu, 12 Mart 1971'de bir muhtıra, 26 Nisan'da da Nihat Erim hükümeti tam on bir ilde sıkıyönetim ilan etmiştir. (Üskül, 1997: 191-192)

Sıkıyönetime rağmen olaylar son bulmamıştır. 1970'lerde yaşanan çatışmalarda, örgütlenen ve hızla büyüyen Ülkü Ocakları dikkat çekmektedir. Sokaklardaki çatışmalarda sol grupların karşısında bulunan sağ gruplar büyük oranda Ülkü Ocaklarındandır. Ocak üyeleri, milliyetçi kesimin sokak gücü görevi görmektedir.

Sosyalizm, Türkiye'de 1960'larda ortaya çıkmış ve 1970'li yıllarda gelişmeye devam etmiştir. Bu dönemde, 12 Mart öncesinde, soldan gelecek Kemalist bir darbeden bahsedilmektedir. Fakat muhtıradan sonra bunun doğru bir tahmin olmadığını anlaşılmıştır. (Laçiner, 2013: 335-336)

Muhtıra, MHP'yi birçok açıdan etkilemiştir. MHP, hem muhtıraya hem de sol görüşlülerin ordudan tasfiye edilmesine karşı olumlu tavır almıştır. Bunun yanı sıra ideolojik anlamda partide bir karmaşa baş göstermiştir. 8 Mayıs 1971'deki kongrede Türkeş, milliyetçi-toplumcu bir görüşün benimsendiğini belirtmiş fakat çok geçmeden görüş terk edilmiştir. Hitler'in nasyonal sosyalizmi ile benzerlik gösterdiği gerekçesiyle de eleştirilmiştir. Ayrıca bu dönemde birçok dernek gibi Ülkü Ocakları da kapatılmıştır. (Bahadır, t.y: 264-265) MHP devletin ve hükümetin yanında olduğunu beyan etmiştir. Türk milliyetçiliğinin temsilcisi MHP, devlet ile karşı karşıya gelmemiştir.

Muhtıradan sonraki 1973 seçimlerinde MHP'nin oyları ve milletvekili sayısı artış göstermiştir. Fakat mecliste bir grup oluşturulamamıştır. CHP ve Milli Selamet Partisi (MSP) arasında bir koalisyon kurulmuştur. MHP bu duruma tepki göstermiş ve ülkeyi solun idare ettiğini belirtmiştir. Bu tepkiler sonucunda MHP'ye katılımlar gerçekleşmiştir. (Kuzu, 2015: 94-95)

12 Mart sonrasında bazı dernekler kapatılmıştır. Bunlar arasında sağ kesimden dernekler de mevcuttur. Fakat bunlar doğrudan ülkücülere yönelik bir baskı hareketi değildir. Muhtıra genellikle sol kesime baskı uygulamış, ülkücülere ise solculara nazaran dokunmamıştır. (Akpınar, 2016: 85)

Bu dönem MHP'liler için fazla sıkıntılı geçmemiştir. Aynı zamanda dönemin şartları da MHP'ye aradığı imkânları sunmamıştır. Yine de MHP'den

destek gelmiştir. Muhtıradan sonra ise, ülke siyasetinde milliyetçilik yükselişe geçmiştir. (Tuşalp, 2001: 230-231)

MHP'ye istediği ortamı sunmayan 12 Mart muhtırası, hem siyasal arenada hem de sokaklarda milliyetçiliği tırmandırmıştır. Bu durum daha aktif bir milliyetçi hareket için büyük bir fırsattır. Nitekim MHP, bu dönemden sonra ülke siyasetinde giderek artan bir öneme sahip olmuştur.

Muhtıra, ülkedeki karmaşayı sonlandırmayı ve devlet otoritesini amaçlamış, fakat başarılı olamamıştır. Ne siyasi partilerde, ne de halkta bir durulma olmamıştır. Aksine, bu dönemden sonra koalisyonlar, fraksiyonlar ortaya çıkmış, sokak çatışmaları artarak devam etmiştir. Dernekler kapatılmış, anayasada yapılan değişikliklerle insanların temel hak ve özgürlükleri kısıtlanmış, gözaltılar ve tutuklamalar artmıştır. Ayrıca 12 Mart rejimi, bu baskıyı daha çok sol kesime yöneltmiştir. Sonunda toplumda kutuplaşmalar ivme kazanmıştır.

4.2.2. Milliyetçi Cephe Hükümetleri

12 Mart muhtırasından sonra, ülke siyasetinde bir istikrar sorunu yaşanmıştır. Bu tarihten sonra 1970'li yıllar boyunca kısa süreli hükümetler, azınlık hükümetleri veya koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Kimi zaman birbirinden çok farklı siyasal partilerin bir araya geldiği görülmüştür.

1973 yılında yapılan seçimlerde CHP-MSP koalisyonu kurulmuş, 9 ay sonra da son bulmuştur. Bu hükümetten sonra görev Sadi Irmak'a verilmiştir. Güvenoyu alamayan Irmak, görevine devam etmiştir. (Tekin, 2011: 256)

Ortada Irmak hükümeti karşısına çıkabilecek başka bir hükümet olmadığı için güvenoyu alamadığı halde görevde kalmıştır. Seçimlerde tek başına iktidar olabilmek için yeterli sayıya ulaşamayan partiler, koalisyonlar oluşturmak durumunda kalmışlardır. Bu dönemin koalisyon hükümetleri arasında yer alan milliyetçi cephe hükümetleri de Türk siyasal hayatında önemli bir yere sahiptir.

31 Mart 1975'te 1. Milliyetçi Cephe (MC) hükümeti kurulmuştur. AP, MHP, Milli Selamet Partisi (MSP) ve Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ile oluşan hükümet, Haziran 1977'ye kadar görevde kalmıştır. Bu dönemde Türkeş Başbakan Yardımcılığı görevindedir, MHP'nin de üç milletvekili bulunmaktadır. Bu MHP'nin ilk iktidar tecrübesidir. 22 Temmuz 1977'de AP, MHP ve MSP'den oluşan 2. MC hükümeti kurulmuştur. Yine Demirel Başbakan, Türkeş ise yine devlet bakanı ve başbakan yardımcısıdır. MHP'nin bu sefer 16 milletvekili bulunurken, 5 bakanlık elde etmiştir. (Akpınar, 2016: 123-132)

Süreç içinde MHP'nin oyları artmış ve sokaktaki etkin pozisyonu meclise de taşınmıştır. Sokak hareketlerine ise hala önem vermektedir. Artan oylar ve sokaktaki gücü giderek daha geniş bir kitleye sahip olduğunu göstermektedir.

1979'un Ekim ayında bir ara seçim yapılmış ve hükümeti Demirel kurmuştur. Kurulan bu yeni azınlık hükümeti, AP dışındaki sağ partilerden de destek görmüştür. Diğer sağ partilerin hükümetin içinde yer almamalarına rağmen desteklemiş olmaları dolayısıyla bu oluşuma Örtülü veya 3. MC de denilmektedir. (Akşin, 2014: 272)

Kuruluşundan itibaren MHP'nin değişmeyen komünizm karşıtlığı, 1970'li yılların gergin ortamında daha da büyümüştür. MHP, daha fazla destek için gerekli stratejileri uygulamış ve başarılı olmuştur. Devletin yanında bulunan, onları destekleyen, fikirlerini benimseyen bir anlayışa sahiptir. Gerek mecliste, gerekse sokaklarda milliyetçiliğin temsilcisi görevi görmektedir.

Milliyetçi cephe hükümetleri ülke genelindeki gerilimi azaltamamış, huzursuzlukları sonlandıramamıştır. 1970'li yıllarda kurulan diğer hükümetler gibi onlar da istedikleri sonucu elde edememiştir. Fakat Türk siyasi tarihindeki koalisyon hükümetleri arasında farklı bir yer edinmiştir.

4.3. 1980 Darbesi ve Sonrasında Milliyetçi Hareket

12 Eylül'e yaklaşırken sokaklarda tansiyon artmıştır. Hem soldan hem de sağdan birçok insan faili meçhul cinayetlere kurban gitmiştir. Üniversiteler savaş alanına dönmüş, karşıt görüşlülerin yan yana dahi gelemediği adeta kuşatılmış bölgeler meydana gelmiştir. Bunların yanı sıra hayat pahalılığı, bazı temel gıdalara ve malzemelere ulaşılamaması gibi olumsuz faktörler de zaten gergin olan ülkeyi daha da zor duruma sokmaktadır.

Ülkenin durumu karşısında 26 Aralık 1978'de bir sıkıyönetim ilan edilmiş ve 12 Eylül 1980'e kadar devam etmiştir. Sıkıyönetim bu defa on üç ili kapsamaktadır. Bu tarihlerde Ecevit ve Demirel hükümetleri kurulmuş ve her iki lider de sıkıyönetimi beş defa uzatmıştır. (Üskül, 1997: 276-299)

Sıkıyönetimin en temel motivasyonu terördür. Ülke genelinde hâkim olan şiddet olayları nedeniyle ilan edilmiştir. Fakat ne sıkıyönetim ne de diğer önlemler tırmanan şiddete çözüm getirememiştir. Her geçen gün artan gerilim ve ekonomik sıkıntılar halkın huzursuzluğunu da artırmaktadır.

12 Eylül 1980'de Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bir askeri darbe yaparak yönetime el koymuştur. Kenan Evren liderliğindeki TSK, tüm yurtta sıkıyönetim ilan etmiştir. Tüm siyasi partiler kapatılmış, yeni yasalar çıkarılmıştır. (Akşin, 2014: 275)

Anayasanın, meclisin ve partilerin feshedildiği bir döneme girilmiş, ülke ordu tarafından yönetilmeye başlanmıştır. 1970'li yıllar boyunca, özellikle sonlarında, şiddet arttıkça MHP saflarından sıkıyönetim veya var olan sıkıyönetimin genişletilmesi talebi gelmektedir. 1980'deki darbe ile ülke genelinde sıkıyönetim ilan edilmiş fakat bundan herkes gibi MHP'liler de etkilenmiştir. 12 Mart'ın aksine 12 Eylül ağırlıklı olarak sola değil sağa da baskı yapmıştır. Her iki kesimden birçok insan gözaltına alınmış, tutuklanmış, cezaevlerinde nahoş muamelelere maruz kalmış ve idam edilmiştir.

29 Nisan 1981 tarihine gelindiğinde MHP ile ilgili bir iddianame hazırlanarak dava açılmıştır. Davada ülkücü kuruluşlardan bazı isimler yargılanmıştır. Bu isimlere bakıldığında liderler veya ülkücü kuruluşlar içinde ön safta yer alanlar oldukları görülmektedir. (Akpınar, 2016: 153)

Davada yargılanan isimlerden Alparslan Türkeş'in idamı istenmektedir. Fakat idamı istenen yalnızca Türkeş değildir. Muhsin Yazıcıoğlu, Sadi Somuncuoğlu, Namık Kemal Zeybek, Taha Akyol ve Celal Adan da bunlardan bazılarıdır. (Kuzu, 2015: 131)

Ülkücü kuruluşlar halkı silahlandırarak çatışmalara neden olmak ve benzeri eylemler nedeniyle yargılanmıştır. Ülkücüler attıkları adımların devlet için yerine getirilen görevler olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle devlet nezdinde suçlu bulunmak, kabul edemedikleri bir durumdur.

Tarihe MHP ve Ülkücü Kuruluşlar davası olarak geçen dava, 7 Nisan 1987'ye kadar devam etmiştir. Davada yargılanan 5 sanığa idam cezası verilmiş, onlarca sanığa hapis cezası ve 9 sanığa ömür boyu hapis cezası verilmiş, bazı sanıklar beraat etmiştir. Hapis cezası alanlar arasındaki Türkeş ise, 11 yıl 1 ay 10 güne mahkûm edilmiştir. (Bahadır, t.y: 266)

Altı yıla yakın bir süre devam eden davada verilen cezalar milliyetçi kesimde büyük bir şaşkınlığa neden olmuştur. Davanın açılması ve ülkücülerin yargılanması dahi kabul edilmezken, bu kadar ağır kayıplar verilmesi ülkücüler tarafından üzüntü ve öfkeyle karşılanmıştır. Sonuçta 12 Eylül ve ülkücülere açılan bu dava onlar için sancılı bir dönemi işaret etmektedir.

Toplam 391 sanığın yargılandığı davada Türkeş, hapis cezası alan tek MHP'li yöneticidir. Partinin genel idare kurulu üyeleri beraat etmiştir. Türkeş 11 yıldan fazla bu sürenin tamamında cezaevinde bulunmamış, 4 yıl 5 ay 28 gün sonra 9 Nisan 1985'te tahliye edilmiştir. (Satılmış-Turhan, 2002: 423)

Dava ülkücü kesimde büyük bir hayal kırıklığına neden olmuştur. Devletin yanında bulunmayı kendilerine şiar edinen ülkücüleri, solcularla aynı muameleye maruz kalmaları üzmüştür. Bazı ülkücülerin idam edilmesiyle de yaşadıkları sarsıntı büyümüştür. Bunun yanı sıra askerler içerisinde MHP ile solcuların aynı olmadığını, farkın gözetilmesi gerektiğini düşünenler de mevcuttur. (Bora-Can, 2015: 82)

12 Eylül'ün milliyetçi kesim üzerindeki etkisi derin ve sarsıcı olmuştur. Devlet için mücadele verdiğini, devletin yanında olduğunu belirten ülkücüler,

darbeden en az sol kesim kadar yara almıştır. Fakat daha önemlisi devlet için var olduğunu söyleyen bu insanların devletten gördükleri muamele karşısında kendi içlerinde bir sorgulama başlamıştır. Bu durum MHP için kapatılmak, cezaevine girmek ya da diğer kısıtlamalardan çok daha büyük bir kayıptır. Nitekim devlet içindeki yerini sorgulayan ülkücülerden bazıları, ilerleyen yıllarda aynı kimlikle mücadele etmeyecektir.

Bu arada askeri yönetim yeni bir anayasa tasarısı hazırlamıştır. 1961 Anayasası'ndan çok farklı olan bu yeni anayasa, birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir. 1982 Anayasası geniş kapsamlı bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni kurumlar oluşturan anayasa, öncekinin aksine daha sert ve kısıtlayıcıdır.

1982 Anayasası ile birlikte Cumhurbaşkanına yeni yetkiler verilecek ve yürütme daha kuvvetli bir hale gelecektir. Dinin, eğitim alanında kendine bir yer edinmesi sağlanacaktır. Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) kurularak, kamu üniversiteleri üzerinde bir yönetim mekanizması meydana getirilecektir. 7 Kasım'da oylama yapılmış ve halktan % 91 oy alan bu anayasa tasarısı kabul edilmiştir. Ayrıca bu tasarı aleyhinde eylemde bulunmak oylama öncesinde yasaklanmıştır. (Akşin, 2014: 276-278).

1982'de yeni bir anayasa yapılmış ve ülkede birçok şey değişmeye başlamıştır. Temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan, kolluk güçlerinin yetkisini artıran bu anayasa ile daha katı bir yönetim süreci başlamıştır. Cumhurbaşkanlığını Kenan Evren'in üstlendiği süreç, beraberinde getirdiği kısıtlamalar ve yasaklarla birlikte zorlu bir dönem olmuştur. Bu yasaklara vatanın bütünlüğü, halkın huzurunun tesis edilmesi ve korunması, asayişin sağlanması gibi amaçlar gerekçe gösterilmektedir.

24 Nisan 1983 tarihinde 12 Eylül ile gelen yasaklardan olan siyasal etkinlik yasağı kaldırılmıştır. Buna göre yeniden parti kurulmasına izin verilmiştir. Fakat bu tarihten sonra kurulan bazı partiler de kapatılmıştır. Yeni bir uygulama ile bir partinin mecliste yer alabilmesi için seçimlere % 10 barajı getirilmiştir. (Akşin, 2014: 280)

Bir taraftan yasaklar kaldırılırken diğer taraftan yeni yasaklar getirilmektedir. Partilerin kurulabilmesine izin verilmiş, bir kısmı çeşitli nedenlerle kapatılmıştır. Kurulan partiler seçimlere girebilecek fakat oyların %10 ve üzerinde bir kısmını alamayanlar meclise giremeyecektir.

Parti kurulmasının önündeki engel kalkınca 7 Temmuz 1983 tarihinde Muhafazakâr Parti (MP) kurulmuştur. Ülkücülerin yeni partisi MP'nin başında Mehmet Pamak yer almaktadır. Fakat Pamak dâhil 25 kurucusu veto edilince partinin başına Ahmet Özsoy geçmiştir. Yeni isimler gönderilmiş, 19 üye veto edilmiştir. Ayrıca 34 ilde teşkilatlanması gereken MP, bu şartı yerine getirememiştir. Sonuçta bu sebeplerden dolayı 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan seçimlere girememiştir. (Tekin, 2011: 291)

MP, MHP'nin devamı niteliğinde bir parti olarak kurulmuştur. Konjonktürün gerekleri dolayısıyla açıkça ifade edilemese de kabul görmüştür. Fakat birçok MHP'li başka partilerde yer almış ya da MP ile bağ kurmamıştır. Bu durum üzerinde ideolojik belirsizlik, sorgulamalar ve parti içinde yaşanan tartışmalar gibi nedenler etkili olmuştur. (Bora-Can, 2015: 177)

12 Eylül ile birlikte MHP kan kaybetmeye başlamıştır. Eski ülkücülerin dahi MHP çizgisindeki bir partiye dâhil olmamaları bu durumu kanıtlar niteliktedir. Askeri cuntanın solcularla MHP'lileri aynı kefeye koyması, MP'nin kendisine sağlam bir ideolojik temel oluşturamamış olması ve özeleştiriler neticesinde yaşanan kimlik bunalımları ülkücü kesimin MP saflarında yer almasına engel teşkil etmektedir.

29-30 Kasım 1985'te MP kongresi düzenlenmiştir. Kongrede Ali Koç genel başkan olarak seçilmiştir. MP'nin MHP tabanına hitap edebilmesi, ülkücü kesimle daha yakın ilişkiler kurabilmesi için partinin isminde değişikliğe gidilmesi hususunda bir önerge verilmiştir. Bu doğrultuda MHP'ye yakın bir isim olarak Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) partinin yeni ismi olarak kabul edilmiştir. (Akpınar, 2016: 176)

Bununla birlikte partinin amblemi de değiştirilmiştir. MP'nin amblemi Türkiye üzerinde yükselen bir çınardır. MÇP adını alan partinin yeni amblemi ise, 9 yıldız ve 1 hilalden oluşmaktadır. (Kuzu, 2015: 195)

Kongre ile ülkücüler siyaset sahnesine gerçek anlamda yeniden dönmüştür. Partinin adının MHP'ye benzemesi, amblemdeki 9 yıldızın 9 ışığa vurgu yapması gibi gelişmeler MHP'nin yeniden meydana gelebilmesi adına atılmış adımlardır. Fakat yine de diğer partilerde yer alan, cezaevinde bulunan ve MHP tabanından kopan insanlar azımsanmayacak kadar fazladır. Bu da eskisi kadar güçlü olabilme ihtimalini azaltmaktadır.

1986'da on ilde bir ara seçim yapılmıştır. MÇP bu seçimde oyların yalnızca % 2.2'sini alabilmiştir. MHP çizgisindeki MÇP için önemli bir eşik olan bu seçim başarılı bir şekilde geçilememiştir. Dahası, düşük oy oranı partide öteden beri var olan sorunları büyütmüştür. (Bora-Can, 2015: 186)

Partinin MHP'lileri bünyesinde toplamak için kongrede bulunduğu girişimlerden olumlu sonuç alınamamıştır. İlk etapta seçimlerde alınan sonuçlar bunu göstermektedir. Bundan sonra MÇP, halkın nezdinde MHP'nin devamı olarak kabul görebilmek için çalışmalarını yoğunlaştırmak durumundadır.

1987'ye gelindiğinde MÇP'de iki olağanüstü kongre gerçekleşmiştir. Parti Genel Başkanı Ali Koç istifa edince, 19 Nisan 1987'de bir olağanüstü kongre düzenlenmiştir. Kongrede Abdülkerim Doğru Genel Başkan, Devlet Bahçeli Genel Sekreter, Tuğrul Türkeş'in de aralarında bulunduğu birkaç isim ise Genel Başkan yardımcısı seçilmişlerdir. (Bahadır, t.y: 274)

6 Eylül 1987 tarihinde bir referandum yapılmış ve siyasilere getirilen siyaset yapma yasağı oylanmıştır. Referandumdan % 51 gibi kritik bir oranla yasağın kalkması yönünde sonuç alınmıştır. Türkeş'in yasağı da kalktığı için 20 Eylül 1987 tarihinde MÇP'ye üye, 4 Ekim 1987 tarihinde gerçekleşen bir olağanüstü kongre ile de genel başkan olmuştur. Partinin 29 Kasım 1987'deki genel seçimlerde oy oranı % 2.91'de kalmıştır. 29 Mart 1989'daki yerel seçimlerde ise, parti il genel meclisi % 4.2'lik bir oya sahiptir. (Tekin, 2011: 295-296)

Bir yandan oylar artış gösterirken bir yandan da MÇP'ye katılımlar devam etmektedir. Bunda Türkeş'in partinin başına geçmesi de etkili olmuştur denilebilir. Bunun yanı sıra Türkeş'in tekrar lider olmasına sıcak bakmayan, sayıları azımsanmayacak bir grup da mevcuttur. Ayrıca darbe sonrası birçok MHP'li Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi (ANAP) ve Doğru Yol Partisi (DYP) saflarında yer almıştır. Bu arada yükselen İslamlaşma hareketinden MÇP de payını almış, parti içinde milliyetçilerin yanı sıra İslamcı bir grup ortaya çıkmıştır.

İslamlaşma, 1980'li yıllarda ülkücü kesimin söyleminde ve ideolojisinde meydana gelen değişimin nedenleri arasında yer almaktadır. 1980'lere kadar ülkücü camiada söylem olarak yer alan İslamlaşma, 12 Eylül'den kısa bir süre önce etkisini artırmaya başlamıştır. Ayrıca, 1980'lerde İslam dünyasında yaşanan hareketlilik Türkiye'yi de etkilemiştir. (Bora-Can, 2015: 197)

İslamlaşma, başından beri ülkücüler arasında kabul görmüş bir olgudur. Ancak partinin bir söylemi haline getirmek veya partiye yön verecek kadar ön planda tutmak anlamına gelmemektedir. 1970'li yılların sonlarına doğru İslamcı sesler yükselmeye başlamış ve partide de etkisini göstermiştir. 1980'lere gelindiğinde ise, daha belirgin bir şekilde İslamcı bir söylem benimsenmiştir. Bunda darbenin ve onun İslamcı politikasının da etkisi yadsınamayacak ölçüdedir. Zira 12 Eylül ile birlikte İslam, adeta bir devlet politikası haline gelmiştir demek yanlış olmayacaktır.

1988'de partiye yeni bir program hazırlanmış ve yayımlanmıştır. Programın, MHP programı ile aralarında büyük farklar mevcuttur. MÇP'nin yeni programı daha ılımlı bir dille meydana getirilmiştir. İnsan hakları, meşruiyet ve hukukun üstünlüğü gibi kavramların üzerinde durulmuştur. Bahçeli, ülkücüler üzerindeki sert ve uzlaşmaz görüntünün değişmesi ve kentli, eğitimli kesime de yakın olabilmesi adına parti içinde bazı değişiklikler yapılmasını gerekli görmektedir. Bunun yanı sıra, dokuz ışık doktrinine de parti programında yer verilmiştir. Bu durum parti içindeki ümmetçi kesimin karşısında milliyetçi kesim lehine bir gelişmedir. (Arıkan, 2008: 21-23)

1980'ler boyunca yaşananlar ülkücü kesimin yeni partisinin söylemi üzerinde etkili olmuştur. İslamcılığın yükselişe geçtiği bu yıllarda, MÇP içinde de

İslamcı bir grup meydana gelmiştir. Parti içindeki milliyetçi unsurlarla aralarında bir rekabet, dahası bir çekişme mevcuttur. İlerleyen yıllarda daha da derinleşecek olan rekabet, ayrışmalara hatta kopmalara neden olacaktır.

4.4. 1990'lı Yıllarda Milliyetçi Hareket

1980'lerin hareketli ortamından 1990'lara girerken önceki on yıla nazaran sakin bir ortam mevcuttur. Fakat partilerin kendi içlerindeki sorunlar, demokrasi alanında yaşanan sıkıntılar halkın yaşamında önemli bir yer işgal etmektedir. Zira tepede atılan her adım halkın geleceğini tayin etmektedir. Ayrıca ülke yönetimindeki isimlerde değişiklikler meydana gelmiştir. 1989'da Cumhurbaşkanlığına Turgut Özal, Başbakanlığa ise Yıldırım Akbulut getirilmiştir.

20 Ekim 1991 tarihinde bir seçim yapılmıştır. Demirel liderliğindeki DYP oyların % 27'sini, ANAP % 24'ünü, Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) % 21'ini almıştır. Seçimden çıkan hükümet ise DYP ve SHP'nin koalisyon hükümetidir. Bu sonuç sol ve sağ kesimin bir arada bulunması dolayısıyla ülkede bir barışma olarak karşılanmıştır. (Akşin, 2014: 291)

Koalisyondaki partilerin yapıları ve ideolojileri göz önüne alındığında birlik kurma ihtimalleri düşüktür. Fakat bu düşük ihtimalin gerçekleşmesi halk tarafından olumlu karşılanmıştır. Karşıt görüşlü iki partinin yan yana durması, çalkantılı geçen yılların ardından durgun bir döneme girmek olarak değerlendirilmiştir. Çünkü insanlar 1970'li yıllarda şiddet olaylarıyla, 1980'li yıllarda da darbenin yasak ve baskılarıyla yaşamak zorunda kalmıştır.

MÇP seçime Refah Partisi (RP) ve Islahatçı Demokrasi Partisi (IDP) ile birlikte katılmış ve meclise girmeye hak kazanmıştır. Seçimden sonra kurulan koalisyon hükümeti Türkeş tarafından desteklenmiştir. Türkeş'in bu tavrı, milliyetçi kesimde ve medyada da ses getirmiştir. (Arıkan, 2008: 25)

Seçimde MÇP-RP-IDP'den oluşan ittifak % 16.9 oy almış ve MÇP, ittifak içinde, 19 milletvekilliği kazanmıştır. Daha sonra ittifaktan ayrılan bu 19 kişilik grup

artık bağımsızdır. Demokratik Hareket Partisi (DHP) adında yeni bir parti kurmuşlar ve 29 Aralık 1991'deki MÇP kongresinde onlarla birleşerek yeniden partilerine dönmüşlerdir. Türkeş ise, genel başkanlığa getirilmiştir. (Tekin, 2011: 297)

İttifakı oluşturan partiler, milliyetçi ve muhafazakâr bir blok görüntüsü içindedir. Milliyetçilik ve 12 Eylül sonrasında daha da yükselen İslamlaşma sürecinde bu ittifak birçok kesime hitap etmektedir. Hal böyleyken, yine de üç partinin toplamda % 16.9 oranında oy alması ise, sekiz yıldır iktidarda olan ANAP ve Demirel liderliğindeki DYP gibi güçlü partilerin de bu çizgiye yakın olmasından kaynaklanmaktadır.

1991'de il kongreleri sırasında partideki ayrışma net bir şekilde görülmüştür. Kongrelerde kimi zaman fiziksel şiddete dönüşen tepkiler ortaya çıkmıştır. Ayrışmanın bir kanadında Türkeş ve taraftarları, diğerinde Türk-İslam ülkücüleri yer almaktadır. Türk-İslam ülkücüleri arasında ise Muhsin Yazıcıoğlu, Muharrem Şemsek, Esat Bütün ve Ökkeş Şendiller gibi isimler bulunmaktadır. (Bora-Can, 2011: 29-31)

Türkeş'in DYP-SHP koalisyonuna verdiği desteği olumlu bulanların yanı sıra, karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Bu durum hem milliyetçi kesimde hem de partide sorun teşkil etmektedir. Bir grup partinin geleceği açısından olumlu tavır takınmanın yerinde olduğu düşüncesini savunurken, diğerleri bu tutumun partinin ilkeleriyle bağdaşmadığını düşünmektedir. Bu tartışma ile birlikte parti içinde var olan gerilim tırmanmış, bunalım derinleşmiş, ciddi kutuplaşmalar meydana gelmiştir.

4.4.1. Ülkücü Harekette Ayrılma: Büyük Birlik Partisi

Ülkücüler arasında ve MÇP'de bazı sorunlar yaşanmaktadır. Fikir ayrılıklarının baş gösterdiği camiada, Türkeş'in DYP-SHP koalisyonuna verdiği destek gerilimi tırmandırmıştır. SHP'nin içinde yer aldığı bir hükümeti desteklemek stratejik bir harekettir. Fakat bazı ülkücüler bu durumu kabullenmemiştir. Giderek derinleşen ayrışma, parti içinde büyük bir bölünmeye neden olmuştur.

Türkeş, eski sert üsluptan uzaklaşarak siyaset yapma taraftarıdır. Yazıcıoğlu ise, MHP çizgisinin devam etmesi yönünde fikir beyan etmektedir. Yazıcıoğlu bazı yayın organları tarafından Türkeş'in halefi olarak değerlendirilmiştir. Fakat partide belirgin bir ayrılık söz konusudur. (Akpınar, 2016: 180)

Bizim Dergâh adında bir dergi yayımlanmaktadır ve İslamcı bir söyleme sahiptir. Dergi temsilcilikler de açmaya başlamıştır. MÇP, partiden yükselen muhalif seslere karşı harekete geçmiş ve Bizim Dergâh da bundan etkilenmiştir. Parti merkezinin taraftarları ile Türk-İslam ülkücüleri taraftarları bazen karşı karşıya gelmektedir. 2 Temmuz 1992'de bazı ülkücülerin dergiyi basması ise, ayrılığın geldiği noktayı göstermektedir. Birkaç gün sonra, 7 Temmuz'da, Muhsin Yazıcıoğlu, bazı milletvekilleri ve bazı yöneticiler partiden istifa etmiştir. Böylece ülkücü harekette ilk defa ideolojik bir kopma yaşanmıştır. (Bora-Can, 2011: 41-44)

Ülkücü camiadaki kopmanın çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Türkeş'in koalisyona verdiği destek, ilkelerden ödün vermiş olmak, menfaat uğruna saf tutulduğu kanısı bir yana aslında bu bir tür hesaplaşmadır. Parti içindeki tek ve değişmez lidere karşı bir direniştir. Ülkücü hareketin başından bu yana parti içi çekişmeler, camiada anlaşmazlıklar bulunmaktadır. 1990'lı yılların başında da anlaşmazlıklar yaşanmış fakat tarafların birbirlerine karşı sert tavrı ve son olarak Bizim Dergâh dergisinin basılması ile geri dönüşü olmayan bir yola girilmiştir. Parti içi anlaşmazlıklar hiçbir zaman Yazıcıoğlu ve arkadaşları örneğinde olduğu gibi ciddi ve kesin bir şekilde sonuçlanmamıştır. Bu bakımdan istifa edenler, otoriteye karşı gelerek ülkücü hareket tarihinde yeni bir sayfa açmıştır.

Yazıcıoğlu ve arkadaşları, yeni bir parti çatısı altında toplanma yönünde karar almışlardır. Bu doğrultuda 6 Aralık 1992 tarihinde Siyasi Karar Kurultayı düzenlenmiştir. Kurulacak partinin ismi Büyük Birlik Partisi (BBP), amblemi ise hilal içinde gül olarak belirlenmiştir. Yazıcıoğlu Birliğe Doğru adlı toplantılar yapmış ve partinin ismi belirlenirken bu isimden yararlanılmıştır. (Akpınar, 2016: 195)

BBP 99 kurucu üyeyle 29 Ocak 1993 tarihinde kurulmuştur. Yazıcıoğlu, 13 Temmuz 1993 tarihinde gerçekleştirilen kongre ile parti genel başkanlığına

getirilmiştir. BBP 1994'te yapılan yerel seçimlere katılmaya hak kazanmış ve toplam 14 belediye başkanlığı almıştır. 1995'teki genel seçimlere ANAP ile birlikte katılan BBP, 7 milletvekilliği kazanmış ve seçimden sonra ANAP'tan ayrılmıştır. (Arıkan, 2008: 55)

Ülkücü hareket içinden çıkan BBP, savunduğu değerlere dayalı bir parti olarak meydana gelmiştir. İslam'ın partide hâkim unsur olduğu görülmektedir. Öyle ki, parti ambleminde dahi İslam'da önemli bir yere sahip olan gül figürü kullanılmıştır. Kuruluşunun akabinde hızlı bir şekilde teşkilatlanmaya giderek seçimlere katılan partinin, bazı kazanımları da olmuştur.

1 Ekim 1992 tarihinde Nizam-ı Âlem Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı (Alperen Ocakları) kurulmuştur. BBP ile yakınlığı bulunan Ocak, bir gençlik kuruluşudur. Bir yıl içerisinde yurt genelinde birçok temsilcilik açan ocağın, Alperen Dergisi adında bir yayın organı da bulunmaktadır. Dergi kimi zaman davalar ve cezalar nedeniyle yayın hayatına ara vermiştir. Yurt içindeki terör olaylarına ve yurt dışındaki Müslümanların sıkıntılarına eğilen Ocak, İslami ve milli bir duruş sergilemektedir. (Bahadır, t.y: 290-292)

Ülkücülük, BBP'liler tarafından benimsenen bir özelliktir. Fakat Nizam-ı Âlem Ocakları'nın ülkücülük tanımında İslam ön planda yer almakta ve MHP geleneğindeki tanımla aynı anlamı taşımamaktadır. BBP İslam'ı temel almış ve milliyetçilikten ziyade İslamcı bir nitelik kazanmıştır. (Arıkan, 2008: 67-69)

BBP, milliyetçiler ve İslamcılar arasında bir orta yol görünümündedir. Hem milliyetçi hem İslamcı söylemiyle ortaya çıkan parti, 12 Eylül sonrasında yükselen İslamlaşma sürecinde önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan partinin İslamcı yönünün daha baskın olduğu bilinmektedir. MHP geleneğindeki milliyetçilik ve Türk-İslam tanımından farklı bir konumda yer almaktadır. BBP'den kısa bir süre sonra Nizam-ı Âlem Ocakları kurulmuş ve partinin destekçisi olmuştur. BBP ile Ocak, ayrı yapılanmalar olsalar da MHP ve Ülkü Ocakları gibi yollarına birlikte devam etmektedirler. BBP'nin kuruluşuyla milliyetçi kesim bölünmüştür. Fakat farklı bir milliyetçi parti olarak değil, ağırlıklı olarak İslamcı bir parti nitelinde Türk siyasal hayatında yerini almıştır.

4.4.2. MÇP'den MHP'ye

1990'lı yıllar ülkücü kesim açısından oldukça hareketli geçmiştir. 12 Eylül rejiminin devam eden etkileri, parti içi çekişmeler, kopmalar, ideolojik dalgalanmalar gibi sebeplerden dolayı sıkıntılar yaşanmıştır. Artık, BBP'nin de kurulmasıyla, kesin itaat devri kapanmış, yüksek sesle sorgulayan bir döneme girilmiştir.

1980'deki askeri müdahaleden sonra partiler kapatılmıştır. 19 Haziran 1992'de bir yasayla bu partilerin açılmasının önündeki engel kalkmıştır. 27 Aralık 1992'de MHP'nin yeniden açılması için bir kongre düzenlenmiş, fakat kendini feshetmiştir. Ayrıca kongre öncesinde tartışma konusu olan malvarlığı da MÇP'ye aktarılmıştır. (Bora-Can, 2011: 74-78)

24 Ocak 1993 tarihinde gerçekleştirilen MÇP olağanüstü kongresinde, partinin adının MHP olarak değiştirilmesi yönünde karar alınmıştır. Türkeş'in genel başkanlığa getirildiği kongrede, partinin amblemi de üç hilal olarak belirlenmiştir. 1994 yılındaki yerel seçimlerde aldığı % 7.96'lık oy oranı, MHP'ye toplam 118 belediye başkanlığı kazandırmıştır. (Tekin, 2011: 306-307)

1992'de yasağın kalkmasıyla birlikte ülkücü kesimde MHP'nin yeniden kurulması yönünde çalışmalar başlamıştır. Bu durum MÇP'lilerin tepkisini toplamış, partinin oluşum aşamasında çeşitli nedenlerden tartışmalar yaşanmıştır. Ülkücüler bir kez daha kendi içlerinde karşı karşıya gelmişlerdir. MHP'nin kendini feshetmesiyle ülkücüler arasında bir bütünleşme söz konusu olmuştur. Bu uzun vadede bir beraberlik anlamına gelmemektedir. Partiye MHP adı verilirken, 12 Eylül sonrası kaybedilenleri geri kazanmak gibi bir amaçları da vardır. Fakat parti kendi içinde İslamcı kesim, milliyetçi kesim, Türkeş'e eskisi kadar bağlı olmayan kesim gibi farklılıklarla parçalara ayrılmış bir görünüm içerisindedir.

24 Aralık 1995'te yapılan genel seçimlerde, partinin oylarında beklenen artış gerçekleşmemiştir. Oyların % 8.2'sini alan MHP için bu sonuç bir hayal kırıklığıdır. Bunun üzerinde DYP ve ANAP gibi partilerde de ülkücü veya MHP ile

ideolojisi yakın isimlerin bulunmasının etkisi vardır. Aynı zamanda parti içinde yaşanan sorunların seçim çalışmalarına da olumsuz anlamda yansıdığı görülmektedir. (Bora-Can, 2011: 353-355)

1994'teki yerel seçimlerde yükseliş gösteren oy oranları 1995'teki genel seçimler için umut olmuştur. Fakat MHP barajın altında kalmış ve meclise girememiştir. MHP'nin rakiplerine bakıldığında ANAP ve DYP'nin yanı sıra, yükselen İslamlaşma ile güçlenen RP de bulunmaktadır. Bu partilerin İslamcı ve milliyetçi özelliklere sahip olmaları göz önünde bulundurulduğunda, MHP oylarının önemli bir kısmının nerelere dağıldığı anlaşılmaktadır. MHP'nin 12 Eylül öncesi siyaset sahnesinde sahip olduğu yer aynen korunamamıştır. Zaman içinde değişen konjonktürle beraber kitlelerin siyasete yaklaşımı da değişmiştir.

28 Şubat 1997 tarihinde ordu müdahale etmiştir. Köktendinciliğin yayılmasının önüne geçmek istenmiştir. Zorunlu eğitimin beş yıldan sekiz yıla çıkması, imam-hatip okullarının sayısının azaltılması, tarikatların işlettiği kurumların kaldırılması gibi talepleri vardır. 18 Haziran 1997 tarihinde Erbakan istifa etmiş, 16 Ocak 1998 tarihinde ise, RP Anayasa Mahkemesi (AYM) tarafından kapatılmıştır. (Akşin, 2014: 301-303)

Ordunun RP hükümetine yaptığı müdahale bazı çevrelerce laikliğin korunması gerekliliği nedeniyle olumlu karşılanırken, bazı çevrelerce eleştirilmiştir. 28 Şubat müdahalesi 1960, 1971 ve 1980'deki müdahalelerin aksine hükümete son vermemiş, hükümet şartlar karşısında istifa ile sona ermiştir. RP, 1980'lerden itibaren yükselişe geçen İslamlaşma hareketinin doruk noktası olarak değerlendirilebilir. Kapatılmasından sonra Türk siyasetinde 'milli görüş' ekolü son bulmamış, önce Fazilet Partisi (FP) ve ardından da Saadet Partisi (SP) adıyla devam etmiştir.

Türkeş 1990'larda önceki yıllara nazaran daha sakin bir tutum içindedir. Ayrıca artık komünizme değil, ülkenin birliğini ve dirliğini tehlikeye sokan unsurlara karşı tavır almaktadır. 1980'lerin ortalarında başlayarak devam eden Güneydoğu Anadolu'daki etnik hareketliliğe karşı ise, sert bir üslup kullanmaktadır. (Akpınar, 2016: 198)

Türkeş ve önderliğindeki MHP'nin 1990'larda tepkisinin yönü değişmiştir. Önceden salt komünizm karşıtı tavırlar sergilenirken sonradan, Güneydoğu'daki hareketliliğin de etkisiyle, karşıt tanımı değişmiştir. Bu tutumda partinin elde ettiği konumu koruma ve katı MHP imajı yıkılarak, daha geniş kitlelere hitap etme düşüncesinin payı büyüktür. MHP bir yandan eski üslubunu tamamen olmasa da değiştirmiş, ideolojik anlamda karmaşa yaşamış, parti içinde uzlaşmazlıklar ve kopmalar yaşamış, taraftarlarının çeşitli partilere dağılmasıyla kan kaybetmiş fakat bir yandan da toparlanmaya başlamıştır. Oy oranları, parti söylemi, üyeleri ve daha birçok şey zaman içinde değişmiştir. Partinin milliyetçi kimliği ise, devam etmektedir.

4.4.3. Kurucu Liderin Ölümü ve Bahçeli'li Yıllar

1990'ların sonuna kadar ülkücü hareket içerisinde birçok sorun yaşanmıştır. Parti içindeki sorunlar ve askeri müdahalelerle sekteye uğrayan siyasal hayatları, ülkücü kesimi zora sokmuştur. Hareket 1990'ların sonuna gelindiğinde ise, 1970'lerdeki net ve sert tavırdan ve 1980'lerdeki karmaşık yapıdan daha farklı fakat tamamen de bağımsız olmayan bir görünüm arz etmektedir. Türkeş'in ölümünden sonra bir kez daha parti içi anlaşmazlıklar bütün açıklığıyla ortaya çıkacaktır.

MHP lideri Türkeş, 4 Nisan 1997 tarihinde bir kalp krizi neticesinde hayatını kaybetmiştir. 8 Nisan'da Ankara'da düzenlenen cenaze törenine yurtiçinden ve yurtdışından çok sayıda insan katılmıştır. Törende MHP'lilerin yanı sıra birçok milletvekili, bakan, sivil toplum örgütlerinin yöneticileri de yer almıştır. (Bahadır, t.y: 295-301)

18 Mayıs'ta bir kongre düzenlenerek MHP'nin yeni lideri seçilmek istenmiştir. Toplam altı adayın yarıştığı birinci turda en fazla oy alan Tuğrul Türkeş olmuştur. İlk turdan sonra ara verilmiş ve dört aday yarıştan çekilme kararı almıştır. Bu durum karşısında Türkeş ve bazı partililer tepki göstermiştir. Salonda kavga çıkmış, eşyalara zarar verilmiş hatta silah sesleri duyulmuştur. Böyle bir ortamda kongre devam edememiş ve 7 Temmuz'da gerçekleşmiştir. Bu kongrede Bahçeli en

çok oyu alarak, yarışın galibi olmuştur. 23 Kasım'daki olağan kongrede ise, en fazla oyu yine Bahçeli almıştır. (Bora-Can, 2011: 391-401)

MHP'nin yeni lideri Bahçeli, 1960'ların sonlarından itibaren ülkücü hareket içinde yer almaktadır. Liderin ölümünden sonra ise, genel başkanlık koltuğuna oturmuştur. MHP'nin daha önceki kongrelerinde, seçim dönemlerinde, parti içi meselelerinde de anlaşmazlıklar, ayrılıklar yaşanmaktadır. Fakat bu kez onlarca yıllık ülkücü hareketin başına yeni bir lider seçmek gerekmektedir ve bu hiç de kolay değildir. Birçok isim aday olmuş, birçok farklı görüş ortaya atılmış, tartışmalar yaşanmış, sonunda Türkeş'in koltuğu oğlu Türkeş'e değil Bahçeli'ye verilmiştir. Partililerin Bahçeli'yi tercih etmeleri üzerinde önceki dönemlerde var olan muhalefetin etkisi görülmektedir. Alparslan Türkeş'in liderliğine artık sıcak bakmayan kesim, liderin ölümünden sonra oğlu Türkeş'i tercih etmemiştir. Bunun yanı sıra Türkeş'in aldığı oylar da azımsanmayacak ölçüdedir.

Tuğrul Türkeş genel başkan seçilememiş, 18 Kasım 1998'de istifa etmiştir. 27 Kasım 1998'de Aydınlık Türkiye Partisi (ATP) adında yeni bir parti kurmuştur. ATP'den istifa ederek, 18 Nisan 1999'da yapılan seçimlere DYP saflarında katılmıştır. Sonuçta DYP meclise girememiş, Türkeş ATP liderliğine geri gelmemiştir. (Akpınar, 2016: 226-227)

Alparslan Türkeş'in ölümünden sonra, var olan sorunlara bir de liderlik sorunu eklenmiş ve parti içindeki gerilim tırmanmıştır. Gerek lider seçimi gerekse ideolojik anlamda uzlaşmazlıklar bulunmaktadır. En nihayetinde, ATP'nin kurulması ile birlikte MHP bir kez daha ciddi bir bölünme yaşamıştır.

Abdullah Öcalan 16 Şubat 1999'da Kenya'da yakalanmış ve Türkiye'ye getirilmiştir. 31 Mayıs'ta yargılanmaya başlanan Öcalan hakkında 28 Haziran'da ölüm kararı verilmiştir. Bu arada 18 Nisan 1999'da bir genel seçim yapılmış ve DSP oyların % 22'sini alarak ilk sıraya yerleşmiştir. (Akşin, 2014: 305)

Seçimde oyların % 18'ini alan MHP, sandıktan ikinci parti olarak çıkmıştır. Bu oy oranıyla meclise girmeye hak kazanmış, ayrıca 129 milletvekilliğinin sahibi olmuştur. Seçimden sonra DSP-MHP-ANAP arasında kurulacak bir koalisyon

hükümeti fikri ortaya çıkmıştır. Buna Rahşan Ecevit'ten bir itiraz gelmiş, fakat koalisyon 28 Mayıs 1999'da kurulmuştur. Bahçeli Başbakan Yardımcısı, MHP toplam 12 bakanlık sahibi olmuştur. (Akpınar, 2016: 238-241)

Öcalan'ın yakalanması kamuoyunda memnuniyetle karşılanmış ve DSP oylarına yansımıştır. Bahçeli'nin liderliği ve yükselen milliyetçilik de seçmenin sandıktaki tercihini etkilemiştir. Ecevit'i yeniden iktidara taşıyan seçimlerden koalisyon çıkmış, Rahşan Ecevit'in MHP ile ortaklığa karşı çıkan beyanı MHP'de tepkilere neden olmuştur. Fakat sonunda ortak bir hükümet kurulabilmiştir. Bahçeli, lider olmasından kısa bir süre sonra MHP'yi koalisyonla da olsa iktidara taşımıştır. Ayrıca önceki dönemlerde RP'ye kaptırılan oylar geri alınmıştır. Bu durum hem MHP'nin, hem de milliyetçi kesim arasında Bahçeli'nin imajını sağlamlaştırmıştır.

Bahçeli'nin MHP liderliğine gelmesiyle birlikte partide bazı değişikliklere imza atılmıştır. Merkez ile çevre arasındaki kopukluk giderilmiş, partinin birliği sağlanmıştır. Partinin hem taşraya hem de kentlere hitap edebilmesi için çalışmalar yürütülmüştür. AR-GE ve Parti Siyaset Okulu kurulmuştur. Önceki dönemlerde kavgacı yapısı nedeniyle parti imajına zarar veren Ülkü Ocakları'nın denetimine önem verilmiştir. Parti programında da değişiklikler yapılmış ve Dokuz Işık Doktrini göz ardı edilmemiştir. (Arıkan, 2008: 30-34)

12 Ocak 2000 tarihinde Ecevit, Bahçeli ve Yılmaz arasında Öcalan'ın idamıyla ilgili bir toplantı yapılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) idamın ertelenmesini istemektedir. Liderlerin toplantısından erteleme kararı çıkmış ve bu durum MHP'lilerin tepkisine neden olmuştur. 5 Kasım 2000'de gerçekleşen olağan kurultaya kadar da tepkiler devam etmiştir. Parti tüzüğünün değiştirildiği, kılık kıyafete özen gösterildiği bir kurultay olmuştur. Ayrıca partide Bahçeli karşıtları ortaya çıkmıştır. (Akpınar, 2016: 242-245)

Bahçeli partinin hem iç hem dış görünüşünde önemli dokunuşlar yapmıştır. Başkanlığının başından itibaren partiyi iyileştirmek için çalışmalar yapmış ve 1999 seçimlerinde olumlu anlamda karşılığını almıştır. Partiyi iktidara taşıyan Bahçeli, Öcalan konusunda alınan kararla partililerin yoğun tepkisiyle karşılaşmış ve karara karşı olduğunu beyan etmiştir. Yine de böyle bir karar alınması imajını yeterince

sarsmıştır. Karar alınırken, AB ile ilişkiler göz önünde bulundurulmuştur. İlerleyen zamanda MHP, parti içi muhalefet, içte ve dışta düşman kabul edilenlere karşı verilen mücadele, seçim çalışmaları gibi birçok konuyla meşgul olmuştur.

MHP 1970'li yıllarda komünizme karşı mücadele etmiş ve onları düşman olarak tanımlamıştır. 1980'li yıllarda PKK düşmanlığı ön plana çıkan partinin, 1990'lı yıllara gelindiğinde siyasal İslam'ın karşısında olduğu görülmektedir. Bunlardan sonra karşı çıkacağı unsur ise, AB ve beraberinde getirecekleridir. (Arıkan, 2008: 37)

MHP'nin her dönem karşıtı olarak tanımladığı bir unsur bulunmaktadır. Bunlar MHP tarafından kabul edilmeyen ya da değerleriyle örtüşmeyen unsurlardır. Bu karşıt tanımı üzerinde konjonktürün de etkisi bulunmaktadır. 1990'lı yıllar ülkedeki terör, yolsuzluklar, cinayetler ve daha birçok sebepten zor bir dönem olmuştur. Bunların yanı sıra 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin çözülmesiyle Türkî Cumhuriyetler bağımsızlığını kazanmış ve milliyetçilik bir kez daha ivme kazanmıştır. 1990'ların Türkiye'sinde milliyetçiliğin geldiği noktada bu olayın da katkısı bulunmaktadır. MHP bu dönemde ideolojik belirsizlikler, tartışmalar hatta kavgalar, ülkücü kesimden ayrılmalar, BBP ve ATP ile birlikte bölünmeler yaşamıştır. Fakat yükselen milliyetçilik MHP oylarına yansımış, daha fazla taraftar toplamasına yardımcı olmuştur. Kurucu liderin ölümüyle birlikte lideri değişen MHP'nin kendisi de, tam anlamıyla olmasa da, değişmiş ve 2000'li yıllara öncekinden farklı bir yapıyla girmiştir.

4.5. 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Milliyetçilik ve MHP

2000'li yıllar hem Türkiye hem de MHP için hareketli başlamıştır. 1990'lardan kalan sorunlar, özellikle Öcalan meselesi, MHP tabanında başlı başına bir kriz olarak varlığını sürdürmektedir. Buna ek olarak ekonomik bunalım, 17 Ağustos 1999'da meydana gelen büyük Marmara depremi, siyaset arenasındaki uzlaşmazlıklar ve diğer sorunlar ülke gündemini meşgul etmektedir.

Mayıs 2000'de Ahmet Necdet Sezer, Demirel'den sonra cumhurbaşkanlığına gelmiştir. Ekonomik bunalım devam etmekte olup, Ecevit sorunun çözümü için Kemal Derviş'ten yardım istemiştir. Haziran 2001'de FP hakkında kapatma kararı çıkmış, Temmuz 2001'de SP kurulmuştur. 14 Ağustos 2001'e gelindiğinde ise, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) kurulmuştur. Ecevit rahatsızlanarak hastaneye kaldırılmış, DSP'den birçok milletvekili istifa etmiş (Kemal Derviş ve İsmail Cem gibi), istifa edenler Yeni Türkiye Partisi (YTP) adında yeni bir parti çatısı altında toplanmış, erken seçim sesleri yükselmeye başlamıştır. 3 Kasım 2002'de erken seçim yapılmış ve AKP oyların % 34'ünü alarak seçimden birinci parti olarak çıkmıştır. MHP ise, % 8'lik oy oranıyla barajın altında kalmıştır. (Akşin, 2014: 309-313)

Ekonominin Kemal Derviş'e emanet edilmesi de sorunu halletmemiş, hatta zaman içinde giderek derinleşmiştir. Halkın iktidara tepkisi de krizle birlikte büyümektedir. İktidar işte böyle bir ortamda erken seçime gitme kararı almış, sonucunda yönetim el değiştirmiş ve AKP (AK Parti) tek başına iktidara gelmiştir. Erken seçim teklifi yapanlardan birisi de Bahçeli'dir ve barajın altında kalan MHP, bir önceki dönemde iktidarda iken şimdi meclise bile girememiştir. Bu durum milliyetçi kesimde şaşkınlık ve hayal kırıklığına neden olmuştur. Aynı zamanda büyük bir tepkiyle karşılanmış ve muhalif sesler daha yüksek çıkmaya başlamıştır. Bu süreçte, 11 Eylül 2001'de, ABD'de bir saldırı gerçekleşmiş ve ABD Irak'a karşı cephe almıştır. Bu durum Türkiye'yi hem coğrafi olarak Irak'a yakınlığı, hem de bölgenin siyaseti açısından etkilemiştir. 2000'li yıllar Türkiye için AB uyum süreci açısından da zorlu bir dönemi işaret etmektedir.

AB'ye uyum konusuna milliyetçi kesimin tepkisi olumlu yönde olmamıştır. Fakat ilerleyen zamanda MHP yönetimi, teslimiyetçi olmaksızın sıcak bakmıştır. Kıbrıs meselesine gelindiğinde, Kıbrıs'ta ortak bir devleti öngören öneriye milliyetçi kesimin itirazları olmuştur. Irak konusunda ise, 11 askere ABD'liler tarafından yapılan nahoş muamele karşısında milliyetçiler tepki göstermiştir. (Bora-Can, 2011: 521-530)

2002 seçimlerinde alınan sonuç, Öcalan'ın idamı meselesi ve diğer sebeplerden dolayı parti içinde Bahçeli karşıtları ortaya çıkmıştır. 2003 Ekiminde gerçekleşen olağan kurultayda Bahçeli ve birkaç isim yarışmış, Bahçeli en fazla oyu alarak yeniden lider seçilmiştir. Seçimin ardından kürsüye çıkan Bahçeli, AKP'yi ve AB'yi eleştirmiştir. (Akpınar, 2016: 259)

AB'ye uyum sürecindeki bazı taleplerin milliyetçi değerlerle örtüşmediği yönündeki itiraz, Kıbrıs'taki birleşme fikrinin Türk kesimi için olumlu bir adım olmadığı kanısı ve üzerine Irak'ta askerlere yapılanlar da eklenince milliyetçi kesim hareketli günler yaşamıştır. MHP'nin tavrı Türklüğün ve Türklere ait olanın korunması ve yaşatılmasından yana olmuştur. MHP hükümeti eleştirirken de Türklüğe ve değerlerine vurgu yapmaktadır. Öte yandan MHP saflarında parti içi muhalefet baş göstermiş ve rekabet başlamıştır. Tüm bu yaşananlar milliyetçiler için önem arz etmekte ve 2000'lerin ilk yıllarında milliyetçiliği yakından ilgilendiren adımlar atılmaktadır.

2003 yılına ait olduğu iddia edilen birtakım belgelerle ordu içinde bir darbe hazırlığı olduğunu anlatan Balyoz adında bir plan ortaya çıkmıştır. Ardından onlarca asker gözaltına alınmış, onlarcası hakkında davalar açılmıştır. 2007 yılında Ümraniye'de bir evde bulunan el bombaları dolayısıyla yine bir gözaltı dalgası başlamıştır. Birçok asker, siyasetçi, gazeteci ve başka kesimlerden birçok insan gözaltına alınmış, tutuklanmıştır. Bunun adına da Ergenekon örgütü denilmiştir. Bunlar yıllarca süren davalara neden olmuş ancak yıllar sonra kumpas oldukları anlaşılmıştır. MHP'nin Balyoz ve Ergenekon davalarındaki usulsüzlükler ve haksızlıklar üzerine itirazları olmuştur. Özellikle bu davalarda Türk askerinin suçlanması, yargılanması, tutuklanması MHP cephesinden çok sert bir dille eleştiri almıştır. Bunu şerefli Türk subayları nezdinde Türkiye'ye yapılmış bir hakaret olarak kabul etmiştir. Davalar milliyetçi kesimde itirazlara neden olsa da geniş çaplı bir tepki hareketi doğurmamıştır.

2004 yılında bir yerel seçim yapılmış ve MHP'nin oy oranı % 10,45 olmuş, dört büyükşehir belediyesi başkanlığı alınmıştır. 2006 yılındaki büyük kongrede başkanlık yarışında yer alacağını beyan eden Ümit Özdağ, ihraç edilmiştir. Bunların

yanı sıra 2007 seçimlerine giden süreçte MHP cumhurbaşkanlığı seçimi, Kıbrıs'taki durum, AB'ye uyum süreci, türban gibi bazı konuların üzerinde durmuştur. 2007 seçimleri öncesinde MHP bir beyanname ile seçim çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Beyanname içeriğinde konjonktürle, bilimle, teknolojiyle ve diğer bazı alanlarla ilgili görüş bildirilmiştir. MHP aynı zamanda seçim çalışmalarını, iktidarı yoğun bir şekilde eleştirerek de yürütmektedir. Çalışmalar seçimde MHP oylarına olumlu olarak yansımıştır. Fakat önceki dönemlerin aksine oyların geneli İç Anadolu'dan değil, kıyı kesimlerden gelmiştir. Bu durum, iç göç ve neden olduğu kimlik bunalımı ile de ilgilidir. (Arıkan, 2008: 91-99)

2004 seçimlerine 'sessiz çoğunluğun sesi' sloganıyla hazırlanan MHP, 3 Kasım 2002'deki seçim yenilgisini kısmen telafi etmiştir. Ancak seçmenin MHP'ye yönelik bakış açısını değiştirmek tam anlamıyla mümkün olmamıştır. Nitekim alınan sonuçlar da bunun göstergesidir.

22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde % 14,27 oranında oy alan MHP, 71 milletvekili ile meclis içinde yerini almıştır. 29 Mart 2009'da bir yerel seçim yapılmış ve oyların % 15,97'sini alarak, 2007 seçimlerinde yakaladığı ivmeyi devam ettirmiştir. 8 Kasım 2009'a gelindiğinde, partinin olağan kurultaylarından birisi daha gerçekleşmiştir. Başka bir adayın olmadığı kurultayda, yine Bahçeli seçilmiştir. Tüzük değiştirilmiş, genel başkanın seçilebilmesi konusundaki süre sınırı kalkmıştır. (Akpınar, 2016: 287-288)

2007 seçimlerinde konjonktürün neden olduğu yükselen milliyetçilik MHP'ye oy olarak dönmüştür. Önceki seçimlerde AKP'ye giden oyların veya seçmenlerin bir kısmı geri dönmüştür. Bunda yalnız konjonktürün değil, MHP'nin seçim propagandası ve seçmen tercihinin de etkisi olmuştur. 2009 seçimlerinde sandıktan daha fazla oyla çıkan MHP'de bu olumlu gelişmelerin yanı sıra parti içi çekişmeler, rekabet, tartışmalar devam etmektedir. Son olarak tüzük değişikliğine gidilmiş ve genel başkan seçimleriyle ilgili katı maddeler konulmuştur. Bu durum, parti içindeki huzursuzluğa bir yenisini daha eklemiştir.

2010 yılında bir anayasa referandumu yapılmış ve MHP hayır oyu kullanmıştır. Fakat MHP'nin en çok destek bulduğu iller tercihini evetten yana

kullanmıştır. Böylece partinin seçmenle arasındaki bağın zayıfladığı ortaya çıkmıştır. 12 Haziran 2011 yılında yapılan genel seçimde MHP 53 milletvekili çıkarmıştır. 2012 yılındaki olağan kurultayda ise, Bahçeli'nin karşısına Koray Aydın çıkmıştır. Kurultayda yeniden seçilen Bahçeli 725, Aydın 441 oy almıştır. Daha sonra Aydın'a destek veren il teşkilatları kapatılmıştır. (Bahadır, t.y: 307-308)

MHP 2007 ve 2009 seçimlerindeki kazanımlarının bir kısmını kaybetmiştir. Arka arkaya yapılan referandum ve seçimde görüldüğü üzere MHP'nin kaleleri düşmekte, parti kan kaybetmektedir. Parti söylemi tabana inememiş, aslında kabul görmemiştir. MHP bu referandum döneminde CHP bloğuyla hareket etmiş ve oy kaybının bir kısmını da bu sebeple yaşamıştır.

2011 genel seçimleri öncesinde MHP ve AKP arasında gerilim tırmanmıştır. Medyanın da hedefi haline gelen MHP hakkında, meclise girecek oranda oy alamayacağı yönünde haberler yapılmıştır. Nisan ve mayıs ayına gelindiğinde bazı MHP'lilere ait olduğu iddia edilen özel görüntülerin yayımlanması (kaset komplosu), şaşkınlık yaratmıştır. Bunlar genel başkan yardımcıları, genel sekreter, il başkanı gibi üst düzey yöneticilerdir. Burada ismi geçenler, seçim öncesinde istifa etmek zorunda kalmıştır. Oyların %13,01'ini alan MHP ise, meclise girebilmiştir. (Akpınar, 2016: 289-291)

Partinin kurmaylarını hedef alan bu girişim, MHP'nin elini zayıflatmıştır. 2011 seçimleri MHP için çok zor bir sınav olmuştur. Medyanın iddialarının aksine barajın altında kalmamış fakat 71'den 53'e düşen milletvekili sayısı nedeniyle meclisteki temsil gücü zayıflamıştır. Referandum sonrasındaki 12 Eylül davaları ve birçok ülkücünün yargılanması, parti içinde ve dışında yaşanan tartışmalar MHP açısından zor bir dönemi işaret etmektedir. Bu dönem özellikle Fethullah Gülenciler (fetö, fethullahçı terör örgütü) tarafından medyada hedef alınan MHP için uzun ve yıpratıcı bir süreç olmuştur.

10 Ağustos 2014 tarihinde cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmış ve MHP ile CHP ortak bir aday çıkarmıştır. Çatı aday olarak belirledikleri Ekmeleddin İhsanoğlu ile seçime girmiş ve oyların % 38,44'ünü almıştır. Kazanan ise, oyların % 51,79'unu alan Recep Tayyip Erdoğan olmuştur. 7 Haziran 2015'e gelindiğinde genel seçim

yapılmış ve MHP oyların % 16,29'unu alarak 80 milletvekili ile meclise girmiştir. AKP % 40 oranında oy aldığından, hükümeti tek başına kuramayacak ve koalisyon gerekecektir. Bu da olmamış ve 1 Kasım 2015'te tekrar seçime gidilmiştir. AKP % 49,5 oranında oy alarak, hükümeti tek başına kurabilecek duruma gelmiştir. MHP ise, oyların % 11,9'unu alarak meclise girmiş fakat milletvekili 40'a düşmüştür. Bu durum, MHP içinde tepkilere neden olmuştur. Parti içindeki muhalifler, kurultay yapılması yönündeki isteklerini bildirmişlerdir. Sinan Oğan, Meral Akşener ve Koray Aydın başkan adaylıklarını beyan etmişlerdir. Parti olağan kurultayı ise, 21 Mart 2015'te seçimlerden önce toplanmıştır. Genel Merkez ve muhalifler arasında kurultay konusunda büyük bir hukuk mücadelesi yaşanmış ve Genel Merkez lehine sonuçlanmıştır. Partiye dönen Ümit Özdağ da muhaliflerin safında yer almıştır. (Akpınar, 2016: 295-304)

Birkaç ay arayla yapılan iki seçim arasında Türkiye onlarca şehit vermiştir. Güneydoğu'da terör tırmanırken, ülkenin çeşitli yerlerinde bombalar patlamış ve her yerden acı haberler gelmeye başlamıştır. Gerilimin arttığı ortamda vatandaşların hassasiyeti ve teröre tepkileri de artmıştır. Bu dönemde MHP yönetimi ve tabanı da terör karşıtı söylemlerini sertleştirmiştir. 1 Kasım'da tekrar seçime gidildiğinde ise, MHP seçmeninin bir kısmının AKP'yi tercih ettiği kaybettiği oylardan görülmüştür. Ayrıca bu dönemde koalisyon hükümetinin kurulamamasının sebeplerinden biri de MHP'nin Halkların Demokratik Partisi (HDP) ile aynı koalisyon içinde yer almak istememesidir. Partiden bu konuda çok kesin ve sert açıklamalar yapılmıştır. Sonuçta buna ek olarak başka sebepler nedeniyle hükümet kurulamamış ve yeniden seçime gidilmiştir. MHP önemli ölçüde seçmen kaybetmiştir. Seçim hezimeti partide adeta deprem etkisi yaratmıştır. Öteden beri var olan muhalefet, kurultay hamlesiyle parti yönetimine ciddi bir tepki göstermiştir. Kurultay çekişmesinden sonra art arda ihraçlar yaşanmış, parti içindeki karşıt seslere nota verilmiştir.

MHP'de bunlar yaşanırken ülke gündemi de çok önemli bir sorunla meşguldür. 15 Temmuz 2016 günü Fetö tarafından bir askeri darbe girişiminde bulunulmuştur. Demokrasiye darbe vurmak isteyen ve başarısızlıkla sonuçlanan bu kalkışma, Türk tarihine kara bir leke olarak geçmiştir. Darbe girişimine tüm

Türkiye'den tepkiler gelmiş, ülkede olağanüstü hal ilan edilmiştir. MHP de darbe girişimini sert bir şekilde eleştirmiş, hükümetin yanında yer almıştır.

Öte yandan başkanlık sistemi tartışılmaya başlanmış ve 16 Nisan 2017'de yapılan bir referandumla halka sorulmuştur. Referanduma Bahçeli'den destek gelmiş, MHP evet oyu kullanmış ve bu konuda da parti içindeki muhaliflerle anlaşmazlığa düşülmüştür. Bu arada muhalifler partiden ihraç edilmeye başlanmıştır. Muhalefet eden il ve ilçe teşkilatları kapatılmış, yönetimler feshedilmiştir. Buna karşılık MHP'de istifalar hatta toplu istifalar yaşanmaktadır. İhraçlar, kapatmalar, istifalarla birlikte MHP'de bir yaprak dökümü başlamıştır. 2017 Ekiminde muhalif isimler İyi Parti adında yeni bir oluşumla, Akşener başkanlığında toplanmışlardır. MHP cephesinde ise, bu gelişme hoş karşılanmayıp sert bir dille eleştirilmiştir.

Bu tarihten sonra 24 Haziran 2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı ve genel seçimlerde MHP, Erdoğan'ı desteklemiş ve AKP ile ittifak (Cumhur ittifakı) kurmuştur. 31 Mart 2019'daki yerel seçimlere ise, bazı illerde Cumhur ittifakı adaylarıyla katılmıştır. 2016 ve sonrasında MHP, iktidar ile ittifak halindedir. Öncekinden farklı bir rota çizilmiştir. İttifaklar bu tezin kapsamında yer almadığı, başka bir çalışma konusu olduğu için detaylı olarak ele alınmayacaktır.

MHP 21. yüzyılda Türk milliyetçiliğinin ve AKP ile birlikte yükselen dinin arasında kalmıştır. Her ikisinde de aşırıya kaçmamak için çabalamıştır. Ayrıca Türk milliyetçiliği ve din MHP içinde öteden beri var olduğu için bunların dengeli bir şekilde partinin eylem ve söylemine yerleştirilmesine özen gösterilmiştir. MHP bu ikilik ve denge mücadelesini verirken, seçmen tercihlerini dikkate alarak kendi siyasi geleceğini kurgulamaya çalışmaktadır.

Lidere ve partiye bağlılığın olduğu MHP'de, liderle veya partiyle sorunlar yaşansa da parti terk edilmemektedir. Milliyetçi gelenek ve MHP anlayışı da bunu gerektirmektedir. Muhalif kabul etmeyen, sorgulatmayan bir yapıda itaat esastır. MHP eylem partisi ve kitle partisi ikilemine düşmemiştir. Çünkü yapısı gereği bir eylem partisidir.

Türkiye'de milliyetçilik siyasetin sağ yelpazesinde daha geniş bir alanda konumlanmıştır. Sağ kesim adeta milliyetçiliğin tek savunucusu görünümündedir. MHP, BBP ve diğer sağ partiler ve sağ görüşlü oluşumlar milliyetçiliği içselleştirmiştir. MHP milliyetçiliğin, Türklüğün temsilcisi olarak siyasal hayata katılmış ve bu çerçevede hareket etmeye çalışmıştır. Fakat partinin son dönemlerinde AKP ile olan ittifakı, parti içi muhalefet ve daha birçok sebepten dolayı seçmeni tarafından eleştirildiği görülmektedir. Partinin kuruluşundan itibaren sahip olduğu milliyetçiliğin temsilcisi konumu sorgulanmaktadır. Bu durum bazı seçimlerde sandığa, bazen parti içindeki tartışmalara, bazen de parti dışından yapılan eleştirilere yansımaktadır. Sonuçta MHP, Türk milliyetçiliği alanında eskisi kadar tek ve değişmez temsilci olarak görülmemektedir.

MHP kuruluşundan günümüze kadar geçen süre zarfında Türk siyasetinde milliyetçiliğin temsilcisi ve milliyetçilerin adresi olarak varlık göstermiştir. Ülkücülük, Türk milliyetçiliğinin korunması ve geliştirilmesi gibi amaçlarla yola çıkmışlardır. Hemen her dönem olduğu gibi son dönemlerde de parti içinde çekişmeler, anlaşmazlıklar, muhalifler mevcuttur. Bu sorunlar zaman zaman parti içinde kopmalara dahi neden olmuştur. Fikir ve şekil açısından da değişikliğe uğrayan parti iniş çıkışlarıyla, kopmalarıyla ve daha birçok olumlu veya olumsuz gelişmeyle günümüze kadar varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Sorunlar, parti içindeki uyum, atılacak adımlar ve en nihayetinde partinin geleceği konjonktürle yakından ilgilidir. Hem konjonktür hem de partililer ve partili olmayan seçmenlerin vereceği kararla, MHP'nin geleceği de şekillenecektir.

SONUÇ

Milliyetçilik kavramı ortaya çıkmasından itibaren dünya üzerinde birçok kesimi etkisi altına almıştır. Türkiye de bundan etkilenmiş, milliyetçi faaliyetlere ve yapılanmalara sahne olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde etkisi görülmeye başlanan milliyetçilik, cumhuriyet döneminde ivme kazanmıştır. Savaşlar, kurtuluş mücadelesi, ülkenin içinde bulunduğu maddi ve manevi zorlukların bu durum üzerinde etkisi büyüktür. İlerleyen yıllarda çeşitli kuruluşlarla milliyetçilik yayılmaya başlamıştır. MHP'nin kuruluşu ile milliyetçilik farklı bir boyut kazanmış, Türkiye'de milliyetçi kesim ve milliyetçi oylar temsil edilmiştir.

Tezde milliyetçilik, doğuşundan MHP'nin bugünlerine kadar geniş bir yelpazede ele alınmıştır. MHP bütünüyle bu çalışmanın temeli niteliğindedir. Her yönüyle ele alınan partinin milliyetçilik anlayışı ve milliyetçilik üzerindeki etkisi görülmüştür. Çeşitli kaynaklarla meydana gelen tezin çerçevesini milliyetçilik kavramı, Türk milliyetçiliği, milli kimlik, MHP ve milliyetçilik üzerindeki etkisi oluşturmuştur. Bu çerçevede ele alınan Türkiye'de milliyetçiliğin sağ kesimle özdeşleştirildiği, milliyetçi sağın kurumsal bir yapıya dönüştüğü ve ivme kazandığı görülmüştür.

Milliyetçiliğin Türkiye'de etkisini göstermeye başladığı dönemlerden beri geri planda kalmadığı, gücünü kaybetmediği ve her daim savunulan bir olgu olduğu görülmüştür. Osmanlı döneminden günümüze kadar birçok oluşumla desteklenmiş ve yaşatılmaya çalışılmıştır. Hem çeşitli milliyetçi kurum ve kuruluşlar hem de MHP, Türk milliyetçiliğini çalışmalarının temeline koymuştur.

Milliyetçiliğin Türkiye'deki en büyük temsilcisi konumundaki MHP, kendi içinde bölünmelerle zamanla kan kaybetse de toparlanmayı başarmıştır. Partinin katı itaat geleneği, bu bölünmelerin tamamında partiden ayrılanlara yönelik çok sert tepkilerin doğmasına neden olmuştur. Partide iki başlılık veya ayrılarak başka bir oluşum içinde yer almak, partiye yapılan bir ihanet olarak kabul edilmektedir.

Partinin kuruluşunda benimsediği Türk milliyetçiliği ve onun kurumsal temsilcisi rolü zamanla yanına eklenen din kavramıyla partiyi, hem milliyetçi hem

dini bir parti konumuna getirmiştir. Her iki olguyu birden dengede tutmaya çalışan partide bu durum milliyetçilerden tepki almış, anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Sonrasında dine ağırlık verilmesi gerektiğini düşünenler ortaya çıktığında, parti ilk ideolojik bölünmesini BBP ile yaşamıştır. Daha sonra yine milliyetçilik ve din dengesini esas alan bir politika sürdürülmüştür.

21. Yüzyıl konjonktüründe değişen dünya düzenine göre, bir taraftan mikro milliyetçilikler yükselirken diğer taraftan da insan haklarına dikkat çekilmekte ve dünya vatandaşlığı kavramı öne çıkmaktadır. AKP'nin dine yaptığı vurgunun etkisiyle de Türkiye'de din yükselişe geçmiştir. MHP, bu durumda denge politikasını daha dikkatli uygulamaya başlamıştır. Buna göre, hem dini yönü ağır basmayacak hem de kuruluş amacı olan Türk milliyetçiliğinde aşırıya kaçılmayacak. Ayrıca her iki kavramdan da uzak duran bir izlenim yaratmamak zorundadır. Çünkü parti tabanı bu dengenin bozulması durumunda kayabilir ve MHP yeniden güç kaybedebilir.

MHP kuruluşundan itibaren zaman zaman oy kaybetmiş veya umduğundan fazlasını almıştır. Bazen koalisyonla da olsa iktidara gelmiş, bazen meclise dahi girememiştir. Başlardaki saldırgan görünümü zaman içinde kısmen giderilmiş ve partinin imajının yenilenmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Son dönemlerde yapılan ittifaklar ise, milliyetçi kesimin bir kısmından tepki almıştır. Çünkü bu durumun partinin özgün milliyetçi yapısında değişikliğe neden olduğu düşünülmektedir. Bu durum ayrıca MHP'nin Türk milliyetçiliği ve milliyetçi kesimin temsilcisi rolünün sorgulanmasına da yol açmıştır. Bazı çevrelere göre, MHP kuruluş amacından farklı bir yöne doğru ilerlemektedir. MHP tabanında da bu görüşe katılanlar olmuştur. MHP'nin seçmen kitlesi arasında dinin yanı sıra Türk milliyetçiliği hala ön plandadır.

Sonuç olarak, Türk milliyetçiliği bu topraklarda gücünü kaybetmediği gibi ivme kazanmıştır. Türk milliyetçiliği ve milliyetçi sağ Türk siyasal hayatında yasal ve kurumsal olarak temsil edilmektedir. MHP ise, bu temsilin en önemli aktörlerindendir. MHP inişli çıkışlı performansıyla, siyaset sahnesinde sürekli yer almıştır ve almaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmad, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Türkçesi: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.

Akçura, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Kilit Yayınları, Ankara, 2011.

Akpınar, Hakan, *Kurtların Kardeşliği CKMP'den MHP'ye Ülkücü Hareketin Kısa Tarihi*, Kamer Yayınları, İstanbul, 2016.

Aksoy, A. Şerif, *İttihat ve Terakki Cemiyeti Tarihi*, Nokta Kitap, 8. Baskı, İstanbul, 2013.

Akşin, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 18. Basım, İstanbul, 2014.

Arai, Masami, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, Çeviren: Tansel Demirel, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2011.

Arıkan, E. Burak, *Türk Sağının Türk Sorunu: Milliyetçi Hareket Partisi*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2008.

Arıkoğlu Ündücü, Cemile, *Uluslar arası Sistemin Aldığı Yeni Biçimin Türk Dış Politikasına Etkileri Kıbrıs Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Arvasi, S. Ahmet, *Türk-İslam Ülküsü*, Ocak Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1982.

Atabay, Mithat, *Partiler, Seçimler, İktidarlar ve Müdahalelerle Türk Demokrasi Tarihi*, Paradigma Akademi Yayınları, 2. Baskı, Edirne, 2015.

Ateş, Toktamış, *Cumhuriyet ve Laiklik*, Sarmal Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 1995.

Atsız, *Türk Tarihinde Meseleler*, Ötüken Neşriyat A.Ş, 8. Basım, İstanbul, 2013.

Atsız, *Türk Ülküsü*, Ötüken Neşriyat A.Ş., 13. Basım, İstanbul, 2015.

Aybars, Ergün, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ulusal Kimlik Oluşumu ve Batının Etkisi", *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*, Yayına Hazırlayan: Nuri Bilgin, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Aydın, Suavi, *Modernleşme ve Milliyetçilik*, Gündoğan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2000.

Bahadır, Alperen, *Ülkücülüğün Tarihi*, Kriminal Kitaplar, İstanbul.

Bayram, Cezmi, *Türk Milliyetçiliği Tarihi Seyri, Yeni Hedefleri*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2013.

Bora, Tanıl, "Cumhuriyetin İlk Döneminde Milli Kimlik", *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*, Yayına Hazırlayan: Nuri Bilgin, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Bora, Tanıl- Can, Kemal, *Devlet, Ocak, Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*, İletişim Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2015.

Bora, Tanıl- Can, Kemal, *Devlet ve Kuzgun 1990'lardan 2000'lere MHP*, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2011.

Calhoun, Craig, *Milliyetçilik,* Çeviren: Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Carr, Edward Hallett, *Milliyetçilik ve Sonrası*, Çeviren: Osman Akınhay, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1993.

Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 2008.

Çeçen, Anıl, *Kemalizm*, Çağdaş Yayınları, 2. Bası, İstanbul, 1998.

Demirel, Ahmet, *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946*), İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014.

Eryılmaz, Bilal, *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İşaret Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2006.

Goloğlu, Mahmut, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-IV 1946-1950 Demokrasiye Geçiş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Anonim Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Gökalp, Ziya, *Türkleşmek, İslamlaşmak Muasırlaşmak*, Anonim Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Hacıeminoğlu, Necmeddin, *Milliyetçilik Ülkücülük Aydınlar*, Kamer Yayınları, İstanbul, 1993.

Heyd, Uriel, *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, Çeviren: Kadir Günay, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2002.

Karpat, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Timaş Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2015.

Keskin, Mustafa, *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.

Keyder, Çağlar, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İletişim Yayınları, 20. Baskı, İstanbul, 2015.

Keyder, Çağlar, *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*, Metis Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2004.

Kışlalı, Ahmet Taner, *Bir Türkün Ölümü*, Ümit Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 1998.

Kışlalı, Ahmet Taner, *Kemalizm Laiklik ve Demokrasi*, İmge Kitabevi, 8.Baskı, Ankara, 2007.

Koçdemir, Kadir, *Milli Devlet ve Küreselleşme Anlamı Değişen Sınırlar*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2004.

Köker, Levent, "Çokkültürlülük ve Demokratik Meşruluk Sorunu", *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*, Yayına Hazırlayan: Nuri Bilgin, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Kuzu, Ali, *Alparslan Türkeş Dokuz Işık Ülkücü Hareketin Tarihi*, Kariyer Yayıncılık İletişim Eğitim Hizmetleri Ltd. Şti, 2. Baskı, İstanbul, 2015.

Laçiner, Ömer, "Ordu-Sosyalizm", *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu*, Derleyenler: Ahmet İnsel - Ali Bayramoğlu, Birikim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2013.

Landau, Jacob M., *Pantürkizm*, Türkçesi: Mesut Akın, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.

Leca, Jean, "Neden Söz Ediyoruz?", *Uluslar ve Milliyetçilikler*, Hazırlayan: Jean Leca, Çeviren: Siren İdemen, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.

Mardin, Şerif, *Siyasal ve Sosyal Bilimler Makaleler 2*, Derleyenler: Mümtaz'er Türköne/Tuncay Önder, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1992.

Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi Makaleler 4*, Derleyenler: Mümtaz'er Türköne/ Tuncay Önder, İletişim Yayınları, 17. Baskı, İstanbul, 2007.

Oran, Baskın, *Atatürk Milliyetçiliği Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme*, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 1999.

Özbudun, Ergun, "Milli Mücadele ve Cumhuriyetin Resmi Belgelerinde Yurttaşlık ve Kimlik Sorunu", *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*, Yayına Hazırlayan: Nuri Bilgin, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Özdoğan, Günay Göksu, "*Turan''dan "Bozkurt''a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, İngilizce'den Çeviren: İsmail Kaplan, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2015.

Özkırımlı, Umut, *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar Eleştirel Bir Müdahale*, Çeviren: Yetkin Başkavak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Parla, Taha, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları/Cilt 1 Atatürk'ün Nutuk'u,* Deniz Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008.

Satılmış, Alişan- Turhan, Metin, *Ülkücü Hareketin ABC'si,* C. 1, Altınküre Yayınları, Ankara, 2002.

Satılmış, Alişan- Turhan, Metin, *Ülkücü Hareketin ABC'si,* C. 2, Altınküre Yayınları, Ankara, 2002.

Satılmış, Alişan- Turhan, Metin, *Ülkücü Hareketin ABC'si,* C. 3, Altınküre Yayınları, Ankara, 2002.

Sefercioğlu, Necmettin, *Türk Milliyetçiler Derneği ve Kapatılış Davası*, Bilgeoğuz, İstanbul, 2012.

Somel, Selçuk Akşin, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Kimliği", *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik,* Yayına Hazırlayan: Nuri Bilgin, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Tanilli, Server, *Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş*, Adam Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2002.

Tanör, Bülent, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980),* Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2. Baskı, İstanbul, 1998.

Tekin, Arslan, *Alparslan Türkeş ve Liderlik*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011.

Timur, Taner, *Osmanlı Kimliği*, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara, 2010.

Timur, Taner, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 1997.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, C. 3, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2000.

Tuşalp, Erbil, *Bozkurtlar "Töreden Partiye"*, Donkişot Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 2001.

Ülger, S. Eriş, *Atatürk Milliyetçiliği,* Parola Yayınları, İstanbul, 2015.

Üskül, Zafer, *Siyaset ve Asker*, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 1997.

Üstel, Füsun, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2010.